

AGRESJA I PRZEMOC W SZKOLE

Materiały pomocnicze dla szkół

Grudzień 2006

SPIS TREŚCI:

1. Wprowadzenie.
2. Procedury postępowania nauczycieli i współpracy szkół z policją w sytuacjach zagrożenia dzieci oraz młodzieży demoralizacją i przestępczością
3. Wykładnia z perspektywy psychologiczno-pedagogicznej do „Procedur”
4. Artykuły tematyczne:
 - *Szkoła w obliczu incydentów krytycznych oraz sytuacji kryzysowych – przygotowanie i reagowanie,*
 - *Agresywne zachowanie dzieci i młodzieży.*
5. Ramowy program działań profilaktyczno-wychowawczych przeciw agresji
6. Scenariusz spotkania dla rad pedagogicznej
7. Wykaz form szkoleniowych w obszarze *Przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole oraz innym zagrożeniom*, oferowanych przez wszystkie wojewódzkie placówki doskonalenia nauczycieli
8. Wyciąg z aktów prawnych dotyczących bezpieczeństwa w szkole
9. Wykaz literatury przedmiotu.

Szanowni Państwo,

W związku z realizacją ***Uchwały Rady Ministrów nr 186/2006 oraz 200/2006*** i zgodnie z ***Harmonogramem działań i szczegółowych zadań związanych z przeglądem i oceną szkół i placówek systemu oświaty pod kątem bezpieczeństwa dzieci i młodzieży oraz sprawowania nad nimi szczególnej opieki*** przygotowaliśmy wstępny Pakiet Materiałów Pomocniczych. Materiały przeznaczone są dla szkół, które zechcą podjąć długofalowe działania prowadzące do poprawy sytuacji we własnym środowisku. Opracowane przez nas propozycje mogą posłużyć budowaniu odpowiedniego klimatu społecznego, poprawie poczucia bezpieczeństwa społeczności szkolnej i radzeniu sobie z zachowaniami problemowymi uczniów.

W Pakiecie znajdują Państwo informacje, które mogą ułatwić zrozumienie i określenie problemów uczniów, a także pomóc w dokonaniu całościowej diagnozy funkcjonowania szkoły, *Procedury postępowania nauczycieli...* wraz z wykładnią, wyciąg z przepisów prawa odnoszących się do problematyki bezpieczeństwa w szkole, ramowy program przeciwdziałania agresji w szkole, scenariusz spotkania rady pedagogicznej, artykuły tematyczne, wykazy szkoleń z tego obszaru prowadzone przez WODN oraz wykaz literatury.

Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz centralne placówki doskonalenia nauczycieli, CMPPP i CODN, będą sukcesywnie zamieszczać na swoich stronach internetowych różnorodne materiały informacyjne, edukacyjne i metodyczne.

Mamy nadzieję, że będą one przydatne zarówno w tworzeniu systemowych rozwiązań w obszarze wychowania i profilaktyki w szkole jak i w codziennej pracy nauczycieli.

CEL PROGRAMU

1. Usprawnienie i zwiększenie trafności oraz skuteczności oddziaływań szkoły w sytuacjach zagrożenia dzieci i młodzieży przestępczością i demoralizacją.
2. Wypracowanie metod współpracy szkoły z policją.

Procedury postępowania nauczycieli w sytuacjach zagrożenia dzieci i młodzieży demoralizacją

Podstawowym aktem prawnym regulującym zasady postępowania policji z nieletnimi sprawcami czynów karalnych jest Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Policja zgodnie z art. 37 ustawy, w wypadkach nie cierpiących zwłoki zbiera i utrwała dowody czynów karalnych, w razie potrzeby dokonuje ujęcia nieletniego, a także wykonuje czynności zlecone przez sędziego rodzinnego.

Dokumentem wewnętrznym uściślającym te zasady jest Zarządzenie nr 15/97 Komendanta Głównego Policji z dnia 16 czerwca 1997 r. w sprawie form i metod działań policji w zakresie zapobiegania i zwalczania demoralizacji i przestępczości nieletnich.¹

Do podejmowania działań interwencyjnych w sytuacjach kryzysowych w szkole zobowiązuje *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 stycznia 2003 r.*

w sprawie szczegółowych form działalności wychowawczej i zapobiegawczej wśród dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniem. W myśl tego dokumentu *szkoły i placówki podejmują działania interwencyjne polegające na powiadomieniu rodziców i policji w sytuacjach kryzysowych, w szczególności, gdy dzieci i młodzież używają, posiadają lub rozprawdzają środki odurzające.*

W rozporządzeniu §10 zobowiązuje szkoły i placówki do opracowania, strategii działań wychowawczych i zapobiegawczych oraz interwencyjnych, wobec dzieci i młodzieży zagrożonej uzależnieniem.

Działania interwencyjne

I. W przypadku uzyskania informacji, że uczeń który, nie ukończył 18 lat, używa alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawia

¹ Obecnie w KGP finalizowane są prace nad zmianą powyższego zarządzenia

nierząd, bądź przejawia inne zachowania świadczące o demoralizacji,² nauczyciel powinien podjąć następujące kroki:

1. Przekazać uzyskaną informację wychowawcy klasy.
2. Wychowawca informuje o fakcie pedagoga/psychologa szkolnego i dyrektora szkoły.
3. Wychowawca wzywa do szkoły rodziców (prawnych opiekunów) ucznia i przekazuje im uzyskaną informację. Przeprowadza rozmowę z rodzicami oraz z uczniem, w ich obecności. W przypadku potwierdzenia informacji, zobowiązuje ucznia do zaniechania negatywnego postępowania, rodziców zaś bezwzględnie do szczególnego nadzoru nad dzieckiem. W toku interwencji profilaktycznej może zaproponować rodzicom skierowanie dziecka do specjalistycznej placówki i udział dziecka w programie terapeutycznym.
4. Jeżeli rodzice odmawiają współpracy lub nie stawiają się do szkoły, a nadal z wiarygodnych źródeł napływają informacje o przejawach demoralizacji ich dziecka, dyrektor szkoły pisemnie powiadamia o zaistniałej sytuacji sąd rodzinny lub policję (*specjalistę ds. nieletnich*).
5. Podobnie, w sytuacji gdy, szkoła wykorzysta wszystkie dostępne jej środki oddziaływań wychowawczych, (*rozmowa z rodzicami, ostrzeżenie ucznia, spotkania z pedagogiem, psychologiem, itp.*), a ich zastosowanie nie przynosi oczekiwanych rezultatów, dyrektor szkoły powiadamia sąd rodzinny lub policję. Dalszy tok postępowania leży w kompetencji tych instytucji.
6. Jeżeli zachowania świadczące o demoralizacji przejawia uczeń który ukończył 18 lat, a nie jest to udział w działalności grup przestępczych czy popełnienie przestępstwa, to postępowanie nauczyciela powinno być określone przez wewnętrzny regulamin szkoły.
7. W przypadku uzyskania informacji o popełnieniu przez ucznia, który ukończył 17 lat, przestępstwa ściganego z urzędu lub jego udziału w działalności grup przestępczych, zgodnie z art. 304 § 2 kodeksu postępowania karnego, dyrektor szkoły jako przedstawiciel instytucji jest obowiązany niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora lub policję.

II. W przypadku, gdy nauczyciel podejrzewa, że na terenie szkoły znajduje się uczeń będący pod wpływem alkoholu lub narkotyków powinien podjąć następujące kroki:

1. Powiadamia o swoich przypuszczeniach wychowawcę klasy.

² Naruszanie zasad współżycia społecznego, popełnienie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki, włączyć go do, udział w działalności grup przestępczych – art.4 §1 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich

2. Odizolowuje ucznia od reszty klasy, ale ze względów bezpieczeństwa nie pozostawia go samego; stwarza warunki, w których nie będzie zagrożone jego życie ani zdrowie.
3. Wzywa lekarza w celu stwierdzenia stanu trzeźwości lub odurzenia, ewentualnie udzielenia pomocy medycznej.
4. Zawiadamia o tym fakcie dyrektora szkoły oraz rodziców/opiekunów, których zobowiązuje do niezwłocznego odebrania ucznia ze szkoły. Gdy rodzice/opiekunowie odmówią odebrania dziecka, o pozostaniu ucznia w szkole, czy przewiezieniu do placówki służby zdrowia, albo przekazaniu go do dyspozycji funkcjonariuszom policji - decyduje lekarz, po ustaleniu aktualnego stanu zdrowia ucznia i w porozumieniu z dyrektorem szkoły/placówki.
5. Dyrektor szkoły zawiadamia najbliższą jednostkę policji, gdy rodzice ucznia będącego pod wpływem alkoholu - odmawiają przyścia do szkoły, a jest on agresywny, bądź swoim zachowaniem daje powód do zgorzenia albo zagraża życiu lub zdrowiu innych osób. W przypadku stwierdzenia stanu nietrzeźwości,³ policja ma możliwość przewiezienia ucznia do izby wytrzeźwień, albo do policyjnych pomieszczeń dla osób zatrzymanych - na czas niezbędny do wytrzeźwienia (maksymalnie do 24 godzin). O fakcie umieszczenia zawiadamia się rodziców/opiekunów oraz sąd rodzinny jeśli uczeń nie ukończył 18 lat.
6. Jeżeli powtarzają się przypadki, w których uczeń (przed ukończeniem 18 lat) znajduje się pod wpływem alkoholu lub narkotyków na terenie szkoły, to dyrektor szkoły ma obowiązek powiadomienia o tym policji (*specjalisty ds. nieletnich*) lub sądu rodzinnego.
7. Spożywanie alkoholu na terenie szkoły przez ucznia, który ukończył 17 lat, stanowi wykroczenie z art. 43¹ ust. 1 Ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi. Należy o tym fakcie powiadomić policję. Dalszy tok postępowania leży w kompetencji tej instytucji.

III. W przypadku, gdy nauczyciel znajduje na terenie szkoły substancję przypominającą wyglądem narkotyków powinien podjąć następujące kroki:

1. Nauczyciel zachowując środki ostrożności zabezpiecza substancję przed dostępem do niej osób niepowołanych oraz ewentualnym jej zniszczeniem do czasu przyjazdu policji, próbuje (o ile to jest możliwe w zakresie działań pedagogicznych) ustalić, do kogo znaleziona substancja należy.
2. Powiadamia o zaistniałym zdarzeniu dyrektora szkoły wzywa policję.
3. Po przyjeździe policji niezwłocznie przekazuje zabezpieczoną substancję i przekazuje informacje dotyczące szczegółów zdarzenia.

³ Stężenie we krwi powyżej 0,5 ‰ alkoholu lub w wydychanym powietrzu powyżej 0,25 mg alkoholu w 1 dm³

IV. W przypadku, gdy nauczyciel podejrzewa, że uczeń posiada przy sobie substancję przypominającą narkotyk, powinien podjąć następujące kroki:

1. Nauczyciel w obecności innej osoby (wychowawca, pedagog, dyrektor, itp.) ma prawo żądać, aby uczeń przekazał mu tę substancję, pokazał zawartość torby szkolnej oraz kieszeni (we własnej odzieży), ew. innych przedmiotów budzących podejrzenie co do ich związku z poszukiwaną substancją. Nauczyciel nie ma prawa samodzielnie wykonać czynności przeszukania odzieży ani teczki ucznia - jest to czynność zastrzeżona wyłącznie dla policji.
2. O swoich spostrzeżeniach powiadamia dyrektora szkoły oraz rodziców/opiekunów ucznia i wzywa ich do natychmiastowego stawiennictwa.
3. W przypadku, gdy uczeń, mimo wezwania, odmawia przekazania nauczycielowi substancji i pokazania zawartości teczki, dyrektor szkoły wzywa policję, która przeszukuje odzież i przedmioty należące do ucznia oraz zabezpiecza znalezioną substancję i zabiera ją do ekspertyzy.
4. Jeżeli uczeń wyda substancję dobrowolnie, nauczyciel, po odpowiednim zabezpieczeniu, zobowiązany jest bezzwłocznie przekazać ją do jednostki policji. Wcześniej próbuje ustalić, w jaki sposób i od kogo, uczeń nabył substancję. Całe zdarzenie nauczyciel dokumentuje, sporządzając możliwie dokładną notatkę z ustaleń wraz ze swoimi spostrzeżeniami.

UWAGA:

Zgodnie z przepisami ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii - w Polsce karalne jest:

- posiadanie każdej ilości środków odurzających lub substancji psychotropowych;
- wprowadzanie do obrotu środków odurzających;
- udzielanie innej osobie, ułatwianie lub umożliwianie ich użycia oraz nakłanianie do użycia;
- wytwarzanie i przetwarzanie środków odurzających.

Każde z wymienionych zachowań jest czynem karalnym w rozumieniu przepisów ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, jeśli sprawcą jest uczeń, który ukończył 13 lat a nie ukończył 17 lat.

Z przestępstwem mamy do czynienia jeżeli któryś z wymienionych czynów popełni uczeń, po ukończeniu 17 lat. W takiej sytuacji mają zastosowanie przepisy ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego.

Jeżeli przestępstwo ma miejsce na terenie szkoły, należy wezwać policję.

W każdym przypadku popełnienia czynu karalnego przez ucznia, który nie ukończył 17 lat należy zawiadomić policję lub sąd rodzinny, a w przypadku popełnienia przestępstwa przez ucznia, który ukończył 17 rok życia prokuratora lub policję (art. 4 Upn i art. 304 Kpk).

V. Postępowanie wobec ucznia – sprawcy czynu karalnego lub przestępstwa:

- niezwłoczne powiadomienie dyrektora szkoły,
- ustalenie okoliczności czynu i ewentualnych świadków zdarzenia,
- przekazanie sprawcy (o ile jest znany i przebywa na terenie szkoły) dyrektorowi szkoły, lub pedagogowi szkolnemu pod opiekę,
- powiadomienie rodziców ucznia-sprawcy,
- niezwłoczne powiadomienie policji w przypadku gdy sprawa jest poważna (rozbój, uszkodzenie ciała, itp.), lub sprawca nie jest uczniem szkoły i jego tożsamość nie jest nikomu znana,
- zabezpieczenie ewentualnych dowodów przestępstwa, lub przedmiotów pochodzących z przestępstwa i przekazanie ich policji (np. sprawca rozboju na terenie szkoły używa noża i uciekając porzuca go lub porzuca jakiś przedmiot pochodzący z kradzieży).

VI. Postępowanie nauczyciela wobec ucznia, który stał się ofiarą czynu karalnego

- udzielenia pierwszej pomocy (przedmedycznej), bądź zapewnienia jej udzielenia poprzez wezwanie lekarza w przypadku kiedy ofiara doznała obrażeń,
- niezwłoczne powiadomienie dyrektora szkoły,
- powiadomienie rodziców ucznia,
- niezwłoczne wezwanie policji w przypadku, kiedy istnieje konieczność profesjonalnego zabezpieczenia śladów przestępstwa, ustalenia okoliczności i ewentualnych świadków zdarzenia.

W przypadku znalezienia na terenie szkoły broni, materiałów wybuchowych, innych niebezpiecznych substancji lub przedmiotów, należy zapewnić bezpieczeństwo przebywającym na terenie szkoły osobom, uniemożliwić dostęp osób postronnych do tych przedmiotów

i wezwać policję - tel.997 lub 112.

Metody współpracy szkoły z policją

W ramach długofalowej pracy profilaktyczno – wychowawczej szkoła i policja utrzymują stałą, bieżącą współpracę w zakresie profilaktyki zagrożeń.

Koordinatorami współpracy powinni być: pedagog/psycholog szkolny oraz specjalista ds. nieletnich i patologii właściwej jednostki policji.

Do współpracy ze szkołą zobowiązany jest także dzielnicowy, w rejonie którego znajduje się szkoła/placówka.

Pracownicy szkoły wyznaczeni do współpracy z policją, specjaliści ds. nieletnich i patologii oraz dzielnicowi powinni wspólnie ustalić wzajemnie zasady kontaktu, by móc na bieżąco wymieniać informacje i rozwiązywać problemy związane z bezpieczeństwem i dobrem uczniów.

W ramach współpracy policji ze szkołą organizuje się:

- spotkania pedagogów szkolnych, nauczycieli, dyrektorów szkół z zaproszonymi specjalistami ds. nieletnich i patologii, podejmujące tematykę zagrożeń przestępczością oraz demoralizacją dzieci i młodzieży w środowisku lokalnym,
- spotkania tematyczne młodzieży szkolnej z udziałem policjantów m.in. na temat odpowiedzialności nieletnich za popełniane czyny karalne, prawnych aspektów narkomanii, wychowania w trzeźwości itp. oraz z młodszymi uczniami, na temat zasad bezpieczeństwa, zachowań ryzykownych oraz sposobów unikania zagrożeń,
- informowanie policji o zdarzeniach na terenie szkoły wypełniających znamiona przestępstwa, stanowiących zagrożenie dla życia i zdrowia uczniów oraz przejawach demoralizacji dzieci i młodzieży,
- udzielanie przez policję pomocy szkole w rozwiązywaniu trudnych, mogących mieć podłoże przestępcze problemów, które zaistniały na terenie szkoły,
- wspólny – szkoły i policji - udział w lokalnych programach profilaktycznych związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom oraz zapobieganiem demoralizacji i przestępczości nieletnich.

UWAGA:

Policja powinna być wzywana do szkoły w sytuacjach, o których mowa w „Procedurach (...)” albo, gdy wyczerpane zostaną środki możliwe do zastosowania przez szkołę w określonej sytuacji, w których obecność policji jest konieczna.

Każda, dotycząca uczniów wizyta policjanta w szkole, powinna być wcześniej zasygnalizowana dyrektorowi, lub uzgodniona z innym pracownikiem szkoły.

Podstawy prawne stosowanych procedur:

- 1) Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich /Dz. U. z 1982 r. Nr 35 poz.228 z p. zm. - tekst jednolity Dz. z 2002r. Nr 11 poz.109 z późn. zm./ oraz przepisy wykonawcze w związku z ustawą /.
- 2) Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi /Dz. U. Nr 35, poz.230 z p. zm./
- 3) Ustawa z dnia 24 kwietnia 1997 r. o przeciwdziałaniu narkomanii /Dz. U. z 2003 r. Nr 24, poz. 198/.
- 4) Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji /Dz. U. Nr 30 poz. 179 z późn. zm./
- 5) Zarządzenie Nr 15/97 Komendanta Głównego Policji z dnia 16 czerwca 1997 r. w sprawie form i metod działań policji w zakresie zapobiegania i zwalczania demoralizacji i przestępczości nieletnich.
- 6) Ustawa z dnia 7 września 1991r. o systemie oświaty /Dz. U. z 1996 r. Nr 67, poz. 329 z późn. zm./
- 7) Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i sportu z dnia 31 stycznia 2003 r. w sprawie szczegółowych form działalności wychowawczej i zapobiegawczej wśród dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniem /Dz. U. Nr 26, poz.226/.

Działania zmierzające do osiągnięcia założonych celów oraz podmioty odpowiedzialne za ich realizację

Wdrożenie i realizacja „Procedur postępowania nauczycieli i metod współpracy szkół z policją w sytuacjach zagrożenia dzieci oraz młodzieży przestępczością i demoralizacją, w szczególności: narkomanią, alkoholizmem, prostytutką”:

1. Zapoznanie szkół i pedagogów z „Procedurami (...)”
 - kampania informacyjna
 - publikacje
 - szkolenia
2. Kontynuowanie współpracy pomiędzy policją a placówkami oświatowymi w zakresie realizacji zadań określonych w „Procedurach (...)”
 - utrzymywanie stałych, roboczych kontaktów,
 - organizowanie wspólnych szkoleń z uwzględnieniem problematyki ujętej w „Procedurach (...)”
 - wzajemna wymiana informacji o zagrożeniach i zdarzeniach występujących na terenie szkoły

Czas realizacji

Ujęte w Programie Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przeszłości wśród Dzieci i Młodzieży „Procedury (...)” stanowią element działania bieżącego, z uwagi na fakt, że określone działania poszczególnych podmiotów regulowane są stosownymi przepisami prawa.

Podmioty odpowiedzialne za koordynację i monitoring programu

Podmiotem odpowiedzialnym za koordynację i monitoring jest Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu.

Rola policji w realizacji „Procedur (...)” sprowadza się do profesjonalnego reagowania na zdarzenia ujęte w „Procedurach (...)” w ramach ustawowych obowiązków.

Źródła finansowania

Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu oszacowało, że roczny koszt zadań realizowanych przez ten resort w ramach Programu będzie wynosił co najmniej 2 700 000 zł. W roku 2004 na realizację zadań określonych w programach modułowych resort edukacji narodowej i sportu zamierza przeznaczyć 2 950 000 zł (dwa miliony dziewięćset pięćdziesiąt tysięcy złotych).

WYKŁADNIA Z PERSPEKTYWY PSYCHOLOGICZNO- PEDAGOGICZNEJ

do

Procedur Postępowania Nauczycieli

**W Sytuacjach Zagrożenia Dzieci i Młodzieży Demoralizacją
i Przestępczością**

Niezbędnym warunkiem, aby szkoła mogła się zająć swymi podstawowymi zadaniami - nauczaniem oraz wychowaniem, jest utrzymanie w niej ład i porządku. Niestety wzrost agresji i przemocy powoduje, iż staje się ona miejscem coraz mniej bezpiecznym. Co zatem uczynić, aby w szkole zapanowała atmosfera, która sprzyja pracy i rozwojowi wszystkich jej klientów?

Szukając przyczyn zaistniałej sytuacji specjaliści wskazują na zmieniające się w szybkim tempie przepisy, ich słabą znajomość oraz luki prawne. Wszystkie te czynniki spowodowały wykorzystywanie prawa w celu bezwzględnego bronięcia nieletnich sprawców czynów karalnych, a nie ich ofiar. Zapewnienie członkom społeczności szkolnej poczucia bezpieczeństwa stało się jednym z podstawowych zadań stojących przed współczesną placówką oświatową. Niejednokrotnie chaotyczność działań, jakie podejmuje szkoła w sytuacjach kryzysowych, bądź ich zaniechanie, doprowadzają do pogłębienia się demoralizacji nieletnich. Podstawowym celem wprowadzenia procedur postępowania w sytuacjach kryzysowych jest usprawnienie i zwiększenie trafności oraz skuteczności oddziaływań szkoły w sytuacjach zagrożenia młodzieży przestępczością i demoralizacją. Nie wystarczy jednak proste załączenie procedur do statutu szkoły. Każda szkoła musi je przystosować do swoich warunków i być zobowiązana do każdorazowego stosowania. Jak zatem korzystać z „procedur”, aby cel został osiągnięty?

Podstawa prawna „procedur”

W związku z nasilającym się problemem narkomanii oraz czynów karalnych towarzyszących temu zjawisku w ustawie z dnia 24 kwietnia 1997 roku „O przeciwdziałaniu narkomanii”, ministrowie zdrowia oraz oświaty zostali zobligowani do określenia, w drodze rozporządzenia, szczegółowych form działalności wychowawczej i zapobiegawczej wśród dzieci i młodzieży zagrożonej uzależnieniem. Zgodnie z tym w rozporządzeniu dotyczącym powyższej delegacji z dnia 31 stycznia 2003 roku, w

paragrafie dziewiątym, szkoły i placówki zostały zobowiązane do podjęcia działań interwencyjnych, polegających na powiadomieniu rodziców i policji w sytuacjach kryzysowych związanych w szczególności z rozprowadzaniem oraz przyjmowaniem substancji psychoaktywnych. Stworzenie własnych, wewnątrzszkolnych „procedur”, uwzględniających współpracę z policją oraz służbą zdrowia, jest niebywale trudne. Muszą one spełniać kryteria poprawności prawnej, dbać o bezpieczeństwo fizyczne i emocjonalne ofiary, świadka oraz sprawcy, a także uwzględniać wewnętrzne zarządzenia obowiązujące uczestniczących w interwencji przedstawicieli różnych resortów. W związku z powyższym opracowanie „procedur” włączono do programu „Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród dzieci i młodzieży”, który został powołany do życia, Zarządzeniem Prezesa Rady Ministrów z dnia 25 marca 2002 roku. Ich skonstruowanie powierzono zespołowi składającemu się z przedstawicieli resortów: MSWiA, Sprawiedliwości, Zdrowia, Pracy i Polityki Społecznej oraz oczywiście Edukacji. Podstawowym celem wprowadzenia „procedur” jest usprawnienie i zwiększenie trafności oraz skuteczności oddziaływań szkoły w sytuacjach zagrożenia młodzieży przestępczością i demoralizacją. Jego osiągnięciu sprzyja realizacja celów związanych z wprowadzeniem procedur.

„Procedury” w aspekcie szkolnego programu wychowania oraz szkolnego programu profilaktyki

Stosowanie się do procedur daje gwarancję wypełniania obowiązków służbowych narzuconych statutowo zgodnie z obowiązującym prawem. Usprawnia także działania związane z przeprowadzeniem interwencji. Nakazuje, bowiem, powołanie do życia dokumentu z dokładną instrukcją postępowania w sytuacjach kryzysowych. Szkolne Procedury powinny uwzględniać realia placówki, jej zaplecze socjalne i personalne, a także współpracę ze specjalistami w środowisku lokalnym (nazwiska specjalistów oraz numery telefonów interwencyjnych). Procedury są integralną częścią szkolnego programu wychowawczego oraz profilaktyki. Nie można ich wprowadzić do szkoły bez wcześniej podjętych kroków.

Każdą pracę wychowawczą należy rozpocząć od określonych wymagań. Problem w tym, że rodzące się dziecko nie posiada systemu wartości, zaś wpajane mu zasady przez środowisko rodzinne często odbiegają od tych, które są uznawane za normę społeczną. A

zatem należy zacząć od określenia norm i zasad, jakie będą obowiązywały w danej placówce. Regulamin opracowany przez nauczycieli, uczniów, rodziców oraz pracowników administracyjnych, zawarty w statucie szkoły oraz przyjęty przez wszystkie strony, nie powinien być martwym dokumentem. Omawiany, dyskutowany i uzupełniany co roku ma stanowić żywy dekalog każdej szkoły. Zawarte w nim normy nie mogą być łamane. Lepiej zrezygnować z tych, których wypełnienie jest nierealne niż, utrzymując martwe przepisy, dopuszczać do lekceważenia zawartego w nich prawa. Uczy to, bowiem, młodzież nieuczuciwości i zachęca do łamania kontraktu.

Dla znacznej części uczniów zasady te będą przybierały formę norm zewnętrznych. Aby nadać im formę wewnętrzną, każda szkoła buduje program wychowawczy. Dzięki niemu zapisane przepisy stają się prawem moralnym wychowanków. Pojawiają się jednak problemy, które wymagają kompleksowych rozwiązań. Służy temu Szkolny Program Profilaktyki dostosowany do potrzeb rozwojowych uczniów i potrzeb całego środowiska. Szkolny Program Profilaktyki jest realizowany poprzez różnorodne działania, w tym edukacyjne, adresowane do uczniów, personelu szkoły i rodziców.

Jeżeli jednak, pomimo podjętych w szkole działań profilaktycznych, wydarzy się incydent, który nosi znamiona czynu karalnego, muszą zostać podjęte kroki określone przepisami *Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, *przepisami Kodeksu postępowania cywilnego oraz Kodeksu postępowania karnego*.

Procedury są prawną wykładnią wytyczającą ogólną drogę postępowania szkoły w trudnych sytuacjach. Jest ona zgodna z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 stycznia 2003 r. w sprawie szczegółowych form działalności wychowawczej i zapobiegawczej wśród dzieci i młodzieży zagrożonej. Zadaniem szkoły jest natomiast zbudowanie systemu oddziaływań głównie pedagogicznych, w tym interwencyjnych, ale uwzględniającego współpracę ze specjalistami zewnątrz w sytuacjach kryzysowych.

Przeprowadzenie interwencji nie należy do łatwych zadań. Wymaga znajomości prawa, a także posiadania niebagatelnych umiejętności psychospołecznych. Osoba podejmująca się tego zadania musi działać pewnie i zdecydowanie oraz wykazać się dużą wrażliwością i delikatnością. Aspektem nadrzędnym dla wszystkich procedur jest przepływ informacji w obrębie rady pedagogicznej, która winna być postrzegana jako miejsce dialogu, opartego na wymianie zebranych danych.

- **Współpraca szkoły z organami ścigania**

Procedury określają warunki oraz metody współpracy placówki oświatowej z policją. Ważne jest, aby przedstawiciele policji nie kojarzyli się uczniom jedynie z osobami wymierzającymi karę, ale również, a może przede wszystkim, z odpowiedzialnymi dorosłymi, służącymi pomocą i wsparciem w trudnych sytuacjach społeczno-prawnych. W tym celu warto budować odpowiednie relacje szkoły z policją, określić wzajemne oczekiwania. Policja rokrocznie powinna uczestniczyć w zajęciach o charakterze prewencyjnym. O każdej jej wizycie w szkole powinien być poinformowany dyrektor placówki.

Powszechna znajomość konsekwencji prawnych, które sprawca musi ponieść za swój czyn, stwarza również dogodną atmosferę do podjęcia współpracy w celu wyjaśnienia zajścia. Sytuacja taka daje poczucie bezpieczeństwa emocjonalnego zarówno ofierze, jak i świadkowi zdarzenia. Rola tego drugiego, często pomijana i niedoceniana, jest bardzo trudna ze względu na dwojaki charakter interesów reprezentowanych przez świadka. Z jednej strony obserwujemy ochronę własnego bezpieczeństwa (niechęć do skierowania agresji na siebie), z drugiej zaś poczucie obowiązku społecznego i współczucie dla ofiary. Również rodzice wcześniej zapoznani z obligatoryjnym sposobem postępowania w trudnej sytuacji, łatwiej przyjmują działania szkoły oraz podejmują z nią współpracę.

- **Demoralizacja**

Rolę koordynatora wszelkich działań wychowawczych dla uczniów wymagających szczególnej uwagi pełni w szkole pedagog (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 stycznia 2003 roku w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach). W myśl powyższego rozporządzenia procedury omawiają postępowanie wobec nieletniego, którym jest uczeń do ukończenia 18 lat. Czyny takiej osoby w rozumieniu ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich mogą być rozpatrywane w trzech aspektach:

- demoralizacji - jest to osoba, która nie ukończyła 18 lat;
- czynu karalnego - jest to osoba, która dopuszczając się takiego czynu miała ukończony 13 rok życia a nie ukończyła 17 lat;
- środków wychowawczych lub poprawczych orzekanych względem osoby nic dłużej

jednak niż do ukończenia 21 lat.

Pierwsza procedura omawia postępowanie wobec ucznia, który przejawia zachowania wskazujące na demoralizację. W myśl ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, mówimy o niej wtedy, gdy „zostają naruszone zasady współżycia społecznego, dochodzi do popełnienia czynu zabronionego, uczeń systematycznie uchyla się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używa alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawia nierząd, włóczęgostwo lub bierze udział w działalności grup przestępczych”. Na szczególną uwagę zasługuje zapis o „naruszaniu zasad współżycia społecznego”. Uczeń przejawiający takie zachowania dopuszcza się czynów charakteryzujących się arogancją, wulgarnością oraz przemocą emocjonalną. Utrudniają one lub wręcz uniemożliwiają prowadzenie zajęć lekcyjnych. Choć nie są w rozumieniu prawnym czynami karalnymi, świadczą o demoralizacji.

W myśl wspomnianego wyżej rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu - pomoc udzielana przez pedagoga szkolnego musi być poprzedzona rozpoznaniem przyczyn niepowodzeń szkolnych. Pedagog, do którego napływają niepokojące sygnały, ma obowiązek uwiarygodnić informacje i zbadać tło, na którym występują nieprawidłowości. Podstawą do powyższego winna być wnikliwa analiza dokumentów (dziennik lekcyjny, zeszyty przedmiotowe, prace klasowe, karta zdrowia itp.), a także rozmowy przeprowadzone z nauczycielami przedmiotowymi, pielęgniarką szkolną, personelem administracyjnym, wychowawcą świetlicy środowiskowej, jeśli uczeń do niej uczęszcza.

W dalszej kolejności pedagog powinien przyjrzeć się sytuacji rodzinnej ucznia. Spotkanie na terenie domu pozwala na zapoznanie się sytuacją ekonomiczną i społeczną podopiecznego. Pedagog odwiedzający ucznia musi uzyskać ustną zgodę na wejście do mieszkania. Nie musi jednak wcześniej zapowiadać wizyty. Jeżeli rodzice odmawiają wpuszczenia go do domu, może to świadczyć o nieprawidłowościach w funkcjonowaniu rodziny i zawsze powinno być traktowane jako sygnał ostrzegawczy.

Procedura zakłada powiadomienie rodziców o nieprawidłowościach w zachowaniu dziecka. To bardzo trudne zadanie i przeprowadzone nieumiejętnie może spowodować nieodwracalne szkody. Rozmowa na ten temat powinna być wcześniej gruntownie przemyślana. Cel powinien zakładać poinformowanie o zaistniałym problemie oraz wspólne wypracowanie rozwiązania.

Ważne jest wybranie dogodnego miejsca do przekazania trudnych dla odbiorcy informacji. Nie powinien być to ruchliwy korytarz szkolny. Panujące tam warunki nie

sprzyjają poczuciu bezpieczeństwa, a to z kolei powoduje przyjęcie postawy obronnej. Przy rozmowie powinny znajdować się tylko osoby zainteresowane. Najlepiej, jeżeli pedagogowi towarzyszy wychowawca lub nauczyciel, do którego obie strony mają zaufanie. Osoba taka śledzi przebieg rozmowy i przejmuje inicjatywę w newralgicznych momentach. Jest również świadkiem, który potrafi przytoczyć najważniejsze elementy dialogu.

Dla przebiegu rozmowy ważny jest rodzaj emocji, jaki jej towarzyszy. Dlatego już na wstępie warto nawiązać pozytywny kontakt. Dobrze jest podziękować rodzicowi za przybycie. Prowadząc rozmowę, należy pamiętać, aby nie oceniać, mówić o niepokojących zachowaniach, w żadnym wypadku nie obrażać rozmówcy.

Ważnym elementem jest przekaz pozawerbalny, który stanowi ponad 80% komunikatu. Ton głosu, ułożenie ciała, wyraz twarzy może decydująco wpłynąć na obraz tego, co mamy do przekazania. Często sprzyjająca atmosfera, poczucie bezpieczeństwa, powoduje ujawnienie dodatkowych informacji dotyczących problemu. Na tak przygotowanym gruncie należy spisać kontrakt, który określi warunki do spełnienia zarówno przez ucznia, dom rodzinny, jak i szkołę.

Kontrakt powinien być oparty na współpracy z innymi pracownikami szkoły i uwzględniać predyspozycje, umiejętności oraz wiedzę członków rady pedagogicznej. Powinien również określać konkretne, pożądane zmiany w zachowaniu dziecka, które należy osiągnąć w trakcie oddziaływań pedagogicznych. Konieczne jest wyznaczenie terminów specjalistycznych konsultacji, określenie częstotliwości i rodzaju kontaktów ucznia z pedagogiem szkolnym oraz szkoły z rodzicami/opiekunami dziecka. Umożliwia to monitorowanie postępów podopiecznego. Jeżeli pomimo podjętych kroków, wynikających z kontraktu, nie następuje poprawa bądź rodzice odmawiają współpracy, ewentualnie strony nie wywiązują się z podjętych zobowiązań, pedagog jest zobligowany powiadomić o nieprawidłowościach sąd rodzinny lub policję.

Wybór instytucji, do której szkoła zwraca się z prośbą o interwencję, nie może być przypadkowy. Wynika on z rozwoju sytuacji. Jeżeli zdarzenia poprzedzające podjęcie decyzji mają charakter przewlekły, właściwe będzie zwrócenie się z prośbą o wgląd w rodzinę bądź w sprawę nieletniego do sądu rodzinnego. W sytuacjach wymagających natychmiastowej interwencji, kiedy zagrożone jest zdrowie bądź życie ucznia lub innych osób, instytucją uprawnioną do działań jest policja.

Dużym problemem szkół średnich I i II stopnia są pełnoletni uczniowie, którzy podejmują zachowania ryzykowne. Ich postawy i zachowania mogą wywierać negatywny wpływ na uczniów młodszych. Możemy wymienić tu dążenie do oficjalnego palenia papierosów, picia alkoholu, a także sięganie po inne substancje psychoaktywne czy łamanie norm społecznych i obyczajowych. Zdarzają się także przypadki prostytuowania się. Nawet, jeżeli wspomniane zachowania mają miejsce poza murami szkoły, oddziałuje to na małoletnich uczniów. W okresie adolescencji wpływ grupy rówieśniczej na tworzący się dopiero system wartości i norm jest bardzo silny.

Jeżeli zatem przejawy demoralizacji wykazuje uczeń, który ukończył 18 lat, sposób postępowania w takim przypadku powinien określać statut szkoły. Może przewidywać skreślenie z listy uczniów. Ponieważ jednak naczelnym zadaniem szkoły pozostaje ukończenie nauki przez jak największą liczbę młodzieży, przed wydaleniem ucznia należy podjąć szereg kroków zmierzających do uzdrowienia sytuacji. Wśród nich powinna znaleźć się rozmowa, mająca na celu określenie norm i zasad obowiązujących w szkole oraz zaoferowanie pomocy uczniowi w rozwiązaniu jego problemów. Jej przebieg winien być poprzedzony wnikliwą analizą sytuacji.

Rozpoznanie należy dokonać w oparciu o posiadaną dokumentację oraz wywiad środowiskowy. Rozmowa (przeprowadzona w oddzielnym, wyznaczonym do tego celu pomieszczeniu), powinna zmierzać w kierunku ujawnienia potrzeb oraz sposobów pomocy uczniowi. Podsumowaniem działań powinno być spisanie kontraktu, w którym jednoznacznie zostaną zdefiniowane warunki, po których spełnieniu uczeń może pozostać w szkole. Dopiero, jeżeli umowa pozostaje niewypełniona, a demoralizujący charakter zachowania ucznia przekłada się negatywnie na wychowawcze funkcje szkoły, rada pedagogiczna ma prawo podjąć ostateczną decyzję dotyczącą usunięcia go z placówki.

- **Alkohol**

Zachowania będące wykroczeniami lub czynami karalnymi, pojawiające się u osób nieletnich, są sygnałem wyjątkowej demoralizacji. Wymagają natychmiastowych, wcześniej przemyślanych, złożonych i ustrukturalizowanych działań. Do takich zachowań zalicza się spożywanie i podawanie alkoholu bądź przebywanie na terenie szkoły pod jego wpływem lub wpływem innej substancji psychoaktywnej. Zgodnie z ustawą o wychowaniu w trzeźwości oraz przeciwdziałaniu alkoholizmowi z dnia 26 października 1982 r. z późniejszymi zmianami, (Art. 43) zachowanie takie u osób pełnoletnich stanowi wykroczenie i podlega

karze grzywny.

„Procedura” zawiera opis postępowania wobec ucznia, który łamie powyższy przepis. Obok poinformowania o zaistniałym fakcie wychowawcy i dyrektora, wyznacza osobę, która bezzwłocznie powiadamia o sytuacji rodziców bądź opiekunów nieletniego. Obliguje ich również do natychmiastowego odebrania ucznia ze szkoły w określonym czasie. Jednocześnie procedura zakłada odizolowanie nieletniego w celu zapewnienia mu bezpieczeństwa fizycznego. Reakcja na zatrucie alkoholowe może przebiegać z różnym nasileniem oraz objawami fizycznymi. Nawet niewielka dawka substancji może spowodować poważne konsekwencje zdrowotne. Nie można też wykluczyć równoczesnego zatrucia innym środkiem psychoaktywnym, co może doprowadzić do skumulowania toksyn w organizmie i w rezultacie spowodować zagrożenie zdrowia bądź życia ucznia. Nieznane jest również pochodzenie, a przez to jakość spożytej substancji. Z tego powodu uczeń nie może pozostawać bez opieki medycznej. Do przybycia lekarza powinna się nim zająć pielęgniarka lub osoba przeszkolona w udzielaniu pierwszej pomocy. Lekarz jest jedyną osobą powołaną, która może fachowo określić stan trzeźwości ucznia oraz podjąć decyzję o ewentualnej konieczności hospitalizacji. Odizolowanie nietrzeźwego dziecka sprzyja również zachowaniu dyskrecji i zmniejszeniu negatywnego wpływu na innych uczniów.

Jeżeli rodzice nie zgłaszają się po dziecko w określonym wcześniej czasie, a jest ono agresywne lub swym zachowaniem zakłóca porządek, szkoła ma obowiązek wezwania policji, która może umieścić nieletniego w izbie wytrzeźwień lub policyjnej izbie zatrzymań, nie dłużej jednak niż na 24 godziny. Do obowiązków policji należy powiadomienie o tym fakcie rodziców lub opiekunów dziecka, a także z urzędu Sądu ds. Rodzinnych i Nieletnich. Podobnie, jeżeli incydent powtarza się, choć jego przebieg nie przybiera form ekstremalnych lub rodzice deklarują współpracę, lecz nie przynosi ona oczekiwanych rezultatów - szkoła ma obowiązek powiadomić sąd o pogłębiającej się demoralizacji dziecka. Brak reakcji szkoły ma negatywny wpływ zarówno na ucznia, jak i jego otoczenie, np. może przyspieszyć proces uzależnienia od środków psychoaktywnych.

Substancje psychoaktywne

Pojawienie się substancji psychoaktywnej w szkole nakłada na placówkę oświatową obowiązek zabezpieczenia tej substancji oraz przekazania jej policji, co jest zgodne z ustawą o przeciwdziałaniu narkomanii z dn. 24 kwietnia 1997 roku, znowelizowanej 26 października 2000 r. Art. 48 punktem 1, według którego: „Kto, wbrew przepisom ustawy, posiada środki

odurzające lub substancje psychotropowe, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3". Aby zidentyfikować skład chemiczny oraz jednoznacznie ocenić, czy jakaś substancja jest środkiem psychoaktywnym, czy nie, konieczne jest profesjonalne badanie laboratoryjne. Nie ma żadnej metody organoleptycznej, która pozwalałaby na identyfikację narkotyku. Dlatego, jeżeli istnieje najmniejsze podejrzenie co do pochodzenia znalezionej substancji, należy zabezpieczyć ją przed dostępem w niepowołane ręce, następnie przekazać do badania wezwanej policji. Zabezpieczenie polega na umieszczeniu jej w dodatkowym opakowaniu oraz komisyjnym opieczętowaniu. W skład komisji powinni wejść: pedagog, wychowawca oraz dyrektor szkoły. Przy czynnościach tych powinien być obecny również uczeń, do którego należy substancja (o ile jego tożsamość jest znana). Wszelkie substancje rozsypane bądź rozlane na podłodze należy odgrodzić i zabezpieczyć przed rozniesieniem na stopach, a do ich identyfikacji natychmiast wezwać policję. Jeżeli istnieje podejrzenie, że uczeń posiada przy sobie narkotyk, należy go odizolować od innych przez umieszczenie w oddzielnym pomieszczeniu. Następnie zażądać okazania zawartości kieszeni i plecaka oraz wydania substancji. Wskazane jest, aby okazanie odbywało się przed komisją, w skład której wchodzi wychowawca, pedagog oraz dyrektor szkoły. Dla wprowadzenia lepszej atmosfery, koniecznej do współpracy, warto zaprosić szkolnego rzecznika praw ucznia.

Podjęcie wspomnianych działań służy głównie zachowaniu poczucia bezpieczeństwa zarówno nieletniego, jak i osoby, przed którą ma być dokonane okazanie. W tym celu należy bezzwłocznie wezwać policję, która ma prawo dokonać przeszukania. Jeżeli uczeń dobrowolnie wyda substancję, należy zabezpieczyć ją w sposób podany wyżej. Jeżeli uczeń odmawia współpracy, należy podjąć próbę zachęcenia go do niej, informując, że jest ona zawsze poczytywana na jego korzyść. W przeciwnym wypadku jest to równoznaczne z uzasadnionym domniemaniem o jego winie. Z przebiegu interwencji należy sporządzić notatkę. O zdarzeniu należy bezzwłocznie powiadomić rodziców ucznia.

Warto w tym miejscu przypomnieć, że organizując na terenie szkoły oficjalne palarnie dla pełnoletniej młodzieży, narusza się prawo. Takie postępowanie jest niezgodne z ustawą o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych z dnia 9 listopada 1995 roku. W Art. 3 nakazuje ona ochronę zdrowia przed następstwami używania tytoniu przez propagowanie stylu życia wolnego od nałogu palenia papierosów.

- **Zachowania przemocowe**

Zachowania o charakterze przemocowym, są lżejszą formą czynów karalnych. Ich przedmiotem mogą być inne osoby, zwierzęta, lub rzeczy. Obok przemocy fizycznej często pojawia się przemoc emocjonalna. Dokuczanie, obrażanie czy izolowanie jest odczuwane jako bardzo dotkliwie, ponieważ narusza poczucie godności i uczucia ofiary. Ważne jest, aby reakcja szkoły wobec takich przypadków była natychmiastowa i prezentowała wspólne stanowisko rady pedagogicznej. Nauczyciel obserwujący takie zachowanie ma obowiązek przerwania go, używając perswazji słownej lub fizycznej. Powinien użyć tylko tyle siły, jaka jest niezbędna na przykład do rozdzielenia bijących się osób. Następnie należy powiadomić o zajściu wychowawcę klasy ewentualnie pedagoga szkolnego. Ten przeprowadza ze sprawcą rozmowę wyjaśniającą, która może przybrać formę wspólnego zastanowienia się nad zadośćuczynieniem lub naprawieniem szkód. Jeżeli czyn ma charakter karalny należy zastosować niżej omówioną procedurę.

Szczególnym przypadkiem czynu karalnego są zachowania o charakterze przemocowym. Przedmiotem agresji ze strony ucznia mogą być inne osoby, zwierzęta, lub przedmioty. Istotnym jest, aby postępowanie przedstawicieli szkoły wobec przejawów agresji było zawsze natychmiastowe i za każdym razem miało taki sam przebieg. Wyrabia to u wszystkich uczestników zajścia, zarówno sprawcy jak i ofiary a także świadka, poczucie nieuchronności konsekwencji. Wpływa to pozytywnie na atmosferę dzięki, której wykrywalność takich zachowań jest wyższa a przebieg interwencji z nią związanych łagodniejszy w przebiegu. Nauczyciel będący świadkiem przemocy ma obowiązek jej przerwania. Wolno mu użyć perswazji słownej lub minimalnej siły koniecznej na przykład do rozdzielania bijących się osób. O zajściu powinien zostać natychmiast powiadomiony wychowawca ewentualnie pedagog szkolny, który przeprowadza ze sprawcą rozmowę wyjaśniającą. Powinna ona przybrać charakter wspólnego zastanowienia się nad przyczynami zajścia, jej skutkami oraz sposobami innego rozwiązania sytuacji konfliktowej. Bardzo ważnym rozmowy jest określenie sposobów zadośćuczynienia lub naprawienia szkód.

Ogólne procedury BHP nie określają zachowania w przypadku znalezienia na terenie szkoły broni, materiałów wybuchowych bądź innych niebezpiecznych substancji lub przedmiotów. Dlatego „procedury” zalecają zapewnienie bezpieczeństwa przebywającym na terenie szkoły osobom, poprzez ewakuację lub odizolowanie uczniów i pracowników szkoły od przedmiotu zagrożenia. Równocześnie szkoła jest zobowiązana do powiadomienia policji o zaistniałym problemie.

Dopiero tak pojmowane „procedury” dają gwarancję rzetelności w ich przeprowadzaniu. Umożliwiają wypracowanie bezpiecznej „drogi ewakuacyjnej” w sytuacjach wymagających natychmiastowej reakcji czy działań opartych na przepisach prawnych, zapewniających bezpieczeństwo fizyczne i emocjonalne społeczności szkolnej. Dają gwarancję zatrzymania eskalacji zjawisk o charakterze przestępczym w szkole.

- **Czyny karalne. Postępowanie wobec sprawcy i ofiary**

„Procedura” omawiająca postępowanie z uczniem - sprawcą czynu karnego, obliguje do ustalenia okoliczności zajścia. Należy odizolować winnego od rówieśników. Uczeń pozbawiony audytorium łatwiej rezygnuje z roli „gwiazdy”, jaką odgrywa w grupie. Ponadto ujawniane przez niego fakty mogą pomóc w wykryciu innych sprawców, a obecność świadków zdecydowanie blokuje chęć współpracy. Dla zapewnienia poczucia bezpieczeństwa emocjonalnego przy składaniu wyjaśnień powinna być obecna osoba, którą uczniowie darzą zaufaniem, np. wychowawca, szkolny rzecznik praw ucznia. Osoba ta, będąc świadkiem rozmowy, podpisuje się pod notatką sporządzoną po jej przeprowadzeniu. Protokół winien zawierać datę, godzinę oraz miejsce zajścia, personalia sprawcy, poszkodowanego oraz świadków zdarzenia, a w dalszej kolejności dokładnie ustalony przebieg wydarzeń. Ważne jest, aby nie konfrontować świadka z winnym ze względu na poczucie bezpieczeństwa tego pierwszego. Niewłaściwe jest również nagłaśnianie zajścia w formie plotki. Zaistniały problem powinien być otwarty oraz omówiony podczas wcześniej przygotowanych zajęć, np. godziny wychowawczej, co pozwala na podjęcie dyskusji i pożądaną interpretację zdarzenia. Ponadto niekontrolowane rozpowszechnianie informacji może wpływać na deformację przebiegu zdarzeń i zatarcie faktów. A to z kolei może mieć wpływ na przebieg dalszego dochodzenia.

W równie fachowy sposób trzeba zadbać o ucznia będącego ofiarą czynu karnego (zapewnienie poczucia bezpieczeństwa, zarówno fizycznego, jak i emocjonalnego). W pierwszej kolejności należy odizolować go od sprawcy umieszczając w oddzielnym pomieszczeniu, np. gabinecie lekarskim. Pomocy przedmedycznej powinna udzielić pielęgniarka lub osoba przeszkolona, która zadecyduje o ewentualnym wezwaniu pogotowia. Należy pamiętać również o pomocy psychologicznej, gdyż dziecko pozostające pod wpływem przebytej traumy może zareagować w sposób nieprzemyślany, impulsywny. Równocześnie należy powiadomić o zajściu rodziców bądź opiekunów ucznia będącego ofiarą, pamiętając o emocjach, jakie wzbudzi w nich taka wiadomość. Rozmowa musi być przeprowadzona

w sposób kompetentny. Najlepiej, jeżeli prowadzi ją wcześniej wyznaczona osoba, która posiada odpowiednie predyspozycje i kompetencje. Informacja przekazana przez telefon powinna zawierać w pierwszej kolejności zwięzły opis zdarzenia oraz aktualny stan fizyczny i psychiczny ofiary. W dalszej części należy podać kroki, jakie zostały podjęte w celu wyjaśnienia zajścia oraz zapewnienia bezpieczeństwa poszkodowanemu. W każdym razie rodzic osoby poszkodowanej powinien zgłosić się po dziecko do szkoły. Jeżeli sytuacja jest poważna w ocenie pedagoga i wymaga natychmiastowej interwencji policji, zabezpieczenia śladów bądź wszczęcia dochodzenia, należy powiadomić o zajściu organy ścigania. W przypadku uzyskania informacji o popełnieniu przez ucznia, który ukończył 17 lat, przestępstwa ściganego z urzędu lub jego udziału w działalności grup przestępczych, zgodnie z artykułem 304 § kodeksu postępowania karnego, dyrektor szkoły jako przedstawiciel instytucji jest obowiązany niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora lub policję.

Opracowała Jagna Niepokólczycka-Gac

Szkoła w obliczu incydentów krytycznych oraz sytuacji kryzysowych – przygotowanie i reagowanie.

Posyłając dzieci do szkoły rodzice ufają, że będą one bezpieczne. Nauczyciele biorą na siebie odpowiedzialność za pobyt dzieci w szkole. Dyrektorzy dbają o organizacyjną i merytoryczną stronę edukacji, zwracając uwagę na dobór personelu, jego doskonalenie, relacje pomiędzy szkołą a rodzicami oraz ogólny wizerunek szkoły. Jedną z najważniejszych kwestii, która powraca w nieregularnym rytmie zdarzających się drastycznych incydentów, jest bezpieczeństwo uczniów i personelu.

W polskiej szkole XXI wieku na szczęście nie spotkaliśmy się ze zdarzeniami takimi jak w West Denver w stanie Kolorado (USA), gdzie rano 20 kwietnia 1999 roku dwóch uczniów – Eric Harris i Dylan Klebold weszło do swojej szkoły i dokonało masowego zabójstwa, strzelając do swoich kolegów i nauczycieli, a następnie popełniło samobójstwo. Nie doświadczyliśmy również ataku terrorystycznego w skali podobnej do zdarzeń z Biesłanu z dnia 1 września 2004, kiedy szkoła nr 1 opanowana została przez uzbrojony oddział trzydziestu trzech terrorystów. Podczas działań związanych z odbijaniem zakładników zginęły 323 osoby, w tym 156 dzieci, a setki osób zostały ranne. Wzrost brutalizacji życia kieruje naszą uwagę na szkoły jako na miejsca potencjalnych zdarzeń kryzysowych, które mogą się wydarzyć. Są to zamachy terrorystyczne połączone z wzięciem zakładników, działalność gangów młodzieżowych, ale także sytuacje wywołane przez przyrodę, np. powodzie, huragany, katastrofy budowlane.

Przemoc na terenie szkoły nie jest czymś nadzwyczajnym. Olweus 1994 (za: Krahe, 2005) badając próbę 130000 norweskich uczniów w wieku 8-16 lat stwierdził, że 9% uczniów jest ofiarami regularnego znęcania się ze strony innych uczniów. Z kolei 7% przyznało, że znęca się nad innymi często lub „od czasu do czasu”. Schmidt (1998) badając formy i częstotliwość występowania przemocy w szkołach niemieckich stwierdził, że akty przemocy wobec uczniów (także przeciwko nauczycielom) przybierają różną formę (agresja psychiczna, naruszenie nietykalności cielesnej, wandalizm, wykorzystywanie seksualne, szantaże, użycie broni). Od 2% do 10% badanych raz w tygodniu lub codziennie stosuje przemoc lub jest jej świadkiem. 50% uczniów raz w tygodniu lub codziennie stosuje lub jest bezpośrednim świadkiem przemocy psychicznej jak np. obrażanie, wyzywanie itp. Z kolei Surzykiewicz (1998) badając próbę złożoną z 2576 uczniów szkół polskich stwierdził, że najbardziej rozpowszechnione są różne formy agresji skierowanej przeciwko nauczycielowi. Co drugi uczeń przyznał, że w minionym roku przynajmniej raz oszukał nauczyciela, zaś tyle samo przyznało się do umyślnego przeszkadzania w prowadzeniu lekcji. 38,2% badanych przyznało się do kilkakrotnego bazgrania po ścianach natomiast 15,5 % do niszczenia cudzej rzeczy. Co trzeci uczeń przyznał, że krzyczał na kolegę/koleżankę lub obraził rówieśnika. Agresja fizyczna wydaje się być rzadsza (co piąty uczeń brał udział w bójkach, z czego 20 uczniów stosowało przemoc fizyczną wobec nauczycieli). Z powyższego badania wynika, że bardzo rzadko dochodzi do użycia broni w polskich szkołach oraz grożenia innym przy pomocy jakiegoś niebezpiecznego narzędzia.

Anonimowe badanie ankietowe przeprowadzone przez dyrekcję szkół, przedstawiciele władz miasta oraz policji na próbie 440 uczniów kilku szkół województwa mazowieckiego wykazało, że wśród zagrożeń uczniowie przeważnie wskazują problem agresji, przemocy, narkotyków i alkoholu. Respondenci mówili o kradzieżach cennych przedmiotów – głównie telefonów komórkowych. Dokonywać mają tego starsi koledzy, którzy wydają pieniądze na narkotyki lub alkohol. Problem osób nietrzeźwych lub będących pod wpływem narkotyków pojawia się wielokrotnie. W opinii respondentów główną przyczyną zostania ofiarą przestępstwa jest posiadanie cennych przedmiotów. Oprócz tego: zadawanie się ze „złym towarzystwem” i brak zachowania ostrożności, np. chodzenie samemu w niebezpiecznych

miejskach. Ankietowana młodzież wyraźnie przyznaje, iż istnieją problemy związane z bezpieczeństwem w szkole i jej okolicy, jak również całym mieście. Mimo tego, większość ankietowanych deklaruje, że czują się bezpiecznie. Ofiarami przestępstw są na ogół „inni”, a nie sami respondenci. Mimo tego ci ostatni posiadają dość szeroką wiedzę na temat przestępczości (Gołębiowski, Piotrowicz, 2004).

Warto zastanowić się, jak wygląda reagowanie szkoły jako organizmu w przypadku zdarzeń innego rodzaju, np. zabójstw uczniów, samobójstw, innych form przemocy na terenie szkoły lub katastrof. Czy personel i dyrekcja szkoły są przygotowani do reagowania w obliczu takich zdarzeń, równie sprawnie jak przychodzi uruchamianie procedur przeciwpożarowych? Wiedza na temat szczególnych scenariuszy wydarzeń, jakie mogą powodować sytuacje kryzysowe jest równie ważna jak znajomość drogi przeciwpożarowej. Znajomość tych scenariuszy zwiększa prawdopodobieństwo zorganizowanego, racjonalnego działania w sytuacji zagrożenia.

Sytuacja kryzysowa

Zachowania agresywne na terenie szkoły, pomimo, że rodzą sytuacje trudne, same w sobie nie oznaczają jeszcze poważnych problemów dla placówki. Problemy takie pojawiają się natomiast w przypadku eskalacji agresywnych zachowań lub wystąpienia ich w takiej formie, która uniemożliwia natychmiastowe zapanowanie nad sytuacją. Media bardzo szybko podchwytyją sygnały o zdarzeniach krytycznych na terenie szkoły lub w jej pobliżu, szczególnie, jeśli biorą w nich udział uczniowie lub nauczyciele. Istnieje wysokie prawdopodobieństwo, że po wystąpieniu na terenie szkoły incydentu krytycznego obejmującego gwałtowną śmierć lub inne przejawy niezwyklej agresji dojdzie do sytuacji kryzysowej.

Sytuacja kryzysowa jest to zbieg zdarzeń, okoliczności i zachowań, które zakłócają normalny tryb funkcjonowania państwa, społeczności, jednostki. Zdarzenia te następują nagle i nieoczekiwanie.

W kontekście funkcjonowania szkoły, sytuacja kryzysowa oznacza, że w związku zaistnieniem incydentu krytycznego na terenie szkoły lub w jej pobliżu, mamy zbyt mało czasu na podjęcie kluczowych decyzji co do zapewnienia bezpieczeństwa uczniom i personelowi, a zaistniałe zdarzenie skupia uwagę mediów i społeczności lokalnej, co stanowi utrudnienie lub zagrożenie dla funkcjonowania instytucji. Sytuacja kryzysowa nie jest sprawą wyłącznie szkoły. W jej rozwój jak też rozwiązywanie zaangażowane są różnorodne podmioty jak: służby porządkowe, Policja, Straż Pożarna, służby medyczne, media, prawnicy, rodzice, nauczyciele, administracja szkoły, rodziny i przyjaciele ofiar, wreszcie sami uczniowie i ogół opinii publicznej.

Reakcje człowieka na zdarzenia traumatyczne

Kryteria zdarzeń traumatycznych spełniają sytuacje, w których istnieje poważne zagrożenie dla naszego życia i zdrowia lub życia/zdrowia innych, bliskich nam osób. To sytuacje, w których konfrontujemy się ze śmiercią, fizycznym i psychicznym cierpieniem. Zwykle wydaje się nam, że tragicznych w skutkach zdarzeń można było uniknąć, albo uważamy, że nie powinny nas one spotkać. Zdarzenia te pozostawiają w nas nieprzyjemne i bolesne wspomnienia, lęk i niepewność. Typowe zdarzenia traumatyczne to:

- doświadczenie śmierci, uniknięcie śmierci,
- zdarzenia powodujące poważne obrażenia ciała (wypadki drogowe, pobicia),
- obserwowanie katastrof,

- bycie świadkiem poważnych obrażeń ciała lub śmierci dzieci,
- sytuacje, w których ofiara przestępstwa jest nam znana i jesteśmy związani z nią emocjonalnie,
- nieudane próby ratowania ludzi,
- sytuacje obejmujące zakładników

Na skutek wystąpienia sytuacji nagłej, nieoczekiwanej i drastycznej w pierwszej chwili zwykle pojawia się szok i poczucie odrealnienia (bycia poza tym) jak też strach. Występuje również przynajmniej chwilowe wstrzymanie racjonalnego myślenia, gdyż większość zasobów uwagi skupia się na źródle zagrożenia. Na tym etapie nasz organizm samoistnie podejmuje decyzję „uciekaj albo walcz”. Reakcje paniczne, ucieczka i dezorganizacja zachowania w sytuacjach drastycznych nie świadczą o zaburzeniach osobowości, chorobie psychicznej, a są zupełnie naturalną odpowiedzią organizmu na nieoczekiwaną, niespotykaną dotychczas sytuację. Kolejne reakcje to zwykle gniew, poczucie bezradności, poczucie winy, że nie zapobiegło się rozwojowi wydarzeń, że można było zrobić coś lepiej, szybciej zareagować, nie dopuścić do tragedii. W myślach intensywnie wracamy do drastycznej sytuacji, opracowujemy możliwe scenariusze rozwoju wydarzeń, staramy się odpowiedzieć sobie na pytanie, czy tak musiało się stać i co teraz będzie. Pojawiają się natrętne wspomnienia tej sytuacji. Mogą wystąpić problemy ze snem (wybudzanie się, bezsenność, koszmary). Pomimo uciążliwości, powyższe objawy świadczą o tym, że człowiek podejmuje próby „asymilacji” traumy (wy tłumaczenia sobie, co się stało, odnalezienia siebie w tej nietypowej sytuacji).

Częstym skutkiem zdarzenia traumatycznego jest utrata pewności siebie, zaufania do siebie. Może to objawiać się np. tym, że praca dotychczas wykonywana wydaje się trudniejsza, wymagająca większego wysiłku. Czasem nawet codzienne czynności wydają się pochłaniać całą naszą energię. Po przeżyciu zdarzenia traumatycznego często zmienia się percepcja świata. Wydaje się, że nic nie jest takie, jak przedtem. Może pojawić się poczucie napiętnowania, trudno jest nam rozmawiać z innymi. Możemy czuć się osamotnieni i wyobcowani z naszego najbliższego otoczenia. Jeśli takiej reakcji towarzyszy utrzymująca się irytacja i gniew, może to powodować poważne problemy rodzinne.

Wybrane przykłady zdarzeń, które mogą wywoływać sytuacje kryzysowe

Zabójstwo.

Najbardziej dramatyczne doświadczenia w tej materii posiadają szkoły w USA. Odnotowano tam największą liczbę ataków wymierzonych w uczniów i personel szkół. Jeden z najbardziej znanych przypadków to masowe zabójstwo w Columbine High School w Littleton

(Colorado). Ostatnie wydarzenia to strzelanina w college'u w Montrealu (Kanada) 13 września 2006, gdzie zginęły cztery osoby i co najmniej szesnaście zostało rannych oraz strzelanina w jednoizbowej szkole Amiszów w Pensylwanii (USA) w dniu 2 października 2006, gdzie zginęło sześć osób (*dane z portalu internetowego Wirtualna Polska*).

Zabójstwo masowe rozumiane jest jako jednorazowy, ekstremalny akt przemocy. Zabójca masowy zabija cztery osoby lub więcej w tym samym miejscu, w trakcie tego samego zdarzenia (bardzo małe odstępów czasowe); często kończąc swoje działania samobójstwem bądź sprowokowaniem zastrzelenia przez policję (ang. suicide by cop). Taki morderca zabijając swe ofiary spodziewa się konfrontacji z organami ścigania (najczęściej z policją). Jest zdesperowany w takim stopniu, iż nie liczy się z tym, że może przeżyć całe zdarzenie. Morderców masowych zwykle charakteryzuje poczucie alienacji i frustracji, wynikające z przekonania, że nie zajmują takiego miejsca w społeczeństwie do jakiego aspirują. Ich czyny wynikają z chęci zemsty, jakiego aspirują.

Levin i Fox w artykule "A Psycho-Social Analysis of Mass Murder" przedstawiają interesującą typologię zabójstw masowych (J. Lewin, J.A. Fox, 1996 za A. Gradonem i K. Czerwińskim, 2001):

1. Zabójstwa odwetowe – przeciwko konkretnym osobom, instytucjom, społeczeństwu jako takiemu;
2. Zabójstwa z miłości – często są to zabójstwa rodzinne, członek rodziny zabija swych bliskich np. współmałżonka i dzieci, po czym popełnia samobójstwo;
3. Zabójstwa dla zysku – są to zabójstwa masowe dokonywane przy okazji np. napadu na bank, sprawcy (bo jest ich na ogół kilku, ale może też być to pojedyncza osoba) zabijają po drodze kolejne osoby jako świadków ucieczki lub jako stanowiących potencjalne przeszkody;
4. Zabójstwa terrorystyczne – można je też nazwać zamachami, ofiarami są na ogół wcześniej więźni zakładu;

Wśród czynników ryzyka popełnienia zabójstwa masowego można wyróżnić:

- długoterminową frustrację i uzewnętrznienie winy, np. kłopoty w szkole, pracy, w domu, w wojsku i tendencja do obwiniania innych za osobiste problemy;
- katastrofalną stratę lub zewnętrzny sygnał: utrata pracy, partnera bądź posłuszeństwo wobec czyjeś władzy lub naśladownictwo;
- izolację społeczną/psychologiczną, samotniczy tryb życia, trudności w nawiązywaniu bliskich więzi z innymi, odcięcie od pomocy, szkolenie w użyciu broni, dostęp do broni palnej.

Jeśli na terenie szkoły dochodzi do aktów skrajnej przemocy, to zwykle sprawcą jest osobnik z głębokimi zaburzeniami osobowości lub grupy tworzące gangi. Do zabójstw dochodzi także w trakcie rozwoju sytuacji zakładniczej, kiedy sprawca dąży do osiągnięcia wyznaczonego sobie celu używając zakładników jako karty przetargowej. Na przykład dwaj uczniowie Eric Harris i Dylan Klebold, którzy byli sprawcami masowego zabójstwa w Columbine High School planowali swoją akcję przez ponad rok. Na podstawie informacji z Internetu konstruowali ładunki wybuchowe. W czasie incydentu mieli przy sobie między innymi broń automatyczną i granaty bojowe. Podczas śledztwa okazało się, że celem chłopców było osiągnięcie sławy poprzez zabicie jak największej liczby ludzi, a ich szkoła okazała się wspaniałym celem.

Zabójstwo masowe jest z jedną kategorią zabójstw w naszych realiach rzadko spotykaną. Każde zabójstwo, którego ofiarą jest uczeń lub ktokolwiek z personelu szkoły wzmagą poczucie zagrożenia. Uczniowie mogą porównywać siebie do ofiary, szczególnie, jeśli jest nią rówieśnik. Pojawiają się pytania: dlaczego?, kto to zrobił?, czy to się powtórzy? Bardzo szybko powstają plotki na temat zdarzenia i roli, jaką pełniła w nim ofiara. Zadaniem

dyrekcji szkoły oraz wychowawców i nauczycieli jest przekazanie (chyba, że jest to niemożliwe z uwagi na dobro prowadzonego śledztwa) rzetelnych informacji, co się w ogóle stało, kiedy się stało i kto jest ofiarą. Należy pozwolić uczniom na wyrażenie żalu, rozpacz i rozmowy o ich obawach i przypuszczeniach. Nie wolno tłamsić dążeń uczniów do odreagowania silnych negatywnych emocji, jakie wzbudziło zdarzenie. Do tego niezbędne będzie zaangażowanie psychologów, przeszkolonych w procedurze prowadzenia odreagowania oraz ewentualnego debriefingu po zdarzeniach traumatycznych. Należy wziąć pod uwagę także to, że w przypadku zabójstwa ucznia lub kogokolwiek z personelu szkoły, uwaga służb śledczych będzie skupiać się na środowisku szkolnym. Jest to w niektórych przypadkach niezbędne i służy ustaleniu wszelkich informacji o stylu życia ofiary, jej rozkładzie dnia, kontaktach i osobach, z którymi się przyjaźniła. Wszystkie te osoby wymagają uwagi i troski ze strony szkoły.

Wzięcie zakładników

W sytuacji, kiedy na terenie szkoły przetrzymywani są zakładnicy (zarówno dorośli jak też dzieci) rozwiązanie sytuacji leży w gestii policji. Działania policji opierają się na *Zarządzeniu nr 18 KGP z roku 2000 w sprawie metod i form wykonywania zadań Policji w przypadku zagrożenia życia i zdrowia ludzi lub ich mienia albo bezpieczeństwa i porządku publicznego* jak też *Zarządzeniu nr 4 KGP z roku 2002 w sprawie metod i form wykonywania negocjacji policyjnych*. Ten ostatni dokument określa, w jakich sytuacjach prowadzi się negocjacje oraz powołuje zespół negocjatorów. Następuje to w razie: wzięcia zakładnika, zapowiedzi popełnienia samobójstwa (szczególnie tzw. samobójstwa publicznego) oraz groźby użycia siły lub broni. Po uzyskaniu informacji o którymkolwiek wydarzeniu nadzwyczajnym, niezależnie czy ma to miejsce na terenie szkoły czy w jej bezpośrednim sąsiedztwie, Policja ma obowiązek zabezpieczyć miejsce zdarzenia przed dostępem osób postronnych, dokonać ewakuacji ludzi (jeśli to możliwe). W przypadku wzięcia zakładnika wzywane są jednostki taktyczne, których zadaniem będzie ewentualne siłowe rozwiązanie sytuacji, zespół negocjatorów a także siły wsparcia (karetki pogotowia, służby techniczne itp.). Jeśli z oceny sytuacji wynika, że jest możliwe nawiązanie komunikacji ze sprawcą/sprawcami incydentu, rozpoczyna się proces negocjacji kryzysowych, który ma na celu takie prowadzenie rozmów, aby doprowadzić do pokojowego rozwiązania incydentu. Warto zauważyć, że nawet w przypadku doskonałej organizacji negocjatorów, mobilności zespołu negocjatorów i zespołu taktycznego zwykle pierwszy kontakt ze sprawcą nawiązują osoby nie mające profesjonalnego przygotowania do prowadzenia rozmów w sytuacjach zakładników. W szkole będzie to personel administracji, nauczyciele lub dyrekcja. Niezmiernie ważne jest, aby osoby te posiadały elementarne umiejętności nawiązywania i prowadzenia rozmowy w trudnych sytuacjach.

Jeśli istnieje konieczność rozmowy to pierwszy kontakt ze sprawcą powinien nawiązać ktoś z personelu szkoły lub policjant ew. strażnik miejski przybywający na miejsce zdarzenia. Może się zdarzyć, że ta osoba zostanie włączona w działanie zespołu negocjatorów.

Najtrudniejsze momenty podczas negocjacji kryzysowych to:

- Wzięcie zakładników;
- Pierwsze 45 minut;
- Przekraczanie “deadline’ów”;
- Zwolnienie zakładników;
- Moment poddania się

Wymienione fazy charakteryzują się występowaniem silnych negatywnych emocji. W pierwszej fazie incydentu sprawcy są zwykle bardzo pobudzeni, ale również wystraszeni.

Wskutek niewłaściwej interpretacji zachowań zakładników może dojść do eskalacji agresji. Ponadto sprawcy zwykle usiłują ustanowić kontrolę nad miejscem zdarzenia i prawdopodobieństwo zastosowania do tego celu ekstremalnej siły fizycznej jest bardzo wysokie. Pierwsze 45 minut to okres silnego pobudzenia, strachu, dezorientacji. Po jego upływie zaczyna się faza stabilizacji. Upływający czas tonizuje silne emocje, sprawcy zaczynają działać bardziej racjonalnie, możliwe jest nawiązanie kontaktu z negocjatorem i wypracowanie porozumienia w kwestii pokojowego rozwiązania incydentu (Piotrowicz, Gołębiowski, 2005, 2006).

W procesie komunikacji pomiędzy negocjatorami a sprawcami może okazać się, że pojawiają się ze strony tych drugich żądania ostateczne, pojawi się termin, w którym powinny zostać spełnione żądania sprawców. Pomimo, że w trakcie badań sytuacji z zakładnikami wykazano, że niezmiernie rzadko dochodzi do aktów agresji wskutek przekroczenia terminów ostatecznych ustanowionych przez sprawców, to należy pamiętać, że świadomość zbliżania się takiego terminu wywołuje bardzo silne reakcje emocjonalne zarówno u sprawców, zakładników jak też negocjatorów. Zakładnicy, jeśli są świadomi upływającego „terminu zero” mogą dopuszczać się również zachowań nieprzewidywalnych, gwałtownych, np. podejmować chaotyczną ucieczkę.

Moment zwolnienia zakładników jest także sytuacją niebezpieczną. Wskutek nieporozumień podczas rozmów, lub agresywnego zachowania sprawców może dojść do gwałtownej eskalacji agresji sprawców i zranienia zakładnika. Podobnie moment poddania się sprawcy/sprawców nawet, jeśli jest dopracowywany w trakcie długotrwałych rozmów, jest bardzo niebezpieczny. Sprawca może usiłować popełnić samobójstwo, zarówno samodzielnie jak też poprzez policję, a przy tym może dojść do zranienia lub śmierci zakładników.

Powstaje pytanie, kim są sprawcy wzięcia zakładnika na terenie szkoły? Dostępne opracowania przypadków lub informacje z seminariów poświęconych negocjacjom prowadzonym przez policję wskazują, że najczęściej mamy do czynienia z:

- osobnikami, którzy kierowani chęcią popełnienia masowego zabójstwa (zwykle połączonego z samobójstwem) wkraczają na teren szkoły i dokonują masakry, barykadując się wraz z ocalałymi uczniami, w obawie przed działaniem policji;
- sprawcami zamachów terrorystycznych, które są skrupulatnie zaplanowane, zaś zakładnicy (zarówno uczniowie jak personel szkoły) stanowią środek do osiągnięcia celu, np. wymuszenia pewnego zachowania na rządzie, policji itp.,
- osobnikami chorymi psychicznie, którzy dokonują czynu wskutek doświadczanych urojeń, np. oddziaływania, owładnięcia;
- osobami znajdującymi się w stanie silnego kryzysu psychicznego.

Analizy incydentów z zakładnikami wskazują, że najważniejsze dla powodzenia negocjacji kryzysowych są kolejno:

- Kontrola własnych emocji (gdyż nie można kontrolować czyjegoś zachowania, jeżeli nie kontroluje się własnego);
- Aktywne słuchanie zakładające stosowanie technik takich jak parafrazowanie, odzwierciedlenie, itp. w celu odkrywania potrzeb sprawcy/ów i wywołania zmiany zachowań w kierunku pokojowego rozwiązania incydentu.

Samobójstwo

Według danych Komendy Głównej Policji w 2005 roku odnotowano 5625 zamachów samobójczych, z których 4621 zakończyło się zgonem. W roku 2005 odnotowano 405 prób samobójczych osób w wieku 5-19 lat, jednocześnie stwierdzono 240 samobójstw dokonanych w powyższej grupie wiekowej. Brak danych szczegółowych na temat motywacji samobójstw wśród dzieci i młodzieży kieruje naszą uwagę na motywacje w populacji ogólnej. Z danych

opublikowanych na stronie internetowej Komendy Głównej Policji wynika, że najczęściej przyczyną samobójstwa (zarówno zamachu jak też dokonanego) była choroba psychiczna. W dalszej kolejności: nieporozumienia rodzinne, przewlekła choroba, warunki ekonomiczne, zawód miłosny, nagła utrata źródeł utrzymania, śmierć bliskiej osoby, problemy szkolne, trwałe kalectwo, zachorowanie na AIDS oraz niepożądana ciąża.

W związku z tak drastycznym zdarzeniem, jakim jest samobójstwo, społeczność szkolna doświadcza zwykle silnych negatywnych emocji strachu, wstydu, złości. Niezależnie od wcześniejszych relacji osoby dokonującej samobójstwa z resztą społeczności szkolnej śmierć lub jej realna bliskość zawsze stanowią przeżycie traumatyczne, z którym uczniowie i personel szkoły muszą się uporać. Nie należą do rzadkości obawy, że inni będą obarczać klasę samobójcy i nauczycieli za to, co się stało. W komentarzach kolegów tego, który odszedł wyczuwalny jest strach i niedowierzanie, a także poczucie wstydu za jego czyn. Niektórzy doświadczenia poczucia winy, że nie zauważyli sygnałów mogących świadczyć o zamiarze samobójczym. Częste są pytania: „Co mogliśmy zrobić?”, „Dlaczego tak postąpił?”. Środowisko, w którym żył i uczył się samobójca zazwyczaj czuje się odpowiedzialne za jego śmierć. Wiąże się to także z uczuciami złości na całą sytuację i żalu, że nie można było zapobiec.

Istnieje wiele mitów dotyczących samobójstw młodocianych (Greene, 1994). Na przykład uważa się, że dzieci poniżej szóstego roku życia nie popełniają samobójstw. Okazuje się, że zdarzają się samobójstwa dzieci w wieku 5-14 lat. Innym mitem jest przekonanie, że samobójstwo przed osiągnięciem dojrzałości jest niezwykle rzadkie. W ostatnim dziesięcioleciu wzrosła liczba samobójstw wśród dzieci. Niektórzy uważają, że depresja nie dotyka dzieci, jednak najnowsze wyniki badań z zakresu psychologii rozwojowej obalają ten mit. Może wydawać się również, że nagłe i radykalne zmiany zachowań lub nastrojów dzieci, takie jak apatia, wycofywanie się, izolacja, drażliwość i lęk, lub zmiany nawyków towarzyskich, zmiany związane ze snem, jedzeniem lub szkołą nie są wskaźnikami zachowań o charakterze samobójczym, a świadczą o tym, że dzieci te przechodzą po prostu proces zmian rozwojowych i wyrosną z tego. Okazuje się, że cechy te mogą być związane z zachowaniami samobójczymi dzieci i młodocianych.

Podobnie nagłe i radykalne zmiany wyglądu, ubrania i higieny u dzieci niektórzy są skłonni interpretować jako charakterystyczne dla tych dzieci, które chcą się odróżnić od dorosłych i swoich rówieśników. Nagła zmiana uczesania (np. obcięcie pięknych, długich włosów), zaniedbanie higieny osobistej i brak staranności w ubiorze mogą oznaczać, że dziecko osiągnęło stadium beznadziejności, nic go już nie obchodzi i nie zamierza już dłużej żyć. Warto podać przykłady specyficznych sygnałów mogących świadczyć o zamiarach samobójczych. Sygnały te można odnaleźć w wypowiedziach ustnych lub pisemnych, np. nagraniach, pamiętnikach, listach, lub zachowaniu (Gelles 1995):

1. Przygotowania do odejścia, szczególnie nieoczekiwane i nieadekwatne do aktualnej sytuacji życiowej. Przykładem może być niewytłumaczalne rozdawanie przedmiotów osobistych, zwierząt, zachowania wskazujące na pożegnanie się z najbliższymi.
2. Wyrażanie chęci odejścia, emocjonalne oddzielenie się od codziennych spraw, na przykład mówienie o sobie i bliskich w czasie przeszłym: „To wszystko jest już bez znaczenia. Byłeś dla mnie naprawdę ważny. Wybacz, jeśli odejdę...”.
3. Okazywanie braku nadziei. Wypowiedzi np.: „To niczego nie zmieni”, „Nie widzę już sensu...”. Brak nadziei może być okazywany poprzez zaprzestanie działań, które są konieczne do podtrzymania życia, np. leczenia szpitalnego, terapii psychologicznej, kontaktu z rodziną i przyjaciółmi.
4. Okazywanie dużego napięcia emocjonalnego i bólu, w tym fizycznego. Wypowiedzi: „Nie mogę tego znieść”, „To zbyt wiele dla mnie”.

5. Zainteresowanie sprawami śmierci, umierania, sposobami odbierania sobie życia. Mogą pojawić się bezpośrednie próby zdobycia broni palnej, amunicji, przedmiotów potencjalnie niebezpiecznych.
6. Działania mające na celu zapobieżeniu odratowaniu. Mogą to być: zamykanie drzwi, przebywanie w miejscach odludnych, kłamanie na temat aktualnego miejsca pobytu, aranżowanie sytuacji, w których możliwe będzie pozostanie w samotności.
7. Dowody na to, że osoba ma świadomość wysokiej „skuteczności” określonego środka, np. leków, narkotyku, itp.
8. Uprzednie próby samobójcze.
9. Uprzednie grożenie samobójstwem, podejmowanie gestów samobójczych, np. zabawa bronią palną z jednoczesnym głośnym komentowaniem możliwości zastrzelenia się itp.
10. Stresujące wydarzenia lub znaczące straty w wymiarze osobistym lub zawodowym, np. rozwody rodziców, rozstania, zadłużenia, śmierć bliskich, udział w wypadkach lub innych zdarzeniach traumatycznych, np. zostanie ofiarą zgwałcenia.
11. Poważna depresja lub inne zaburzenia psychiczne. W przypadku depresji należy pamiętać, że nie charakteryzuje się ona wyłącznie występowaniem długotrwałego przygnębienia czy braku zainteresowania dotychczasowymi codziennymi czynnościami. Dodatkowe oznaki depresji to przeżywanie intensywnego poczucia winy, utrata energii, spadek apetytu lub znaczące wahania wagi. Choroba ta ma tendencję do nawracania. Osoba cierpiąca na depresję może popełnić samobójstwo w okresie, w którym wydaje się, że wyzdrowiała, nabrała energii. Nagłe i niewytłumaczalne oznaki polepszenia samopoczucia mogą oznaczać, że decyzja o odebraniu sobie życia została już podjęta.

Każdy kto będzie miał kontakt z dzieckiem lub młodocianym podejrzanym o skłonności samobójcze powinien zapamiętać kilka wskazówek, które podają Fujimura, Weis i Cochran, 1985 (za: James, Gilliland, 2005):

1. Zaufaj swemu podejrzeniu, że młody człowiek może przejawiać tendencje samobójcze.
2. Powiedz mu, że obawiasz się o niego i staraj się go wysłuchać.
3. Zadawaj pytania bezpośrednie. Nie obawiaj się pytać wprost, czy myśli o samobójstwie, a jeśli tak to czy je zaplanował.
4. Staraj się nie okazywać, że to co słyszysz jest dla ciebie szokujące. Unikaj dyskusji o tym, czy samobójstwo jest dobre, czy złe ani nie prowadź poradnictwa jeżeli nie masz do tego kwalifikacji. Nie przyrzekaj, że zachowasz zamiary dziecka w tajemnicy, ponieważ może to okazać się niewykonalne.
5. Nie pozostawiaj dziecka samego, jeżeli uważasz, że zagrożenie samobójstwem ma charakter bezpośredni. Zapewnij dziecko, że coś się z tym robi, że jego samobójcze pragnienia nie są lekceważone i że z czasem zagrożenie najprawdopodobniej minie.
6. Zapewnij sobie pomoc specjalisty od poradnictwa, terapeuty lub innej odpowiedzialnej osoby dorosłej. Wytłumacz dziecku, że pomoc jest w zasięgu ręki i że niezbędne jest zwracanie się o tę pomoc w sposób bezpośredni, kiedy tylko pragnienie samobójstwa staje się silne.
7. Upewnij się, że dziecko jest bezpieczne i że osoby dorosłe odpowiedzialne za nie zostały powiadomione i zajęły się nim.
8. Kiedy wydaje ci się, że dziecko uporowało się już z ostrą fazą kryzysu, śledź uważnie jego dalsze postępy. Wiele osób popełniło samobójstwo po tym, kiedy już wydawali się odnowieni i wzmocnieni.

Przygotowanie do kryzysu

Sytuacja kryzysowa dla szkoły oznacza, że wskutek zaistnienia niespodziewanego incydentu krytycznego pojawiają się sprzeczne informacje na temat zdarzenia, jest zbyt mało czasu na planowe działanie, zbyt duże zainteresowanie mediów, przynajmniej w początkowej fazie – chaos, a osoby zarządzające szkołą muszą podejmować trudne i ryzykowne decyzje pod silną presją, nie mając dostatecznych informacji i wsparcia.

Przygotowanie do sytuacji kryzysowej nie oznacza w żadnym wypadku jednorazowej mobilizacji sił w oczekiwaniu na najgorsze. Przygotowanie jest procesem obejmującym planowanie, trening oraz działanie w sytuacji zagrożenia. **W większości sytuacji drastycznych pierwszeństwo działania na terenie szkoły będzie miała Policja, Straż Pożarna i służby ratownicze. Dopiero po usunięciu źródeł największego zagrożenia przyjdzie czas na samodzielne działania personelu szkoły w kierunku redukcji skutków zdarzenia kryzysowego.** Personel szkoły powinien uczestniczyć aktywnie w działaniach kryzysowych udzielając niezbędnej pomocy służbom interweniującym na miejscu zdarzenia i pamiętając, że prawdziwa sytuacja kryzysowa może rozpocząć się po ustąpieniu największego zagrożenia, kiedy opadają ekstremalnie silne emocje, ale całe zdarzenie w umysłach uczestników i świadków „trwa” utrzymując poczucie zagrożenia i niepewności.

Co może zrobić szkoła ?

Ludzie mają tendencję do reagowania zgodnie z własnymi przekonaniem, co należy robić w sytuacji zagrożenia. Pierwsze działania opierają się na automatyzmach, wyuczonych wzorcach zachowania. Personel szkoły potrzebuje wiedzieć, co się w ogóle stało, jakie są sygnały zagrożenia, którędy należy iść, aby bezpiecznie ewakuować uczniów, jak pomóc tym, którzy potrzebują pomocy lekarskiej, psychologicznej. Dlatego też edukacja i trening powinny wyprzedzać zdarzenia o charakterze kryzysowym. W trakcie incydentu nie ma przecież czasu na opracowywanie planów ewakuacji, podejmowania decyzji, kto będzie informował o zdarzeniu, kto ma współpracować z mediami, kto zajmie się osobami poszkodowanymi. Trening zachowania podczas kryzysu powinien dotyczyć zarówno uczniów, personelu szkoły jak i dyrekcji. Powinien opierać się na realnych scenariuszach zagrożeń, jakie występują w danej społeczności szkolnej, ale obejmować również zdarzenia, które wystąpiły w innych szkołach.

Planowanie wstępne należy przeprowadzić w zespole planowanie reagowania na sytuację kryzysową. Zespół taki powinien mieć taką liczbę uczestników, aby realne było prowadzenie konstruktywnych prac. W skład zespołu powinni wejść przedstawiciele służb społecznych i instytucji rządowych, których zadaniem będzie reagowanie w sytuacjach nadzwyczajnych. Ponadto w zespole powinny znaleźć się osoby bezpośrednio związane ze szkołą, znające jej problemy i otoczenie, także zorientowane w rozkładzie pomieszczeń w budynku szkolnym. Powinni znaleźć się tam przedstawiciele grona pedagogicznego, administracji szkolnej, rodziców oraz personelu pomocniczego, a nawet, jeśli to możliwe – uczniów.

Stworzenie zespołu reagowania kryzysowego

Dobór osób do takiego zespołu powinien być bardzo staranny i rozważny. Zespół reagowania kryzysowego będzie „ambasadorem” rozwiązywania sytuacji kryzysowej w szkole. Jego przedstawiciele powinni także pamiętać, że w określonych sytuacjach mogą zostać sprowadzeni do roli personelu pomocniczego. Będzie tak w sytuacji bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia (sytuacje z zakładnikami, zabójstwo na terenie szkoły), które rozciąga się w czasie i wymaga natychmiastowej interwencji służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo i porządek publiczny. Członkowie zespołu powinni nabyć umiejętność rotacji

ról, gdyż w niektórych sytuacjach konieczne będzie zastępowanie siebie nawzajem (na wypadek choroby, zranienia, śmierci). Poniżej przedstawiam typowe role zespołu (na podstawie James, Gilliland, 2005):

Koordinator reagowania kryzysowego – osoba umiejąca podejmować trafne decyzje pod presją czasu i na podstawie ograniczonych danych. Zaleca się, aby wywodziła się z władz szkoły, znała rozkład pomieszczeń budynku oraz elementy planu kryzysowego. Rolą jej jest wdrażanie, kierowanie i ocena planu kryzysowego;

Koordinator przebiegu interwencji kryzysowej – odpowiada za przeprowadzenie działań zgodnych z planem kryzysowym. Powinien znać techniki interweniowania kryzysowego i radzić sobie z różnymi rodzajami kryzysów, od katastrof do zdarzeń obejmujących pojedyncze osoby;

Łącznik z przedstawicielami mediów – odpowiada za nawiązanie i utrzymanie kontaktu z dziennikarzami zarówno mediów lokalnych jak też ogólnokrajowych. Powinien posiadać gruntowną wiedzę na temat sytuacji konfliktowych oraz metod komunikowania się w kryzysie, jak też umieć konstruować informacje dla mediów oraz oceniać skutki podawania konkretnych informacji dziennikarzom;

Łącznik z policją i służbami porządkowymi, ratowniczymi, medycznymi – jego skuteczność uzależniona jest od jakości kontaktów z organami ścigania. Powinien mieć obszerną wiedzę na temat procedur bezpieczeństwa i występujących zagrożeń w środowisku lokalnym. Ponadto osoba taka powinna znać procedury zgłaszania zawiadomień o przestępstwach, tryb prowadzenia postępowań powypadkowych oraz w sprawach o przestępstwa. Zadaniem jej jest również zapewnienie odpowiedniej pomocy medycznej osobom poszkodowanym oraz powiadamianie osób zainteresowanych o stanie zdrowia osób zaangażowanych w sytuację kryzysową;

Łącznik ze społecznością lokalną i rodzicami - podstawowym zadaniem tej osoby jest kontaktowanie się z rodzicami i przedstawicielami społeczności lokalnej oraz dostarczanie im informacji oraz wsparcia. Jest to bardzo ważne, ponieważ te kontakty będą silnie wpływać na możliwości poradzenia sobie ze skutkami zdarzeń kryzysowych;

Osoby interweniujące w kryzysie – personel zaangażowany w interwencję kryzysową należy dobierać spośród osób mających silną motywację do udzielania pomocy innym, np. psychologów, pedagogów, wychowawców, pielęgniarek etc. Ważną sprawą jest, aby osoby te miały dobry kontakt z dziećmi lub młodzieżą. Decydujące dla sprawnego i profesjonalnego działania jest przeszkolenie z udzielania pomocy psychologicznej, prowadzenia odreagowania, debriefingu, itp. Nie każda osoba będąca pedagogiem, wychowawcą czy psychologiem szkolnym jest automatycznie dobrym kandydatem na interwenta. Konieczne jest tutaj oprócz motywacji do pomocy innym, odpowiednie przeszkolenie i doświadczenie;

Logistyk – osoba ta powinna mieć dostęp do materiałów niezbędnych dla działania w kryzysie, np. papieru, długopisów, telefonów, wody pitnej, ale także środków transportu i łączności.

Plan kryzysowy można wdrożyć, jeśli posiada się odpowiednie środki. Idealem byłoby posiadanie odpowiedniej ilości pomieszczeń wydzielonych wyłącznie na potrzeby zarządzania kryzysowego. Jednak realia pokazują, że w przypadku nagłych zdarzeń kryzysowych rolę tzw. centrum działań kryzysowych i łączności może spełniać, np. pokój nauczycielski, pokoje dyrekcji, sala gimnastyczna itp. Ważne jest, aby pomieszczenia te miały podłączone linie telefoniczne (najlepiej dwie), oraz były wyposażone w krzesła, stoły i przybory do pisania. Pomieszczenia takie mogą przez wiele dni pozostawać centrami aktywności personelu zaangażowanego w działania antykryzysowe. Należy zadbać o ustalenie miejsca gdzie będą wywieszane lub ogłaszane aktualne informacje o przebiegu działań i stanie ofiar. Może to być miejsce przed szkołą, w holu szkoły (można wykorzystać

tablice informacyjne). Trzeba wskazać także pomieszczenie do udzielania pierwszej pomocy oraz pomieszczenie, gdzie będzie odbywało się poradnictwo psychologiczne oraz inne działania psychologiczne, jak odreagowanie, ew. debriefing.

Bardzo ważnym elementem są środki łączności, bez których każde zarządzanie kryzysem skazane jest na porażkę. Osoby zaangażowane w działania muszą znać numery alarmowe policji i innych służb reagujących w sytuacjach zagrożenia, a także swoich (ludzi zarówno personelu szkoły) telefonów kontaktowych zarówno stacjonarnych jak też komórkowych. Ponadto trzeba ustalić sposoby komunikowania się na wypadek braku zasięgu np. w telefonach komórkowych i odcięcia linii stacjonarnych. Dla tego celu konieczne będzie ustalenie zespołu łączników.

Znajomość infrastruktury szkoły oraz uzgodnionych planów ewakuacji jest równie ważnym elementem. W sytuacji zagrożenia, kiedy występują silne emocje, bardzo trudno jest poszukiwać kogoś, kto powie, którędy mamy się ewakuować. Zwykle każdy ucieka na własną rękę, powodując zamieszkanie i wzmagając poczucie zagrożenia. Również informacje na temat miejsca przechowywania kluczy do drzwi ścieżek ewakuacyjnych nie mogą być tajemnicą woźnych, personelu sprzątającego czy być w posiadaniu tylko jednej osoby.

Istotne jest również upewnienie się, że wszystkie osoby ze środowiska szkolnego posiadają niezbędne informacje, na przykład znają plan ewakuacji, procedury i są świadomi konsekwencji kryzysu dla organizacji jak też pojedynczych osób. Dzięki temu zwiększają się szanse, że osoby zaopatrzone w odpowiednie informacje poczują się współodpowiedzialne za zapewnienie bezpieczeństwa w szkole.

Reagowanie na kryzys

1. Zbieranie informacji.

W sytuacji kryzysowej oczywiste jest, że pojawiają się plotki i zniekształcenia informacyjne. Zespół kryzysowy powinien zadbać o identyfikację źródeł rzetelnych informacji. Należy odpowiedzieć sobie na pytania: co się w ogóle stało, gdzie znajduje się źródło incydentu, jakie osoby są zaangażowane w zdarzenie? Informacje należy sprawdzać kilkakrotnie, szczególnie, jeśli pochodzą one od zdenerwowanych rodziców, uczniów lub osób postronnych. Należy polegać na faktach, nie na domysłach. Obiektywnymi źródłami informacji są np. w przypadku samobójstwa czy zabójstwa informacje przekazane od policji, lekarza medycyny sądowej. Jeśli z oceny wstępnej wynika, że istnieje zagrożenie zdrowia i życia, dyrekcja szkoły musi powiadomić policję, ewentualnie inne służby (np. straż pożarną). Jednak interwencja służb zwykle ogranicza się do usunięcia bezpośredniego zagrożenia. Później szkoła musi uporać się z konsekwencjami zdarzenia.

2. Ocena rozmiaru zdarzenia.

Po rozpoznaniu rodzaju zdarzenia konieczne jest zorganizowanie spotkania zespołu reagowania kryzysowego. Na spotkaniu powinny zostać omówione kwestie konsekwencji zdarzenia dla funkcjonowania uczniów, personelu oraz szkoły jako całości. Należy odpowiedzieć sobie na pytanie, jaki jest zakres zainteresowania mediów zaistniałą sytuacją oraz jaki wpływ może mieć bezpośrednia ofiara/ofiary kryzysu na funkcjonowanie społeczności szkolnej. Warto dokonać rozpoznania, czy wydarzyły się już podobne sytuacje i w jaki sposób zostały rozwiązane. Dodatkowym celem takiego spotkania jest oszacowanie, w jakim stopniu należy zmobilizować do działania personel szkoły i czy będzie konieczna pomoc specjalistów z zewnątrz, np. psychologów.

3. Identyfikacja osób potrzebujących pomocy:

Na tym etapie należy określić, jakie osoby potrzebują natychmiastowej pomocy. Powinna być ona udzielana zgodnie z hierarchią potrzeb, to znaczy najpierw zapewniamy bezpieczeństwo, izolując od źródeł potencjalnego stresu. Kolejną sprawą jest zapewnienie opieki medycznej, wypoczynku i jedzenia lub picia. Dopiero po zaspokojeniu potrzeb podstawowych można

myśleć o profesjonalnej interwencji psychologicznej. Interwencja wstępna może być prowadzona przez osoby, które nie mają formalnego przygotowania psychologicznego lub pedagogicznego. Istotne jest, aby były to osoby posiadające umiejętność słuchania i okazujące współczucie i szacunek ofiarom. W pierwszej fazie kryzysu, kiedy minie największe zagrożenie, ludzie mają silną potrzebę rozmowy o swoich przeżyciach. Fatalne skutki wywiera stwierdzenie wobec ofiar, że nie jesteśmy odpowiednią osobą do wysłuchiwanie ich przeżyć. Umiejętność słuchania bez oceny rozmówcy jest przeciwieństwem techniki, którą może stosować każdy, niezależnie od posiadanych dyplomów i tytułów zawodowych.

Po ewentualnej interwencji służb porządkowych lub pogotowia ratunkowego szkolny zespół interweniujący powinien sporządzić listę osób, które potrzebują pomocy zarówno medycznej jak i psychologicznej. Jest to bardzo ważne, ponieważ w późniejszym okresie łatwo zapomnieć, kto i w jakim stopniu brał udział w zdarzeniu. Przy określaniu, kto potrzebuje pomocy należy stosować co najmniej dwustopniową hierarchię. Pierwsze będą osoby wymagające natychmiastowej opieki medycznej i psychologicznej (ofiary ranne, będące w szoku, dzieci, kobiety w ciąży, osoby starsze). Drugą turę stanowią osoby nie posiadające widocznych obrażeń, zachowujące się głośno, roszczeniowo. Szczególną uwagę w działaniach należy zwrócić na dzieci. Z badań wynika, że większość dzieci doświadczających traumy narażona jest na wystąpienie zaburzenia po stresie traumatycznym.

Kwalifikacja ofiar do kontaktu z psychologiem nie należy wyłącznie do zespołu kryzysowego. Ważne są również subiektywne odczucia ofiar, szczególnie, jeśli przez dłuższy czas po zdarzeniu doświadczają silnego strachu o własne zdrowie i życie lub życie bliskich, mają problemy ze snem, przeżywają nawracające wspomnienia zdarzenia. Należy obserwować wszystkich uczniów, aby sprawdzić, czy nie pojawiają się wśród nich zachowania wskazujące na nieadekwatne przeżywanie sytuacji krytycznej.

Ponadto trzeba pamiętać, że zdarzenie traumatyczne będące przyczyną sytuacji kryzysowej, nie dotyczy wyłącznie ofiar, które doznały bezpośrednich obrażeń fizycznych lub psychicznych. Zdarzenie takie dotyka także rodziny ofiar i osoby związane z nimi emocjonalnie, służby ratownicze, osoby z personelu i administracji szkoły a także inne osoby, które silnie identyfikują się ze zdarzeniem. Po zamachach terrorystycznych i innych traumach masowych, a także po samobójstwach obserwowano reakcje wskazujące na zaburzenia po stresie traumatycznym u osób, które utożsamiały się z ofiarami.

Należy pamiętać o rodzicach i nauczycielach w równym stopniu, co o ofiarach – uczniach. Rodzice powinni otrzymać zwięzłe informacje o rodzaju zdarzenia oraz wiedzieć, pod jakie numery telefonów mogą zadzwonić, aby dowiedzieć się o stan zdrowia najbliższych. Powinni także otrzymać informacje na temat możliwych objawów silnego stresu, jakie wystąpiły lub mogą wystąpić u dzieci (jest to w dużej mierze zadanie dla psychologów).

4. Pomoc psychologiczna

Zadaniem psychologów zaangażowanych w redukcję skutków sytuacji kryzysowej jest nawiązanie kontaktu z osobami dotkniętymi kryzysem, niezależnie od subiektywnego poczucia dyrekcji szkoły na temat stopnia tego uczestnictwa. Psycholog dokonuje rozpoznania obszaru problemu i dostarcza wsparcia. W większości sytuacji wsparcie jest zapewniane poprzez mobilizację naturalnych źródeł pomocy – osób bliskich, rodziny, nauczycieli i dyrekcji. Podstawowa pomoc psychologiczna obejmuje także zapewnienie, że uczeń zostanie wysłuchany z uwagą i szacunkiem i będzie mógł rozładować narastające negatywne emocje. Spotkania z psychologami powinny odbywać się (o ile to możliwe) w salach szkolnych przy udziale nauczycieli przeszkolonych w kwestiach traumatycznego stresu i reagowania kryzysowego.

Debriefing jest to ustrukturalizowane spotkanie, którego celem jest wymiana doświadczeń związanych ze zdarzeniem, normalizacja reakcji na zdarzenie traumatyczne, mobilizacja indywidualnych zasobów i umiejętności radzenia sobie ze skutkami zdarzenia, udzielenie informacji na temat dostępnych źródeł wsparcia.

W procedurze debriefingu powinny wziąć udział:

- wszystkie osoby uczestniczące w zdarzeniu (tzw. bezpośrednio ofiary traumy),
- osoby, na które zdarzenie, mimo że w nim nie uczestniczyły, wywarło silny wpływ,
- zasadą jest, że w debriefingu nie biorą udziału osoby, które nie były bezpośrednio zaangażowane w zdarzenie,
- nauczyciel lub dyrektor szkoły pośrednio zaangażowany w zdarzenie może wziąć udział w debriefingu jedynie za zgodą wszystkich uczestników spotkania. Jeśli grupa nie wyrazi zgody na jego uczestnictwo, można zaproponować mu sesję indywidualną

5. Proces interwencji kryzysowej:

Interwencja kryzysowa nie jest i nie może być epizodycznym spotkaniem z psychologiem. Jest to proces, na który składa się ocena zdarzenia, udzielanie wsparcia, towarzyszenie osobie w przeżywaniu kryzysu i monitorowanie stanu psychicznego w okresie nawet do roku po zdarzeniu i później. Szczególnie w pierwszym okresie po zaistnieniu incydentu nie należy spieszyć się z powrotem do typowego rozkładu zajęć szkolnych. Jedną z bardziej destruktywnych strategii postępowania jest forsowanie przekazu, że nic się nie stało, dlatego należy wracać do normalnych zajęć. Taka strategia wywołuje kontr-działania ze strony uczniów i personelu szkoły. Osoby, które nie mają poczucia, że zostały wysłuchane i nie czują się bezpiecznie, będą podejmować działania mające na celu redukcję napięcia emocjonalnego i wypracują alternatywne rozwiązania, jak gromadzenie się po kryjomu, bierny opór w uczestniczeniu w zajęciach szkolnych, ucieczki na zwolnienia lekarskie a nawet konfrontacje w postaci opuszczania zajęć. Takie zachowania stanowią sygnały poszukiwania pomocy i wsparcia.

Szczególnie w przypadkach gwałtownej śmierci dyrekcja szkoły i nauczyciele powinni wiedzieć, że strata dotyka wielu uczniów, nie tylko ofiary i jej rodziny. Nie powinno się wymagać zbyt wiele od uczniów pozostających pod wpływem silnego stresu po zdarzeniu traumatycznym. Wszyscy uczniowie powinni brać udział w pogrzebie lub spotkaniach dotyczących zmarłego, zaś nauczyciele i wychowawcy powinni rozmawiać o swoich emocjach z uczniami. Warto także zorganizować zajęcia po lekcjach, aby uczniowie mieli możliwość przepracowania żalu i rozładowania silnych emocji. Szkoła powinna zapewnić uczniom pomoc psychologiczną.

Niekiedy konieczne będzie poinformowanie o śmierci ucznia, rodzica lub nauczyciela

Śmierć gwałtowna jest silnym przeżyciem traumatycznym głównie ze względu na swoje nieprzewidywane wystąpienie. Śmierć osób długo chorujących lub starych jest naturalnym procesem, do którego bliscy przygotowują się psychicznie, spodziewają się tego i mimo całej tragedii reagują w sposób mniej gwałtowny. Otrzymanie wiadomości, że osoba bliska stała się ofiarą katastrofy, wypadku samochodowego, zabójstwa czy samobójstwa jest „ciosem” psychologicznym dla bliskich. Rodzina i przyjaciele mogą wręcz utożsamiać się z cierpieniem, jakiego doświadczyła ofiara. Najbardziej drastycznym przeżyciem jest śmierć dzieci, które naturalnie nie powinny odchodzić przed osobami dorosłymi. Wszystkie reakcje typowe dla żałoby są, w przypadku rodziców, którzy stracili dziecko, wyjątkowo silne i długo trwające. Zwłaszcza gniew, zgorzkniałość i samoobwinianie, poczucie winy.

Powstaje pytanie, na kim spoczywa obowiązek informowania o śmierci? Nie ma tutaj jednej prostej odpowiedzi. Biorąc pod uwagę doświadczenia służb mundurowych (wojsko, policja) możemy stwierdzić, że w tych instytucjach o śmierci żołnierza lub policjanta

powiadamia przełożony, np. dowódca, naczelnik, komendant. Jest to ważne z punktu widzenia nie tylko wizerunku organizacji, ale również stanowi zapewnienie, że przekazywana wiadomość jest wiarygodna i sprawdzona. W przypadku organizacji biznesowych powiadamiać powinna osoba z zarządu, ponieważ jest przedstawicielem organizacji.

W sytuacji, kiedy umiera pacjent szpitala, naturalne jest, że o śmierci rodzina dowiaduje się od lekarzy i oni biorą na siebie zadanie przekazania tej tragicznej wiadomości. W większości przypadków gwałtownej śmierci (wypadki drogowe, zabójstwa, samobójstwa) na miejscu zdarzenia pojawia się policja i pogotowie ratunkowe. W niektórych miastach na miejscu traumatycznych wydarzeń oprócz służb miejskich pojawia się psycholog (lub zespół psychologów), którego zadaniem jest zapewnienie wsparcia i ochrona godności osób poszkodowanych jak również wstępna ocena stanu psychicznego (oszacowanie czy konieczna jest konsultacja psychologiczno-psychiatryczna). W takich sytuacjach obowiązek informowania o śmierci podejmuje psycholog, który udaje się do rodziny poszkodowanych, często w asyście policji. Wydaje się naturalne, że o śmierci ucznia lub nauczyciela, która miała miejsce na terenie szkoły lub w związku z zajęciami szkolnymi, wycieczkami, koloniami itp. powinien poinformować rodzinę dyrektor szkoły lub osoba upoważniona (jednak musi ona bezpośrednio kojarzyć się z administracją szkolną). Dotyczy to oczywiście sytuacji, kiedy jest na to czas. Pozostałe przypadki pozostają w gestii policji, lekarzy, psychologów itp. Nie każdy czuje się na siłach do konfrontacji z niekiedy ekstremalnymi emocjami przeżywanymi przez rodzinę, która doświadczyła śmierci np. dziecka. Wówczas trzeba poprosić psychologa lub pedagoga, aby przejął na siebie to zadanie.

Każdy przypadek śmierci gwałtownej jest niepowtarzalny i rodzi indywidualne przeżycia. Istnieją jednak uniwersalne wskazówki, którymi można się kierować (Gołębiowski 2006):

1. Powiadamianie o śmierci zawsze powinno się odbywać twarzą w twarz. Należy unikać powiadamiania za pomocą telefonu lub poczty. Jeżeli jest to tylko możliwe. Powinno się odbywać w mieszkaniu, nigdy na klatce, w progu drzwi.
2. Prawidłowe powiadamianie o śmierci musi spełnić następujące warunki: - dostarczyć niezbędne informacje; - udzielić pierwszego wsparcie dla ofiar; - ochronić godność i okazać szacunek wobec ofiary jak i powiadamianej rodziny.
3. Powiadomienie powinno odbyć się w czasie możliwie jak najkrótszym czasie od ustalenia tożsamości ofiary i ustalenia tożsamości osób mu najbliższych.
4. Przed powiadomieniem należy zebrać informacje o relacjach ofiary z osobą powiadamianą, o stanie zdrowia osoby powiadamianej (zwłaszcza choroby serca, krążenie, cukrzyca itp.) – informacje, które są istotne do przewidywania sposobu reakcji osoby powiadamianej. Osoby powiadamiane mogą reagować w sposób bardzo emocjonalny, mogą potrzebować pierwszej pomocy. Warto przygotować sobie wsparcie pogotowia medycznego, żeby móc umożliwić w razie potrzeby natychmiastową interwencję lekarską.
5. Powiadomienie o śmierci powinno odbywać się przez co najmniej dwie osoby. Jedna udziela informacji, druga zaś obserwuje reakcje osoby powiadamianej. Powiadomienie powinno odbyć się na terenie przyjaznym osobie powiadamianej.
6. Zawiadomienie powinno być możliwie jak najprostsze, bez „owijania w bawełnę” i dorabiania różnych historii. Np. „Mam dla pani/pana bardzo/ złą wiadomość.

Pani/pana bliski nie żyje”. Powinno się wyrazić współczucie, przykrość i zrozumienie. Tak jak w przypadku standardowych kondolencji. Należy zachować się empatycznie, w razie potrzeby udzielić wsparcia fizycznego np. objąć ofiarę, podać chusteczkę do nosa.

7. Trzeba być przygotowanym na udzielenie wszystkich informacji jakie będzie wymagała osoba powiadamiana. Osoby te często czują potrzebę dowiedzenia się szczegółów dotyczących śmierci bliskiego, okoliczności itp. (jak, w jaki sposób, kiedy, gdzie). Udzielane informacje powinny być również proste i zwięzłe. Należy unikać drastycznych szczegółów i informacji niepotrzebnych odnoszących się do drugorzędnych elementów sprawy.
8. Należy skupić się na udzieleniu pomocy i wsparcia rodzinie zmarłego – zaproponować pomoc w zawiadamianiu innych bliskich, zapytać się czy jest coś co możemy zrobić dla rodziny zmarłego.
9. Nie należy, po zawiadomieniu o śmierci, zostawiać rodziny i bliskich zmarłego samych, bez opieki. Powinien zostać pracownik socjalny lub psycholog, tak długo, aż minie pierwsza reakcja – szok lub pojawią się osoby bliskie np. członkowie rodziny, znajomi, przyjaciele. Należy podać swoje dane kontaktowe (telefon, ewentualnie adres), aby udzielić informacji lub/i wsparcia, w razie potrzeby. Aby rodzina ofiary nie czuła się pozostawiona sama sobie. Podać namiary instytucji udzielających wsparcia (np. psychologowie).
10. Jeżeli rodzina zmarłego nie znajduje się w miejscu zamieszkania, należy powiadomić sąsiadów o potrzebie kontaktu z rodziną (powodem jest wydarzenie nadzwyczajne, interwencja z udziałem medyków itp.), natomiast nie należy udzielać szczegółowych informacji sąsiadom, nie można wspomnieć o śmierci, aby to nie oni zawiadomili rodzinę zmarłego.
11. W realiach szkolnych rodzina nie powinna dowiadywać się o śmierci ucznia z mediów lub od osób trzecich. Informowanie leży po stronie personelu szkoły, dyrekcji.
12. Absolutnie unikać należy powierzania zadania informowania o śmierci dzieciom lub nastolatkom.

Współpraca z mediami

Nie warto polegać na przeświadczeniu, że przedstawiciele mediów nie dowiedzą się o sytuacji kryzysowej. Zamiast lakonicznych stwierdzeń w stylu „bez komentarza”, „proszę nie teraz” itp. należy przygotować się, że media będą obecne na terenie szkoły lub w jej pobliżu w trakcie lub tuż po ustąpieniu sytuacji kryzysowej. Dyrektor szkoły i jej personel powinni być przygotowani na różnorodne warianty udzielania informacji o zdarzeniu. Należy pamiętać, że przekaz medialny kształtuje wyobrażenie o rodzaju i rozmiarze kryzysu w daleko większym stopniu niż byśmy chcieli. Lepiej więc kontrolować przepływ informacji, niż narażać wizerunek szkoły na historyczne plotki i sensacje. Poza tym media poza funkcją czysto komunikacyjną i opiniotwórczą często pełnią rolę informacyjną wobec rodzin w sytuacjach traum masowych jak katastrofy itp.

Przydatne wskazówki dla dyrektora szkoły lub osoby wyznaczonej do koordynacji działań kryzysowych:

- nawiąź współpracę z przedstawicielami mediów zanim nastąpi kryzys, dzięki temu prawdopodobieństwo, że zrozumiecie swoje potrzeby podczas zdarzenia kryzysowego, będzie większe,
- wyznacz osobę spośród personelu szkoły lub zespołu kryzysowego, odpowiedzialną za kontakt z dziennikarzami,
- zadbaj o to, aby wyłącznie osoba wyznaczona miała możliwość przekazywania informacji do mediów,
- wyznacz miejsce, z którego będą udzielane informacje podczas kryzysu,
- zwróć uwagę, aby dziennikarze otrzymywali informacje od wyznaczonego personelu i nie „werbowali” rozmówców spośród uczniów

Na zapytania ze strony mediów należy odpowiadać natychmiast, przekazując jedynie pewne i sprawdzone informacje, unikając domysłów na temat prawdopodobnych przyczyn sytuacji kryzysowej lub ofiar. Warto zwołać konferencję prasową, kiedy okaże się, że można podać jakieś pewne informacje. Na konferencji powinno się jak najbardziej wyczerpująco odpowiadać na pytania. O ile to możliwe, dyrektor szkoły powinien przewodniczyć konferencji prasowej. Fatalne wrażenie wywołuje nieobecność na konferencji kogokolwiek z kadry zarządzającej szkoły. Należy zawsze dokładnie przemyśleć wybór mówcy występującego podczas konferencji, ponieważ jego kompetencje merytoryczne i komunikacyjne silnie wpłyną na ogólne wrażenie u odbiorców (Black, 2001).

Przedstawione w artykule elementy reagowania w sytuacji kryzysowej stanowią zbiór wskazówek, jednak każda sytuacja kryzysowa ma swój niepowtarzalny charakter, a także wywołuje różnorodne konsekwencje. Ważne jest diagnozowanie zagrożeń z perspektywy uczniów i personelu. Trzeba dbać o regularne odświeżanie wiedzy na temat zagrożeń w szkole i jej pobliżu. Służyć temu mogą cykliczne spotkania z udziałem personelu szkoły, rodziców oraz uczniów jak też przedstawiciele prasy lokalnej, dotyczące aktualnych zagrożeń. Spotkania takie oprócz elementu edukacyjno-informacyjnego zwiększają zaangażowanie w sprawy bezpieczeństwa i wzmacniają wizerunek dyrekcji szkoły jako świadomej niebezpieczeństw i odpowiedzialnej. Inną metodą zbierania informacji są badania ankietowe prowadzone wśród personelu i uczniów. Można także wykorzystać dane posiadane przez Policję, choć pamiętać należy, że niektóre zdarzenia, w tym przestępstwa mogą nie być zgłaszane.

Podsumowując należy stwierdzić, że nie istnieje idealna recepta na działania w sytuacji kryzysowej. Możemy mówić o redukcji negatywnych skutków zdarzenia, które wywołało kryzys, ale nikt nie jest w stanie odwrócić sytuacji. Pomimo tego znajomość scenariuszy sytuacji traumatycznych, wiedza na temat kryzysów oraz trening zachowań w sytuacji zagrożenia pozwalają nie tylko wyjść „cało” z sytuacji kryzysowej, ale także wzmocnić pozytywny wizerunek szkoły jako organizacji. W nowoczesnym (proaktywnym) modelu reagowania na zdarzenie krytyczne szkoła odznacza się aktywnym działaniem w sferach: prewencji, interwencji, wsparcia i likwidacji skutków zdarzenia krytycznego. Korzystając z wydarzeń traumatycznych uczy się na swoich błędach oraz sukcesach nie wahając się zaangażować osoby spoza struktur szkoły do rozwiązywania problemów powstałych wskutek incydentów krytycznych.

Autor: Dariusz Piotrowicz

LITERATURA

Black S. (2001) Public Relations, Dom Wydawniczy ABC. Oficyna ekonomiczna Kraków;

- Czerwiński A., Gradoń, K. (2001) Seryjni mordercy, Wydawnictwo Muza S.A., Warszawa;
- Fujimura, L. E., Weis, D. M., Cochran, J. R. (1985). Suicide: Dynamics and implications for counseling. *Journal of Counseling and Development*, 63, 612-615;
- Gelles, M.G. Psychological autopsy: An investigative aid (1995) [in]: Kurke M. I., Scrivner E. M. (Eds.) *Police Psychology Into 21-st Century*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, Hillsdale, New Jersey;
- Gołębiowski J., Piotrowicz D. (2004) Wykorzystanie badania ankietowego w zbieraniu informacji na użytek śledztwa, Sekcja Psychologów Komendy Stołecznej Policji, Warszawa (materiały niepublikowane);
- Gołębiowski J. (2006). Powiadomienie o śmierci. *Stołeczny Magazyn Policyjny*, nr 6/2006, wyd. Komenda Stołeczna Policji, Warszawa;
- Greene, D. (1994). Childhood suicide and myths surrounding it, *Social Work*, 39, 230-233;
- James R. K., Gilliland B. E. (2005) Strategie interwencji kryzysowej – pomoc psychologiczna poprzedzająca terapię, wyd. Wydawnictwo Edukacyjne PARPA, Warszawa;
- Krahe B. (2005) Agresja. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne. Gdańsk;
- Lester D., Stach S., Schmidtke A., Schaller S., Muller I. (2005) Mass homicide and suicide. Deadliness and outcome. *Crisis*, Vol. 26(4): 184-187 ss. 184-187, Hogrefe & Huber Publishers;
- Piotrowicz D, Gołębiowski J. (2005, 2006) Psychologia negocjacji kryzysowych. Materiały z zajęć prowadzonych w Szkole Wyższej Psychologii Społecznej (materiały niepublikowane);
- Practical information on crisis planning. A guide for schools and communities. The Office for Safe and Drug-Free Schools. US. Department of Education, 2003;
- Schmidt H.L. (1998) Przemoc w szkołach niemieckich, problemy metodologiczne, wyniki badawcze. (w): Ostrowska K, Tatarowicz J. (red.) Agresja i przemoc w szkołach polskich i niemieckich, [str. 20-38], Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej Ministerstwa Edukacji Narodowej;
- Surzykiewicz J. (1998) Przemoc w szkołach polskich w relacjach uczniów o sobie i innych, (w): Ostrowska K, Tatarowicz J. (red.) Agresja i przemoc w szkołach polskich i niemieckich, [str.39-78], Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej Ministerstwa Edukacji Narodowej;
- Zarządzenie nr 4 Komendanta Głównego Policji z dnia 26 marca 2002 r w sprawie form i metod wykonywania negocjacji policyjnych.
- Zarządzenie nr 18/2000 Komendanta Głównego Policji z dnia 28 listopada 2000 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań Policji w przypadku zagrożenia życia i zdrowia ludzi lub ich mienia albo bezpieczeństwa i porządku publicznego

Agresywne zachowania dzieci i młodzieży

W ciągu ostatnich trzech lat zachowania agresywne wśród dzieci i młodzieży, od wulgarnego słownictwa poczynając, poprzez obmawianie, wyszydzanie, zastraszanie, aż do zachowań przestępczych, jak gwałty, czy znęcanie się fizyczne, stały się priorytetowym problemem szkoły. Trudności wychowawcze występują w dużym nasileniu szczególnie w gimnazjach i szkołach gimnazjalnych, w których wielu uczniów prezentuje nieprawidłowe wzorce zachowań powstałe we wczesnym dzieciństwie i utrwalone na wcześniejszych etapach edukacji.

Zachowania agresywne są uwarunkowane wieloma czynnikami. Kategorie czynników ryzyka przedstawia D.J. Flannery⁴:

1. **Ryzyko okołoporodowe** (np. niedotlenienie wywołane przedłużającym się porodem lub związane z zaburzeniami oddychania u noworodka itp.) **oraz cechy temperamentalne**, co objawia się impulsywnością, nadaktywnością, słabą samokontrolą, rozproszeniem uwagi, małą plastycznością i łatwym popadaniem we frustrację.
2. **Ograniczona inteligencja**, szczególnie werbalna. Wiąże się z nią niskie osiągnięcia szkolne, słaba zdolność poznawania relacji międzyludzkich oraz błędne rozpoznawanie i ocenianie sytuacji społecznych, mała zdolność rozwiązywania problemów i deficyty innych umiejętności społecznych. Efektem jest niska pozycja w grupie rówieśniczej i słaba więź ze szkołą.
3. **Błędy wychowawcze rodziców** popełniane we wczesnym okresie rozwojowym dziecka: przyzwolenie na atak, a nawet prowokowanie agresji (mały agresor jest zabawny); brak wytyczonych granic dla zachowań dziecka lub, w przypadku wyrażania dezaprobaty, brak odwoływania się do wartości i norm społecznych (komunikaty typu: „Jasiu, nie bij chłopczyka, bo się spocisz” zamiast „Nie wolno nikogo bić, ponieważ wyrządza się komuś krzywdę”). Wczesne utrwalenie zachowań agresywnych i antyspołecznych.
4. **Poważna dysfunkcja rodziny**: uzależnienie u jednego lub obojga rodziców, przewlekłe choroby (zwłaszcza psychiczne), działania kryminalne rodziców i przebywanie w więzieniu. Wiąże się z tym zaniedbywanie i odrzucenie dziecka, częste i surowe, choć niekonsekwentne i nieefektywne karanie, przemoc. Dziecko żyje w klimacie obojętności albo wrogości toteż ma tendencję do interpretowania zachowań innych ludzi jako wrogie i przypisywania im złych intencji.
5. **Doświadczenie przemocy w bliskim środowisku**: ze strony rówieśników lub personelu szkoły, sąsiadów; obserwacja aktów przemocy w szkole czy na osiedlu. Efektem jest stały wzrost poczucia zagrożenia.
6. **Duża ekspozycja agresji i przemocy w mediach**: Efektem jest przekonanie, że zachowania agresywne i akty przemocy są normą, a także przekonanie o powszechnej akceptacji przemocy, czy nawet współzawodnictwie w zachowaniach agresywnych; odwrażliwienie na przemoc i jej konsekwencje; rozwój „syndromu podłego świata” (spadek zaufania do ludzi, strach przed atakiem, potrzeba chronienia siebie, reagowanie agresją z wyprzedzeniem „na wszelki wypadek”).

⁴ Flannery D.J. Huff C.R. 1999 Youth violence: prevention, intervention and social policy. Washington American Psychiatric Press

Jeżeli na dziecko oddziałują wiele czynników z różnych kategorii, prawdopodobieństwo pojawienia się zachowań agresywnych jest bardzo wysokie.

Klimat szkoły

Oprócz cech i kompetencji samego ucznia na kształtowanie lub wygaszanie zachowań agresywnych wpływają czynniki obecne w samej szkole. Na przykład złe zarządzanie placówką, konflikty między nauczycielami, które są przenoszone na uczniów, mogą generować wrogie reakcje młodzieży. W. Sikorski uważa, że najbardziej destrukcyjne, dysharmonizujące przebieg pracy dydaktycznej i wychowawczej, są konflikty, których przyczyny są niejawne, ukrywane, co utrudnia lub wręcz uniemożliwia ich rozwiązanie. Rodzi to zarówno u nauczycieli jak i u uczniów stany napięcia, poczucie zagrożenia, nieuczciwość, wrogość i agresję i prowadzi do depresji i zaburzeń nerwicowych.

Jakie elementy składające się na tzw. kulturę uczenia się i klimat szkoły korelują ze zjawiskiem agresji i przemocy w szkole? Przegląd badań na ten temat zawiera obszerna monografia J. Surzykiewicza. Badacze identyfikują następujące czynniki:

W wymiarze fizycznym:

- Niekorzystna lokalizacja szkoły,
- Brudne, zaniedbane budynki i otoczenie,
- Zniszczony, niesprawny sprzęt,
- Bezpańskie pomieszczenia,
- Duża szkoła,
- Przeładowane klasy.

W wymiarze społecznym:

- Negatywna, bierna rola dyrektora,
- Chaos organizacyjny,
- Bezosobowe relacje nauczyciel – uczeń,
- Brak przejrzystych oczekiwań szkoły i jasnych zasad dyscypliny,
- Brak ujednoliconego i jasnego dla wszystkich systemu oceniania osiągnięć,
- Nadmierny rygor i restrykcje,
- Nieuwzględnianie interesów i oczekiwań uczniów,
- Uczniowie pozbawieni wpływu na tworzenie szkoły i jej reguł,
- Słaba komunikacja pomiędzy nauczycielami, uczniami i rodzicami,
- Odsuwanie rodziców od decydowania o sprawach szkoły,
- Brak pozytywnej tradycji szkoły,
- Brak oferty zajęć pozalekcyjnych.
- Niskie kompetencje i morale nauczycieli,
- Niskie kompetencje i morale uczniów.

Identyfikacja czynników, które tworzą pozytywny klimat lub torują drogę nieprawidłowym zachowaniom uczniów pozwala określić, czy szkoła jest placówką obciążoną wysokim ryzykiem wystąpienia przemocy, czy też ryzyko jest niewielkie.

Aby zmniejszyć lub wyeliminować agresję i przemoc wśród uczniów szkoła powinna zdiagnozować i zmieniać te elementy swojego klimatu, które wywierają wyraźne destrukcyjny wpływ na wychowanków. Jednak im bardziej dysfunkcyjna jest szkoła tym

silniej może bronić się przed rzetelną diagnozą. Nie będzie też zainteresowana rozwiązywaniem swoich najważniejszych problemów, co wiązałoby się z koniecznością wprowadzenia zbyt wielu zagrażających zmian. Są one jednak warunkiem skuteczności podejmowanych działań wychowawczych i profilaktycznych.

Joanna Szymańska
Pracownia Profilaktyki CMPP-P

RAMOWY PROGRAM DZIAŁAŃ PROFILAKTYCZNO- -WYCHOWAWCZYCH PRZECIW AGRESJI

Przedstawiona poniżej propozycja ramowego programu profilaktyczno-wychowawczego przeciw agresji zakłada udział w nim wszystkich członków wspólnoty szkolnej, systematyczność oddziaływań, konsekwentne przestrzeganie ogólnych zasad i reguł realizacji programu działań, przynajmniej 30-odcinkowy cykl realizacji w całej szkole lub wybranej klasie/klasach.

Program oparty jest na następujących działaniach: krótkim wprowadzeniu w tematykę, spontanicznych i opartych na literaturze wypowiedziach uczniów, warsztatach kształcących umiejętności, planowych działaniach na terenie szkoły i w środowisku lokalnym aktywizujących określone emocje, postawy, wartości, nagradzaniu za zachowania zgodne z prospołecznymi, altruistycznymi wzorcami, wyznaczaniu konkretnych zachowań, które mają być eliminowane lub wprowadzane do repertuaru uczniowskiego.

Tematyka poszczególnych etapów działania:

1. Wprowadzenie w program aktywizowania postaw prospołecznych i kształtowania systemu wartości. Przedłożenie założeń, przyjęcie przez aklamację programu i potwierdzenie gotowości wszystkich uczestników do podporządkowania się regułom programu.
2. Wartość życia i zdrowia
3. Co to jest agresja i dlaczego należy jej unikać?
4. Kim jest człowiek dobrze wychowany? W jaki sposób człowiek staje się dobrze wychowany?
5. Dlaczego powinno dbać się o piękno języka, którym się komunikujemy z innymi?
6. Jakie są pozawerbalne formy komunikacji interpersonalnej? Kiedy i w jaki sposób wykorzystujemy pozawerbalny język komunikacji?
7. Co to jest empatia? Jak można zostać człowiekiem empatycznym?
8. Czym jest odpowiedzialność? Co to znaczy, że ktoś jest odpowiedzialny? Od kiedy jesteśmy odpowiedzialni?
9. W jaki sposób rozpoznajemy, że ktoś nas kocha? Co znaczy słowo miłość? Jakie znamy rodzaje miłości?
10. Co to są normy, zasady, reguły i czemu służą? Dlaczego należy przestrzegać norm?
11. Co to jest sumienie i jaką pełni funkcje? Dlaczego ważna jest dbałość o rozwój

- samokontroli (sumienia)?
12. W jaki sposób inni ludzie kontrolują nasze zachowanie? Jaki jest sens takiej kontroli, czemu ona służy?
 13. Co to jest asertywność? Jak możemy ćwiczyć się w asertywności? Kiedy występuje agresja, a kiedy asertywność?
 14. W jaki sposób rozpoznajemy, że ktoś ma silny charakter? Przygotować przykłady znanych nam osób z silnym charakterem, osobowością.
 15. Dlaczego potrzebni są nauczyciele? Co daje nam kontakt z nauczycielami?
 16. Czego możemy się nauczyć obserwując żywioły, np. ogień, wicher, wodę?
 17. Co daje nam możliwość współdziałania z innymi? Zaplanować zadanie wymagające współpracy z innymi i zrealizować je.
 18. Kiedy potrzebna jest, a kiedy przeszkadza rywalizacja?
 19. W jaki sposób możemy okazywać komuś szacunek? Kto jest godzien szacunku i dlaczego?
 20. Jak rozumiem terroryzm, na czym polega? Dlaczego trzeba z nim walczyć?
 21. Na czym polega globalizacja? Podać 3 dobre skutki globalizacji? Jakie mogą być negatywne skutki globalizacji?
 22. Co to jest dobro wspólne? Dlaczego należy szanować i dbać o wyposażenie szkoły? Ustalić wspólne zasady dbania o wyposażenie szkoły.
 23. Dlaczego nie należy zabierać cudzej własności? W jaki sposób można pomóc osobom, które mają złą sytuację materialną?
 24. W jakich działaniach człowiek może rozładować swoją złość, gniew? Podać przykłady takich zachowań, które z nich są naganne, a które nie?
 25. Moje ulubione zajęcia w czasie wolnym od nauki? Co zyskuję dzięki tym zajęciom?
 26. Co możemy zrobić, aby być prawdomównymi? Dlaczego dzieci i młodzież kłamią? Jakie mogą być skutki kłamstwa? Podać przykłady z życia wzięte.
 27. Dlaczego pomagamy innym? Czy każdy może pomagać?
 28. Co dają nam ludzie starsi i chorzy? Co my możemy dla nich zrobić?
 29. Co to są niekontrolowane emocje i jak można je kontrolować?
 30. W jaki sposób mogę okazywać życzliwość i serdeczność innym ludziom i sobie?

Pomocą w przeprowadzeniu zajęć dyskusyjnych i działań aktywizujących może być: Pakiet multimedialny „Rozmowy z młodzieżą o życiu” wyd. Centrum Metodyczne Pomocy

Psychologiczno-Pedagogicznej w Warszawie, pozycja książkowa z ćwiczeniami K. Ostrowska (2004), *W poszukiwaniu wartości*, Kraków Rubikon oraz inne propozycje warsztatowe znajdujące się aktualnie na rynku wydawniczym. Jest ich bardzo wiele.

Źródło: prof. prof. Krystyna Ostrowska i Janusz Surzykiewicz „Zachowania agresywne w szkole”. CMPPP, Warszawa 2005

Scenariusz spotkania warsztatowego dla rad pedagogicznych

„DEBATA NAD KREOWANIEM WSPIERAJĄCEGO ŚRODOWISKA SZKOLNEGO”

CELE OGÓLNE:

- ❖ Identyfikacja czynników związanych z klimatem szkoły mogących generować nieprawidłowe zachowania uczniów.
- ❖ Analiza zasobów i potrzeb szkoły w zakresie przeciwdziałania agresji.
- ❖ Stworzenie warunków do wymiany informacji i opinii dotyczących funkcjonowania szkoły/placówki w obszarze profilaktyki.

I PRZYGOTOWANIE DO DEBATY:

Przed przystąpieniem do debaty wskazane jest, aby dyrektor szkoły/placówki zorganizował wcześniej pracę „zespołów tematycznych” (przydział/propozycja tematów do analizy i przygotowanie informacji). Zespoły przeanalizują kryteria zawarte w załączniku: „Kryteria oceny ryzyka wystąpienia agresji i przemocy w szkole”.

- Członkowie Rady Pedagogicznej dzielą się na siedem grup (wybierają lub są przydzielani do jednej z siedmiu grup).

Wariant I Grupy samodzielnie wybierają trzy, spośród 19 kryteriów (tematów), którymi chcą się zająć.

Wariant II Każda grupa ma przydzielone trzy kolejne kryteria do opracowania.

- Każda z grup (minimum trzy osoby), przygotowuje odpowiedzi na pytania związane z trzema kryteriami oceny ryzyka.

Wariant I Grupy samodzielnie wybierają trzy kryteria (tematy), którymi chcą się zająć.

Wariant II Każda grupa dostaje trzy kolejne kryteria do opracowania.

Uwaga – Nauczyciele korzystają ze wszelkich dostępnych źródeł informacji. Ważne są nie tylko dane statystyczne (raporty, sprawozdania), ale również opinie i refleksje członków Rady Pedagogicznej.

Po upływie czasu, potrzebnego do analizy wskazanych w „Kryteriach....” obszarów funkcjonowania szkoły, dyrektor ustala termin spotkania całej rady pedagogicznej.

II SPOTKANIE RADY PEDAGOGICZNEJ:

Na spotkaniu całej rady pedagogicznej następuje prezentacja wyników pracy „zespołów tematycznych”.

Cel szczegółowy:

Uzyskanie informacji o zasobach i potrzebach szkoły w zakresie profilaktyki przemocy.

Przebieg spotkania:

- ❖ Po wcześniejszej analizie informacji (tematy przydzielone), każda grupa zakreśla (np. czerwonym flamastrem) pytania, na które najtrudniej było jej odpowiedzieć (brak działań lub niewystarczające działania w tym obszarze na terenie szkoły).
- ❖ Liderzy (wybrana osoba z grupy) prezentują efekty pracy grupy; uzasadniają przyczyny ewentualnych trudności w udzielaniu odpowiedzi.
- ❖ Po każdej prezentacji moderator (osoba prowadząca debatę – dyrektor, pedagog/psycholog szkolny) pyta, czy ktoś z uczestników może uzupełnić brakujące informacje (w tym momencie nie należy rozpoczynać dyskusji na temat ewentualnych rozwiązań).
- ❖ Moderator lub wskazana przez niego osoba wypisuje na osobnym arkuszu listę pytań zakreślonych wcześniej na czerwono. Otrzymujemy w ten sposób listę obszarów i problemów, którymi należy się zająć.
- ❖ „Burza mózgów” - ustalenie hierarchii problemów i spraw, które wymagają przepracowania i rozwiązania.
Ustaloną hierarchię problemów warto zapisać na planszy (moderator lub inna osoba)
- ❖ Spośród listy problemów, poprzez np. głosowanie, rada wybiera trzy obszary, najważniejsze dla wszystkich, którymi należy się zająć w pierwszej kolejności.
- ❖ Moderator dzieli uczestników na trzy zespoły. Każda z grup wypracowuje zestaw propozycji i rozwiązań.
- ❖ Liderzy grup prezentują wyniki pracy grupowej na forum.
- ❖ Osoba prowadząca debatę zapisuje wnioski.

Uwaga – moderator cały czas dba o to, aby w trakcie prezentacji przez liderów pracy ich zespołu, pozostali uczestnicy rady przede wszystkim nie krytykowali wypracowanych pomysłów. Sam również, bez komentarza, spisuje na planszy wszystkie pomysły.

- ❖ Podsumowanie debaty – wnioski.

We wnioskach warto ustalić:

- a) czy potrzebne są dalsze wspólne spotkania (debaty) rady pedagogicznej w celu diagnozy sytuacji bezpieczeństwa w szkole?
- b) jakie obszary (tematy) powinny być jeszcze analizowane?
- c) czy wychowawcy klas spotkają się z rodzicami, aby zaprezentować efekty pracy rady pedagogicznej?
- d) czy włączyć rodziców do dyskusji i zaangażować ich w pracę na rzecz poprawy klimatu szkoły (ustalić listę zadań, których mogą się podjąć rodzice)? Jeśli tak, jak zorganizować spotkania z rodzicami?
- e) czy tematy dyskutowane w gronie nauczycieli powinny być również przedmiotem dyskusji wśród uczniów? Jak zorganizować uczniowską debatę?
- f) czego szkoła/placówka potrzebuje, aby budować pozytywny klimat (np. pomocy specjalistów z zewnątrz, szkoleń itp.)?

- ❖ **Na zakończenie spotkania rady pedagogicznej moderator ustala z gronem:**

1. sposoby realizacji wypracowanych zadań.
2. terminy i zespoły oraz osób odpowiedzialne za ich realizację.

Opracowanie: A. Borkowska, D. Macander, J. Niepokólczycka-Gac, J. Szymańska, CMPP-P

Załącznik do scenariusza

KRYTERIA OCENY RYZYKA WYSTĄPIENIA AGRESJI I PRZEMOCY W SZKOLE

Do analizy i oceny stopnia ryzyka można posłużyć się zestawem kryteriów, opracowanych na podstawie „sposobów kształtowania warunków organizacyjno – instytucjonalnych” oraz „kształtowania pozytywnego społecznie klimatu szkoły”, wynikających z badań naukowych (źródło: J. Surzykiewicz, 2000).

I Zadania szkoły w zakresie kształtowania pozytywnego kontekstu uczenia się i odpowiednich warunków organizacyjno-instytucjonalnych.

1. Różnorodność form nauczania oraz powiązanie treści dydaktycznych z życiem codziennym ucznia.

- a) jakie metody aktywizujące i projektowe wykorzystują nauczyciele?
- b) jaki procent uczniów uczestniczy w konkursach przedmiotowych?
- c) jakie koła zainteresowań działają w szkole?
- d) jak szkoła korzysta z pomocy rodziców i specjalistów zewnętrznych dla urozmaicenia zajęć?
- e) czy system oceniania w szkole jest motywujący (oparty na pozytywnych zachętach dla uczniów)?

2. Stosowanie środków dyscyplinujących.

- a) czy uczniowie i rodzice uczestniczą w opracowywaniu zestawu środków dyscyplinujących i akceptują je?
- b) w jaki sposób okazywali akceptację (debata w klasach, zawieranie kontraktów)?
- c) czy środki dyscyplinujące są powiązane ze szkolnym programem wychowawczym i profilaktyki?

3. Organizowanie różnych form pomocy dla wyrównania szans.

- a) w jaki sposób udzielana jest pomoc uczniom słabszym?
- b) jakie formy pomocy stosowane są w odniesieniu do uczniów z zaburzeniami zachowania?
- c) w jaki sposób szkoła wspiera uczniów zdolnych?

4. Wsparcie w uczeniu się oraz przeciwdziałanie rozczarowaniom i spadkowi motywacji do nauki? (podać formy wsparcia).

- a) w jaki sposób szkoła zapewnia wsparcie?
- b) jakie są formy wsparcia?

5. Wspomaganie uczniów z problemami?

- a) jakie są formy pomocy dla dzieci z rodzin dysfunkcyjnych?

- b) czy są w szkole nauczyciele przeszkoleni do udzielania takiej pomocy? W jakim zakresie?
- c) jakie formy pomocy realizuje pedagog/ psycholog szkolny?

6. Granice i normy obowiązujące w szkole.

- a) w jaki sposób uczniowie, rodzice i nauczyciele dowiadują się o normach zachowania obowiązujących w szkole?
- b) czy zapisy zamieszczone w regulaminach i kontraktach szkolnych są konsekwentnie stosowane?

7. Procedury reagowania na przejawy przemocy w szkole.

- a) czy nauczyciele wiedzą, co mogą i co powinni robić w przypadku zauważania jakiejś formy przemocy?
- b) czy w dokumentach szkoły zapisane są procedury interwencyjne?
- c) jakie programy profilaktyczne zapobiegające przemocy realizuje szkoła?

8. Warunki materialno-organizacyjne do prawidłowego funkcjonowania szkoły.

- a) jaki jest stan obiektu?
- b) czy są fundusze na działania dodatkowe?

9. Bezpieczeństwo dzieci w drodze do i ze szkoły.

- a) czy szkoła dba o bezpieczeństwo uczniów?
- b) w jaki sposób?

10. Doskonalenie zawodowe nauczycieli.

- a) czy nauczyciele doskonalą swoje umiejętności zawodowe/osobiste?
- b) jakie formy doskonalenia wybierają nauczyciele (np. kursy, seminaria itp.)?

11. Wspieranie rozwoju psychospołeczny uczniów w zakresie podejmowanych ról związanych z płcią.

- a) jakie działania są podejmowane w szkole (np. programy profilaktyczne)?

II Kształtowanie pozytywnego społecznego klimatu szkoły.

1. Budowanie i rozwijanie środowiska szkoły jako wspólnoty.

- a) jaki jest stopień akceptacji nauki szkolnej przez uczniów? (frekwencja, wagary, „lubienie” szkoły)?
- b) jaka jest frekwencja rodziców w spotkaniach szkolnych?
- c) czy mają miejsce spotkania całej społeczności (uczniów, nauczycieli, rodziców)?
- d) jakie są ich formy spotkań (apele czy spotkania integracyjne)?

2. Sposoby służące otwartej komunikacji, wykorzystywane w szkole.

- a) jakie występują w szkole?
- b) jakie są sposoby komunikowania zarządzeń szkolnych?
- c) jak uczeń może podzielić się krytycznymi uwagami o szkole?
- d) jak rodzice mogą podzielić się krytycznymi uwagami o szkole?

- e) jak przedstawiciele społeczności szkolnej mogą zawiadomić o zaobserwowanych przykładach agresji i innych problemowych zachowaniach, zauważonych w szkole (skrzynki, telefon zaufania i in.)?

3. Radzenie sobie z konfliktami nauczycieli i uczniów oraz rodziców i nauczycieli.

- a) czy nauczyciele stosują motywujące i sprawiedliwe formy oceniania?
- b) jak są rozwiązywane konflikty (ewentualne przykłady)?
- c) czy szkoła stosuje procedury mediacji?
- d) do kogo może się zwrócić uczeń, czy rodzic w przypadku konfliktu z nauczycielem?

4. Wspieranie kształtowanie się poczucia własnej wartości uczniów (stwarzanie możliwości doświadczenia sukcesu).

- a) w jaki sposób szkoła stwarza możliwości doświadczenia sukcesów przez uczniów?

5. Profilaktyka przemocy medialnej i komputerowej.

- a) jak szkoła przygotowuje ucznia do odbioru treści medialnych i stara się ograniczać zagrożenia związane z dostępem do sieci (np. dyskusje w klasach, prelekcje dla rodziców) ?

6. Działania integrujące uczniów oraz nauczycieli i rodziców.

- a) jakie działania integrujące uczniów oraz nauczycieli i rodziców prowadzi szkoła?

7. Współpraca szkoły z rodzicami.

- a) jak szkoła wspiera rodziców niewydolnych wychowawczo?
- b) jaki procent rodziców uczestniczy w wywiadówkach?
- c) w jaki sposób rodzice są informowani o sprawach szkoły?
- d) czy spotkania z rodzicami prowadzone są według wcześniej przygotowanych scenariuszy?
- e) na czym polega udział rodziców i uczniów w zarządzaniu szkołą?

8. Współpraca szkoły ze środowiskiem lokalnym.

- a) jakie formy pomocy dla osób i rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji (przemoc w rodzinie, bieda, itp.) są dostępne w środowisku lokalnym?
- b) jaką pomoc otrzymuje szkoła od lokalnych instytucji?
- c) w jakich projektach lokalnych uczestniczy?

**Opracowanie: Krzysztof Wojcieszek ; Wyższa Szkoła Zarządzania im. Jańskiego
oraz Joanna Szymańska; CMPPP**

Źródło: J. Surzykiewicz: „Agresja i przemoc w szkole. Uwarunkowania socjologiczne.”; CMPPP, Warszawa 2000.

Przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole oraz innym zagrożeniom

Wypis form szkoleniowych na ten temat oferowanych przez wszystkie wojewódzkie placówki doskonalenia nauczycieli. Na podstawie Raportu z bazy Internetowego Serwisu Edukacyjnego CODN dostępnego on-line na stronie www CODN

Warszawa grudzień 2006

Przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole oraz innym zagrożeniom

Formy szkoleniowe w roku szkolnym 2006/2007

CODN 2

dolnośląskie

LEGNICA

DODN we Wrocławiu Filia w Legnicy

59-220 LEGNICA ul. Skarbowa 5

tel: (0-76) 862 37 47 fax: (0-76) 862 37 55

e-mail: dodnleg@dodn.wroc.pl

AGRESJA - JAK SOBIE Z NIĄ RADZIĆ W SZKOLE.

Adresat:

Nauczyciele, wychowawcy

Cel:

Zapoznanie nauczycieli ze sposobami radzenia sobie z przejawami agresji.

Organizator: Alicja Grzela

Godzin (łącznie): 20

POMOC W SYTUACJACH TRUDNYCH (PRZEMOC, UZALEŻNIENIE, AGRESJA)

Adresat:

Nauczyciele

Cel:

Rozwijanie indywidualnej odpowiedzialności; ocena stanu zagrożenia; przedstawienie różnych sposobów.

reakcji;

Organizator: Tomasz Siemiński

Godzin (łącznie): 8

PROFILAKTYKA UZALEŻNIEŃ.

Adresat:

Nauczyciele, wychowawcy, pedagodzy

Cel:

Zapoznanie z problemami uzależnień; przekazanie wiedzy na temat sytuacji zagrożenia narkomanią i alkoholizmem; interwencja kryzysowa.

Organizator: Alicja Grzela

Godzin (łącznie): 20

dolnośląskie

WAŁBRZYCH

Dolnośląskie Centrum Informacji Zawodowej i Doskonalenia

Nauczycieli

58-300 WAŁBRZYCH ul. Rynek 6

tel: (0-74) 843 42 47 fax: (0-74) 843 47 20

e-mail: centrum@ciz.walbrzych.pl

DZIECI A PRZEMOC DOMOWA.

Adresat:

Nauczyciele wychowawcy świetlic, burs i internatów.

Cel:

Dostarczenie elementarnej wiedzy na temat zjawiska przemocy; uwrażliwienie na problem.

Organizator: Jolanta Rojewska

Godzin (łącznie): 25

Przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole oraz innym zagrożeniom

Formy szkoleniowe w roku szkolnym 2006/2007

CODN 3

JAK SOBIE RADZIĆ ZE ZŁOŚCIĄ I AGRESJĄ.

Adresat:

Nauczyciele pedagogzy wszystkich typów szkół i placówek oświatowych

Cel:

Zapoznanie z pojęciami złość i agresja, konstruktywne sposoby radzenia sobie z własną złością i agresją, planowanie zmian w zakresie rozpoznawania i wyrażania złości.

Organizator: Jolanta Rojewska

Godzin (łącznie): 20

PROFILAKTYKA ZACHOWAŃ AGRESYWNYCH.

Adresat:

Nauczyciele

Cel:

Praca z uczniem przejawiającym zachowania agresywne, korygowanie zachowań; reedukacja "dzieci agresywnych".

Organizator: Jolanta Rojewska

Godzin (łącznie): 20

dolnośląskie

WROCŁAW

Dolnośląskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli i Informacji

Pedagogicznej we Wrocławiu

50-527 WROCŁAW ul. Dawida 1a

tel: (0-71) 367 70 20 fax: (0-71) 373 11 65

e-mail: dodn@dodn.wroc.pl

NEGOCJACJE I MEDIACJE W PROCESIE WYCISZANIA AGRESYWNEGO I ROSZCZENIOWEGO ZACHOWANIA UCZNIÓW.

Adresat:

Zainteresowani tematem nauczyciele.

Cel:

Pokazanie mechanizmów zachowania agresywnego i roszczeniowej postawy uczniów wobec nauczycieli, wyćwiczenie określonego zachowania dorosłych wobec takich zachowań z zastosowaniem technik mediacji i negocjacji.

Organizator: Jolanta Malanowska

Godzin (łącznie): 10

PRZEMOC W SZKOLE: PRZYCZYNY POWSTAWANIA - SYSTEM INTERWENCJI.

Adresat:

Dyrektorzy, nauczyciele szkół podstawowych, gimnazjum, szkół gimnazjalnych.

Cel:

Analiza przyczyn przemocy w szkole.

Organizator: Janusz Kondratowicz

Godzin (łącznie): 20

Przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole oraz innym zagrożeniom

Formy szkoleniowe w roku szkolnym 2006/2007

CODN 4

kujawsko-pomorskie

BYDGOSZCZ

Kujawsko-Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli

85-067 BYDGOSZCZ ul. Jagiellońska 9

tel: (0-52) 349 31 50 fax: (0-52) 349 31 03

e-mail: info@cen.bydgoszcz.pl

GRY I ZABAWY W PROFILAKTYCE AGRESJI.

Adresat:

Nauczyciele klas młodszych, przedszkoli, świetlic szkolnych.

Cel:

Uczestnik warsztatów pozna mechanizmy powstawania zachowań agresywnych u dzieci, pozna gry i zabawy, które pomagają odreagować napięcia emocjonalne.

Organizator: Gabriela Kurek

Godzin (łącznie): 12

JAK PRZECIWDZIAŁAĆ ZACHOWANIOM AGRESYWNYM DZIECI I MŁODZIEŻY?

Adresat:

Wychowawcy, nauczyciele wszystkich przedmiotów, pedagodzy, psychologdy.

Cel:

Uczestnik warsztatów rozwinie umiejętności w zakresie zapobiegania zachowaniom agresywnym dzieci i młodzieży, pozna możliwości modyfikowania zachowań agresywnych dzieci i młodzieży.

Organizator: Elżbieta Brzozowska

Godzin (łącznie): 20

POROZUMIENIE BEZ PRZEMOCY W SZKOLE.

Adresat:

Wychowawcy, nauczyciele wszystkich przedmiotów, pedagodzy, psychologdy.

Cel:

Uczestnik warsztatów pogłębi umiejętności komunikowania się i nawiązywania konstruktywnej współpracy - pozna sposoby zapobiegania sytuacjom trudnym w szkole.

Organizator: Izabela Nowakowska

Godzin (łącznie): 20

kujawsko-pomorskie

WŁOCLAWEK

Kujawsko-Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli

87-800 WŁOCLAWEK ul. Nowomiejska 15 A

tel: (0-54) 231 33 42 fax: (0-54) 412 10 98

e-mail: kpcen@cen.pl

JAK PRACOWAĆ Z MŁODZIEŻĄ NAD ZJAWISKAMI STRESU I AGRESJI.

Adresat:

Wychowawcy klas, nauczyciele

Cel:

Poznanie wybranych metod aktywizujących w pracy wychowawcy klasy i ich zastosowanie w pracy nad problemami stresu i agresji.

Organizator: MAŁGORZATA BOJARSKA

Godzin (łącznie): 20

Przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole oraz innym zagrożeniom

Formy szkoleniowe w roku szkolnym 2006/2007

CODN 5

JAK RADZIĆ SOBIE Z AGRESJĄ NA LEKCJACH JĘZYKA OBCEGO?

Adresat:

Nauczyciele języków obcych

Cel:

Nabycie umiejętności radzenia sobie z uczniami agresywnymi na lekcjach języka obcego.

Organizator: Maria Grysiwicz

Godzin (łącznie): 15

ROZWÓJ UMIEJĘTNOŚCI PROSPOŁECZNYCH UCZNIÓW - WYKORZYSTANIE BIBLIOTERAPII JAKO METODY STYMULOWANIA ZACHOWAŃ AGRESYWNYCH.

Adresat:

Zainteresowani nauczyciele

Cel:

Doskonalenie umiejętności rozwijania motywacji do zmiany zachowań agresywnych uczniów poprzez zastosowanie metod wykorzystujących teksty kultury.

Organizator: Magdalena Brewczyńska

Godzin (łącznie): 25

WYCHOWAWCA A ZJAWISKO NARKOMANII.

Adresat:

Dyrektorzy szkół i placówek opiekuńczo-wychowawczych, wychowawcy klas, internatów, świetlic

Cel:

Prezentacja metod aktywizujących przydatnych w pracy z młodzieżą i rodzicami w zapobieganiu zjawiska narkomanii.

Organizator: MAŁGORZATA BOJARSKA

Godzin (łącznie): 20

lubelskie

CHEŁM

Wojewódzki Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli

22-100 CHEŁM ul. Waśniewskiego 17

tel: (0-82) 564 20 42 fax: (0-82) 564 20 42

e-mail: wodnchelm@wp.pl

SPOSOBY WYCISZENIA AGRESJI STOSOWANE W PRZEDSZKOLU - ZABAWY I GRY
USPOKAJAJĄCE.

Adresat:

nauczyciele wychowania przedszkolnego

Cel:

Uczestnik poszerzy wiedzę na temat przyczyn powstawania i występowania zachowań agresywnych u dzieci, nabędzie umiejętność wykorzystywania propozycji zabaw i gier uspokajających w pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym.

Organizator: Joanna Kraczkowska

Godzin (łącznie): 10

Przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole oraz innym zagrożeniom

Formy szkoleniowe w roku szkolnym 2006/2007

CODN 6

lubelskie

LUBLIN

Wojewódzki Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli

20-111 LUBLIN ul. Dominikańska 5

tel: (0-81) 532 16 05 fax: (0-81) 534 46 34

e-mail: wodn@wodn.lublin.pl

AGRESJA I PRZEMOC W SPORCIE.

Adresat:

Nauczyciele prowadzący zajęcia wychowania fizycznego

Cel:

Przyczyny powstawania przemocy i agresji w życiu człowieka. Geneza agresji i przemocy w sporcie.

Organizator: Kazimierz Pawlak

Godzin (łącznie): 12

ASERTYWNOSĆ, CZYLI JAK SOBIE RADZIĆ Z AGRESJĄ I MANIPULACJĄ.

Adresat:

Nauczyciele i wychowawcy, rady pedagogiczne

Cel:

Asertywność, czyli jak sobie radzić z agresją i manipulacją.

Organizator: Jolanta Jarmołowicz

Godzin (łącznie): 16

PRZEMOC SEKSUALNA WOBEC DZIECI.

Adresat:

Nauczyciele, pedagodzy, wychowawcy, opiekunowie samorządu szkolnego.

Cel:

Pojęcie przemocy seksualnej. Dynamika przemocy seksualnej. Objawy niespecyficzne i specyficzne dla ofiar przemocy seksualnej.

Organizator: Jolanta Jarmołowicz

Godzin (łącznie): 8

lubelskie

ZAMOŚĆ

Wojewódzki Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli

22-400 ZAMOŚĆ ul. Lwowska 19

tel: (0-84) 638 30 20 fax: (0-84) 639 30 20

e-mail: wodn@zamosc.pl

UZALEŻNIENIA.

Adresat:

Nauczyciele, wychowawcy, pedagodzy i psychologowie szkolni.

Organizator: Alina Dziki

Godzin (łącznie):

ZACHOWANIE AGRESYWNE U DZIECI.

Adresat:

Nauczyciele kształcenia zintegrowanego

Cel:

Zachowanie agresywne u dzieci w kształceniu zintegrowanym. Sposoby radzenia sobie z nim.

Organizator: Weronika Kołtun

Godzin (łącznie):

Przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole oraz innym zagrożeniom

Formy szkoleniowe w roku szkolnym 2006/2007

CODN 7

lubuskie

GORZÓW WIELKOPOLSKI

Wojewódzki Ośrodek Metodyczny

66-400 GORZÓW ul. Łokietka 23

tel: (0-95) 721 61 10 fax: (0-95) 721 61 12

e-mail: sekretariat@womgorz.edu.pl

METODY BEHAVIORALNE W PRACY Z UCZNIEM AGRESYWNYM.

Adresat:

Nauczyciele wszystkich przedmiotów, wychowawcy placówek opiekuńczo-wychowawczych, internatów, świetlic szkolnych i socjoterapeutycznych, pedagodzy szkolni, pracownicy poradni psychologiczno-pedagogicznych.

Cel:

Zapoznanie uczestników z behawioralnymi metodami terapii zachowań agresywnych dzieci i młodzieży.

Organizator: Dorota Maciejewska

Godzin (łącznie): 20

PRACA Z UCZNIEM AGRESYWNYM I Z ZABURZONYM ZACHOWANIEM METODĄ ANALIZY INDYWIDUALNEGO PRZYPADKU.

Adresat:

Pedagodzy szkolni, nauczyciele i wychowawcy wszystkich rodzajów szkół, wychowawcy świetlic i internatów, pracownicy poradni psychologiczno-pedagogicznych i placówek opiekuńczo-wychowawczych.

Cel:

Przygotowanie uczestników do pracy z uczniem trudnym z wykorzystaniem analizy indywidualnego przypadku.

Organizator: Dorota Maciejewska

Godzin (łącznie): 15

STRATEGIA I METODY PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W ŚRODOWISKU SZKOLNYM I POZASZKOLNYM.

Adresat:

Pedagodzy szkolni, nauczyciele i wychowawcy wszystkich typów szkół, wychowawcy świetlic i internatów, pracownicy poradni psychologiczno-pedagogicznych i placówek opiekuńczo-wychowawczych.

Cel:

Podniesienie kompetencji niezbędnych do podejmowania działań zapobiegających przemocy.

Organizator: Dorota Maciejewska

Godzin (łącznie): 30

SYSTEMOWE DZIAŁANIA PROFILAKTYCZNE ZAPOBIEGAJĄCE KONSEKWENCJOM WYNIKAJĄCYM Z UZALEŻNIEŃ.

Adresat:

Nauczyciele wychowania do życia w rodzinie, wychowawcy klas, pedagodzy szkolni i nauczyciele wszystkich typów szkół.

Cel:

Doskonalenie umiejętności nauczycieli w zakresie podejmowania systemowych działań chroniących uczniów przed uzależnieniami.

Organizator: Jadwiga Krzewska-Gordziejewska

Godzin (łącznie): 30

Przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole oraz innym zagrożeniom

Formy szkoleniowe w roku szkolnym 2006/2007

CODN 8

Łódzkie

PIOTRKÓW TRYBUNALSKI

Wojewódzki Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli

97-300 PIOTRKÓW ul. J. W. Dąbrowskiego 13

tel: (0-44) 649 65 66 fax: (0-44) 649 54 79

e-mail: biuro@wodn.piotrkow.pl

ABC WIEDZY O NARKOTYKACH.

Adresat:

Nauczyciele

Organizator: Wiesława Kubicka

Godzin (łącznie): 5

PROFILAKTYKA NARKOMANII WSRÓD MŁODZIEŻY.

Adresat:

Nauczyciele

Organizator: Agnieszka Frączek

Godzin (łącznie): 15

PRZECIWDZIAŁANIE AGRESJI W SZKOLE, PLACÓWCE.

Adresat:

Nauczyciele

Organizator: Wiesława Kubicka

Godzin (łącznie): 20

Łódzkie

SKIERNIEWICE

Wojewódzki Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli

96-100 SKIERNIEWICE Al. Niepodległości 4

tel: (0-46) 833 20 04 fax: (0-46) 832 56 43

e-mail: wodn@skierniewice.com.pl

ZACHOWANIA AGRESYWNE DZIECI I MŁODZIEŻY.

Adresat:

dyrektorzy szkół, pedagodzy szkolni, wychowawcy placówek opiekuńczych, zainteresowani tematyką nauczyciele wszystkich typów szkół.

Cel:

Przyczyny zachowań agresywnych dzieci występujące w środowisku rodzinnym i szkolnym-zjawisko mobbingu i sposoby przeciwdziałania przemocy grupowej, podstawy prawne interwencji nauczycieli w przypadku zachowań agresywnych uczniów-eliminowanie zachowań agresywnych.

Organizator: Dorota Gulbas

Godzin (łącznie): 20

Przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole oraz innym zagrożeniom

Formy szkoleniowe w roku szkolnym 2006/2007

CODN 9

małopolskie
KRAKÓW

Małopolskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli

30-003 KRAKÓW ul. Lubelska 23

tel: (0-12) 623 76 46 fax: (0-12) 623 77 41

e-mail: biuro@mcdn.edu.pl

JAK ZAPOBIEGAĆ AGRESJI I PRZEMOCY Z ZASTOSOWANIEM ELEMENTÓW TRENINGU ZASTĘPOWANIA AGRESJI WG A.GOLDSEINA?

Adresat:

Pedagodzy szkolni, psychologowie, nauczyciele z doświadczeniem warsztatowym

Cel:

Dostarczenie wiedzy z zakresu teorii agresji i profilaktyki przemocy; wyposażenie w umiejętności eliminowania niepożądanych społecznie zachowań i przemocy u dzieci i młodzieży.

Organizator: Elżbieta Rajwa

Godzin (łącznie): 30

JAK ZAPOBIEGAĆ AGRESJI UCZNIÓW WOBEC NAUCZYCIELI I JAK SIĘ PRZED BRONIĆ?

Adresat:

Nauczyciele wszystkich etapów edukacyjnych

Cel:

Wyposażenie nauczycieli w umiejętności radzenia sobie z agresją uczniowską i problemem dyscypliny w klasie.

Organizator: Elżbieta Rajwa

Godzin (łącznie): 15

PROFILAKTYKA PROBLEMÓW MŁODZIEŻY: PRZEMOC I SPOSOBY JEJ ZAPOBIEGANIA.

Adresat:

Nauczyciele, wychowawcy, pedagodzy szkolni wszystkich typów szkół

Cel:

Pomoc w rozwiązywaniu zjawiska przemocy wobec dziecka i reagowania na nie.

Organizator: Grażyna Węglarczyk

Godzin (łącznie): 20

PROFILAKTYKA UZALEŻNIEŃ JAKO ELEMENT SZKOLNEGO PROGRAMU PROFILAKTYKI.

Adresat:

Nauczyciele, wychowawcy i pedagodzy szkolni zajmujący się profilaktyką we wszystkich typach szkół.

Cel:

Pomoc w rozwiązywaniu przypadków uzależnień i właściwym reagowaniu na nie.

Organizator: Grażyna Węglarczyk

Godzin (łącznie): 15

Przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole oraz innym zagrożeniom

Formy szkoleniowe w roku szkolnym 2006/2007

CODN 10

małopolskie
NOWY SĄCZ

MCDN Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli

33-300 NOWY SĄCZ ul. Jagiellońska 61

tel: (0-18) 443 71 72 fax: (0-18) 443 80 01

e-mail: biuro@nowysacz.mcdn.edu.pl

DZIAŁANIA SZKOŁY WOBEC PRZEMOCY I AGRESJI.

Adresat:

Wychowawcy i nauczyciele wszystkich typów szkół

Cel:

Przeciwdziałanie zachowaniom agresywnym w szkole.

Organizator: Irena Małecka

Godzin (łącznie): 14

małopolskie

TARNÓW

MCDN Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli

33-100 TARNÓW ul. Nowy Świat 30

tel: (0-14) 622 24 27 fax: (0-14) 621 34 42

e-mail: biuro@tarnow.mcdn.edu.pl

MECHANIZMY I ŚRODOWISKOWE ASPEKTY WYSTĘPOWANIA ZACHOWAŃ AGRESYWNYCH W SZKOLE.

Adresat:

Zainteresowani nauczyciele

Cel:

Uświadomienie mechanizmów mających wpływ na zachowania agresywne.

Organizator: Bogumiła Surowiec

Godzin (łącznie): 15

mazowieckie

RADOM

Mazowieckie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli

Wydział w Radomiu

26-600 RADOM ul. Kościuszki 5a

tel: (0-48) 362 15 79 fax: (0-48) 362 44 90

e-mail: odidnradom@pro.onet.pl

RADZENIE SOBIE Z AGRESJĄ I PRZEMOCĄ W SZKOLE

Adresat:

Organizator: Izabela Wrzesińska

Godzin (łącznie): 15

Przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole oraz innym zagrożeniom

Formy szkoleniowe w roku szkolnym 2006/2007

CODN 11

mazowieckie

SIEDLCE

Mazowieckie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli

Wydział w Siedlcach

08-110 SIEDLCE ul. Oskara Langego 6

tel: (0-25) 632 67 47 fax: (0-25) 632 93 20

e-mail: siedlce@mcdn.edu.pl

III MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA NAUKOWA "BEZPIECZEŃSTWO CZŁOWIEKA A PROCES WSPARCIA SPOŁECZNEGO".

Adresat:

nauczyciele, studenci, pracownicy j.s.t, administracja oświatowa

Cel:

Filozofia a bezpieczeństwo. Duchowość a bezpieczeństwo. Rodzina i szkoła a bezpieczeństwo.

Transgraniczność i transkulturowość a bezpieczeństwo.

Organizator: Adam Lorens

Godzin (łącznie): 24

PODSTAWY PSYCHOPATOLOGII DLA PEDAGOGÓW - ZABURZENIA WIEKU ADOLESCENCJI.

Adresat:

Nauczyciele i wychowawcy

Cel:

Szkolenie rady pedagogicznej.

Organizator: Aleksandra Borkowska

Godzin (łącznie): 4

PRZECIWDZIAŁANIE ZACHOWANIOM AGRESYWNYM DZIECI W WIEKU PRZEDSZKOLNYM I WCZESNOSZKOLNYM.

Adresat:

Nauczyciele wychowania przedszkolnego i kształcenia zintegrowanego

Cel:

Podstawowe wiadomości o asertywności. Asertywność w relacjach nauczyciel-uczeń, autodiagnoza dominującego sposobu porozumiewania się z uczniem w sytuacjach trudnych.

Organizator: Elżbieta Michalak

Godzin (łącznie): 20

SYSTEM PRZECIWDZIAŁANIA AGRESJI I PRZEMOCY RÓWIEŚNICZEJ.

Adresat:

Nauczyciele, wychowawcy klasowi wychowawcy placówek opiekuńczo-wychowawczych, pedagodzy

Cel:

Typologia zachowań agresywnych, przyczyny i mechanizmy destrukcyjnych zachowań interpersonalnych, strategia radzenia sobie z agresją.

Organizator: Ewa Osmólska

Godzin (łącznie): 15

Przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole oraz innym zagrożeniom

Formy szkoleniowe w roku szkolnym 2006/2007

CODN 12

mazowieckie

WARSZAWA

Mazowieckie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli

Wydział Metod i Szkoleń

02-697 WARSZAWA ul. Rzymowskiego 36

tel: (0-22) 847 96 92 fax: (022) 847 96 92

e-mail: omisp@wp.pl

POROZUMIENIE BEZ PRZEMOCY.

Adresat:

Nauczyciele, psycholodzy, pedagodzy, rodzice uczniów

Cel:

Poznanie teorii komunikacji Rosenberga. Zapoznanie z zasadami dobrego porozumiewania się.

Organizator: Marta Bieniasz

Godzin (łącznie): 15

SYSTEM PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W SZKOLE

Adresat:

Pracownicy merytoryczni placówek oświatowych

Cel:

Organizator: Leszek Trzaska

Godzin (łącznie): 6

WARSZTATY PRZECIWDZIAŁANIA AGRESJI

Adresat:

Pracownicy merytoryczni placówek oświatowych

Cel:

Psychospołeczne mechanizmy agresji. Umiejętności wyrażania siebie

Organizator: Mieczysław Wojciechowski

Godzin (łącznie): 56

mazowieckie

WARSZAWA

Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej

00-644 WARSZAWA ul. Polna 46a

tel: (0-22) 825 44 51 (do 53) fax: (0-22) 825 23 67

e-mail: office@cmppp.edu.pl

JAK RADZIĆ SOBIE Z AGRESJĄ I PRZEMOCĄ WŚRÓD DZIECI I MŁODZIEŻY.

Adresat:

Psychologowie, pedagodzy, nauczyciele, wychowawcy, terapeuci

Cel:

Dostarczenie wiedzy o mechanizmach, funkcjach i uwarunkowaniach zachowań przemocowych. Nabycie umiejętności radzenia sobie z zachowaniami przemocowymi i budowanie strategii przeciwdziałania przemocy.

Godzin (łącznie): 16

Przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole oraz innym zagrożeniom

Formy szkoleniowe w roku szkolnym 2006/2007

CODN 13

PATOLOGICZNE RELACJE W RODZINIE, ICH DIAGNOZA I MOŻLIWOŚCI DZIAŁAŃ TERAPEUTYCZNYCH.

Adresat:

Psychologowie, pedagodzy szkolni, studenci

Cel:

Nabywanie umiejętności pracy z rodzinami patologicznymi.

Godzin (łącznie): 12

PSYCHOLOGICZNE ROZPOZNAWANIE PRZEMOCY SEKSUALNEJ DOZNAWANEJ PRZEZ DZIECKO ORAZ UDZIELANIE WSPARCIA.

Adresat:

Nauczyciele, pielęgniarki

Cel:

Rozpoznawanie objawów dziecka wykorzystywanego seksualnie Reagowanie w sytuacji podejrzenia, że dziecko doznaje przemocy seksualnej Jak prowadzić rozmowy z dzieckiem i opiekunem - wspierające i motywujące do działania.

Organizator:

Godzin (łącznie): 16

WSPARCIE DZIECKA WYKORZYSTANEGO SEKSUALNIE I JEGO OPIEKUNA PO UJAWNIENIU PRZEMOCY.

Adresat:

psychologowie, pedagodzy

Cel:

Nauka zachowań wspierających wobec dziecka wykorzystanego seksualnie i jego opiekuna, mających na celu redukcję traumatycznych skutków doznanej przez dziecko przemocy i umożliwiających dziecku szybszy powrót do zdrowia.

Godzin (łącznie): 16

mazowieckie

WARSZAWA

Mazowieckie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli

Wydział w Warszawie

00-424 WARSZAWA ul. Solec 57

tel: (0-22) 629 60 21/22 fax: (0-22) 625 42 63

e-mail: warszawa@mscdn.edu.pl

BEZPIECZEŃSTWO W SZKOLE.

Adresat:

Nauczyciele przysposobienia obronnego

Cel:

Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa. Czynniki wpływające na zagrożenia szkoły działaniami przestępczymi.

Organizator: Zofia Cichalewska

Godzin (łącznie): 16

ORGANIZACJA SYSTEMU BEZPIECZEŃSTWA W SZKOLE W SYTUACJI KRYZYSOWEJ I ZAGROŻENIA

Adresat:

Dyrektorzy, wicedyrektorzy szkół /placówek oświatowych

Cel:

Techniki i metody dokonywania najczęściej występujących przestępstw: rozboje, kradzieże, wymuszenia i inne.

Organizator: Zofia Cichalewska

Godzin (łącznie): 16

Przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole oraz innym zagrożeniom
Formy szkoleniowe w roku szkolnym 2006/2007

CODN 14

ZACHOWANIA ASERTYWNE JAKO ALTERNATYWA ZACHOWAŃ AGRESYWNYCH I ULEGŁYCH.

Adresat:

Nauczyciele, wychowawcy szkół i placówek opiekuńczo- wychowawczych, psychologdy i pedagodzy szkolni

Cel:

Rodzaje zachowań interpersonalnych. Przyczyny destrukcyjnych zachowań interpersonalnych

Organizator: Jolanta Szymczyk

Godzin (łącznie): 30

opolskie

OPOLE

Wojewódzki Ośrodek Metodyczny

45-067 OPOLE ul. Dubois 36

tel: (0-77) 443 28 10 fax: (077) 443-28-27

e-mail: firma@wom.opole.pl

AGRESJA W SZKOLE. JAK POMAGAĆ NAUCZYCIELOM , UCZNIOM I RODZICOM?

Adresat:

Psychologdy, pedagodzy ze szkół i poradni psychologiczno- pedagogicznych

Cel:

Doskonalenie umiejętności diagnozowania zjawiska i udzielania pomocy nauczycielom i szkole w tworzeniu warunków do skutecznego radzenia sobie z tym problemem.

Organizator: Barbara Łagoda

Godzin (łącznie): 15

NAPDOBUDLIWOŚĆ I AGRESJA. JAK SOBIE RADZIĆ ZE ZŁOŚCIĄ ?

Adresat:

Nauczyciele doradcy metodyczni wychowania przedszkolnego, kształcenia zintegrowanego, kształcenia specjalnego.

Organizator: Jolanta Szymczak

Godzin (łącznie): 5

NAUCZYCIEL WOBEC AGRESJI I PRZEMOCY W SZKOLE.

Adresat:

Nauczyciele różnych typów szkół

Cel:

Wzbogacenie warsztatu pracy nauczycieli o wiedzę i umiejętności służące minimalizacji zjawiska przemocy i agresji w szkole.

Organizator: Barbara Łagoda

Godzin (łącznie): 16

PRACA Z DZIECKIEM NADPOBUDLIWYM I ZACHOWUJĄCYM SIĘ AGRESYWNIE.

Adresat:

Nauczyciele przedszkoli i szkół podstawowych

Cel:

Pogłębienie wiedzy teoretycznej na temat agresji. Nabycie przez nauczycieli umiejętności potrzebnych do pracy wychowawczej z uczniem z nadpobudliwością i zachowującym się agresywnie.

Organizator: Barbara Łagoda

Godzin (łącznie): 20

PRZEJAWY I SPOSOBY ZAPOBIEGANIA AGRESJI I PRZEMOCY W SZKOLE.

Przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole oraz innym zagrożeniom

Formy szkoleniowe w roku szkolnym 2006/2007

CODN 15

Adresat:

Nauczyciele doradcy metodyczni

Organizator: Barbara Łagoda

Godzin (łącznie): 5

podkarpackie

KROSNO

Podkarpackie Centrum Edukacji Nauczycieli w Rzeszowie Oddział w Krośnie

38-400 KROSNO ul. Legionów 8

tel: (0-13) 432 00 57 fax: (0-13) 436 30 62

e-mail: biuro@pcen.krosno.pl

JAK RADZIĆ SOBIE Z AGRESJĄ I PRZEMOCĄ W SZKOLE?

Cel:

Emocje - uczucia i sądy; przyczyny agresywnych zachowań - łańcuch zachowań; komunikacja uczeńnauczyciel

- reakcja nauczyciela; rozmowa z uczniem, rozmowa z rodzicami.

Organizator: D. Turek-Fijak

Godzin (łącznie): 10

podkarpackie

PRZEMYŚL

Podkarpackie Centrum Edukacji Nauczycieli w Rzeszowie Oddział w Przemyślu

37-700 PRZEMYŚL ul. Kraszewskiego 7a

tel: (0-16) 670 25 02 fax: (0-16) 670 27 42

e-mail: biuro@pcen.przemysl.pl

JAK RADZIĆ SOBIE Z AGRESJĄ I PRZEMOCĄ W KLASIE/SZKOLE?

Cel:

Źródła, rodzaje i formy zachowań agresywnych i przemocy; reakcje nauczyciela na agresywne zachowanie ucznia; metody radzenia sobie z zachowaniami agresywnymi w klasie/szkole; współpraca z rodzicami dziecka agresywnego.

Organizator: Grażyna Pisarik

Godzin (łącznie): 20

JAK RADZIĆ SOBIE Z ZACHOWANIAMI AGRESYWNymi UCZNIÓW?

Cel:

Koncepcje etiologii agresji i fazy jej rozwoju; przyczyny i przejawy zachowań agresywnych; konstruktywne radzenie sobie z zachowaniami agresywnymi.

Organizator: Jadwiga Baran-Mazurkiewicz

Godzin (łącznie): 20

Przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole oraz innym zagrożeniom

Formy szkoleniowe w roku szkolnym 2006/2007

CODN 16

podkarpackie

RZESZÓW

Podkarpackie Centrum Edukacji Nauczycieli w Rzeszowie

35-234 RZESZÓW ul. Partyzantów 10a

tel: (0-17) 853 40 97 fax: (0-17) 853 46 82

e-mail: biuro@pcen.rzeszow.pl

JAK RADZIĆ SOBIE Z AGRESJĄ I PRZEMOCĄ W KLASIE I SZKOLE?

Cel:

Źródła, rodzaje i formy zachowań agresywnych i przemocy; reakcje nauczyciela na agresywne zachowania ucznia; metody radzenia sobie z zachowaniem agresywnym w klasie/szkole; współpraca z rodzicami dziecka agresywnego.

Organizator: Grażyna Pisarik

Godzin (łącznie): 20

STOP NARKOMANII WŚRÓD UCZNIÓW.

Cel:

Zadania szkoły w zakresie przeciwdziałania narkomanii wśród uczniów; rodzaj środków

psychoaktywnych i ich wpływ na zdrowie/życie; jak rozpoznać, że uczeń sięga po narkotyki; praca z uczniem zagrożonym uzależnieniem; warunki skuteczności działań podejmowanych przez szkołę.

Organizator: Grażyna Pisarik

Godzin (łącznie): 20

podkarpackie

TARNOBRZEG

Podkarpackie Centrum Edukacji Nauczycieli Oddział w Tarnobrzegu

39-400 TARNOBRZEG ul. Sienkiewicza 206

tel: (0-15) 822 40 15 fax: (0-15) 822 12 29

e-mail: biuro@pcen.tarnobrzeg.pl

JAK RADZIĆ SOBIE Z AGRESJĄ I PRZEMOCĄ W KLASIE/SZKOLE?

Cel:

Źródła, rodzaje i formy zachowań agresywnych i przemocy; reakcje nauczyciela na agresywne zachowanie ucznia; metody radzenia sobie z zachowaniami agresywnymi w klasie/szkole; współpraca z rodzicami dziecka agresywnego.

Organizator: Grażyna Pisarik

Godzin (łącznie): 20

Przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole oraz innym zagrożeniom

Formy szkoleniowe w roku szkolnym 2006/2007

CODN 17

podlaskie

BIAŁYSTOK

Centrum Edukacji Nauczycieli

15-016 BIAŁYSTOK ul. Złota 4

tel: (0-85) 732 98 67, 732 98 69 fax: (0-85) 732 98 65

e-mail: cen@falco.man.bialystok.pl

KOMUNIKOWANIE SIE BEZ PRZEMOCY - WARSZTAT UMIEJĘTNOŚCI KOMUNIKACJI DLA NAUCZYCIELI I WYCHOWAWCÓW.

Adresat:

Zainteresowani nauczyciele, wychowawcy, pedagodzy

Cel:

Warsztat oparty jest na metodzie "Porozumienie bez przemocy" Marshalla Rosenberga. Uczy wyrażania siebie w pełni, mówienia o swoich uczuciach i potrzebach, empatycznego słuchania innych ludzi, mówienia o trudnych sprawach z szacunkiem wobec innych.

Organizator: Grażyna Łaniewska

Godzin (łącznie): 25

PRZECIWDZIAŁANIE AGRESJI I PRZEMOCY W SZKOLE.

Adresat:

Wychowawcy klas, nauczyciele, psychologzy i pedagodzy szkolni

Cel:

Dostarczenie najnowszej wiedzy o mechanizmach, funkcjach, pochodzeniu i środowiskowych aspektach występowania zachowań agresywnych i przemocy wśród dzieci i młodzieży; nabycie umiejętności reagowania w sytuacjach agresji.

Organizator: Grażyna Łaniewska

Godzin (łącznie): 30

podlaskie

BIAŁYSTOK

CENTRUM EDUKACJI NAUCZYCIELI W BIAŁYMSTOKU BIBLIOTEKA PEDAGOGICZNA

15-016 BIAŁYSTOK ul. ZŁOTA 4

tel: (085) 732 73 23 fax: (085) 732 98 65

e-mail: cen@falco.man.bialystok.pl

KOMUNIKOWANIE SIĘ BEZ PRZEMOCY - WARSZTAT UMIEJĘTNOŚCI KOMUNIKACJI DLA NAUCZYCIELI I WYCHOWAWCÓW.

Adresat:

Zainteresowani nauczyciel, wychowawcy, pedagodzy

Cel:

Warsztat oparty jest na metodzie "porozumienie bez przemocy" Marshalla Rosenberga. Uczy wyrażania siebie w pełni, mówienia o swoich uczuciach i potrzebach, empatycznego słuchania innych ludzi, mówienia o trudnych sprawach z szacunkiem wobec innych.

Organizator: Grażyna Łaniewska

Godzin (łącznie): 25

Przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole oraz innym zagrożeniom

Formy szkoleniowe w roku szkolnym 2006/2007

CODN 18

PRZECIWDZIAŁANIE AGRESJI I PRZEMOCY W SZKOLE.

Adresat:

Wychowawcy klas, nauczyciele, psychologodzy i pedagodzy szkolni

Cel:

Dostarczenie najnowszej wiedzy o mechanizmach funkcjach, pochodzeniu i środowiskowych aspektach występowania zachowań agresywnych i przemocy wśród dzieci i młodzieży- nabycie praktycznych umiejętności reagowania w sytuacjach agresji i przemocy oraz budowania długofalowych strategii pracy.

Organizator: Grażyna Łaniewska

Godzin (łącznie): 30

pomorskie

SŁUPSK

Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli

76-200 SŁUPSK ul. Bałtycka 29

tel: (0-59) 842 34 62, 842 35 67 fax: (0-59) 842 35 67

e-mail: odn@odn.slupsk.pl

EFEKTYWNE STRATEGIE POSTĘPOWANIA NAUCZYCIELI W SYTUACJACH ZAGROŻENIA DZIECI I MŁODZIEŻY AGRESJĄ, PRZEMOCĄ I UZALEŻNIENIEM.

Godzin (łącznie): 25

śląskie

BIELSKO-BIAŁA

Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli "WOM"

43-300 BIELSKO-BIAŁA ul. Komorowicka 48

tel: (0-33) 812 37 15 fax: (0-33) 812 24 58

e-mail: poczta@wombb.edu.pl

GRY I ZABAWY PRZECIWKO AGRESJI.

Adresat:

Dla rad pedagogicznych wszystkich typów szkół, przedszkoli i placówek oświatowych

Cel:

Wykorzystanie zabaw i gier ruchowych w rozwiązywaniu problemów agresji u dzieci, poznanie praktycznych sposobów rozładowania napięć emocjonalnych oraz agresji, pokonywanie zachowań agresywnych u dzieci.

Organizator: U. Kierczak

Godzin (łącznie): 5

METODY I TECHNIKI RADZENIA SOBIE Z PRZEMOCĄ I AGRESJĄ W SZKOLE.

Adresat:

Dla rad pedagogicznych wszystkich typów szkół, przedszkoli i placówek oświatowych

Cel:

Rodzaje i formy agresji oraz przemocy, czynniki wywołujące agresję; poznanie metod radzenia sobie z agresją własną oraz innych, m.in. trening kontroli złości; diagnozowanie zespołu klasowego pod kątem problemu agresji, działania w zakresie profilaktyki agresji, konstruktywne rozwiązywanie sytuacji

trudnych.

Organizator: A. Kunicka

Godzin (łącznie): 10

Przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole oraz innym zagrożeniom

Formy szkoleniowe w roku szkolnym 2006/2007

CODN 19

MOBBING W SZKOLE. JAK ZAPOBIEGAĆ PRZEMOCY GRUPOWEJ?

Adresat:

Dla nauczycieli, wychowawców szkół podstawowych i gimnazjalnych

Cel:

Praca z własną złością, złością ucznia i złością w grupie, mechanizmy tworzenia się przemocy w grupie, mechanizmy ucznia stosującego przemoc, rodzina dziecka z przemocą, typowe wzorce zachowań outsidera, strategie pracy z uczniem i grupą, tworzenie procesu zmiany i interwencji.

Organizator: P. Bednarczyk

Godzin (łącznie): 20

PRZECIWDZIAŁANIE AGRESJI U DZIECI I MŁODZIEŻY NA LEKCJACH WYCHOWANIA FIZYCZNEGO.

Adresat:

Dla nauczycieli wychowania fizycznego wszystkich typów szkół

Cel:

Właściwy dobór programu nauczania, sprawiedliwy system oceniania, przyczyny agresji i sposoby jej rozładowania, przykładowe lekcje WF pod kątem przeciwdziałania agresji (rytm – muzyka – taniec, gry sportowe, sporty walki, pływanie, lekkoatletyka).

Organizator: J. Stanieczek

Godzin (łącznie): 30

ROLA NAUCZYCIELA W PROFILAKTYCE UZALEŻNIEŃ.

Adresat:

Dla nauczycieli-wychowawców i pedagogów szkolnych wszystkich typów szkół i placówek

Cel:

Psychologiczne i biologiczne mechanizmy uzależnień, rodzina z problemami alkoholowymi, zasady skutecznej pomocy osobom zagrożonym uzależnieniem, uzależnionym i ich rodzinom, procedura interwencji wg W. Sztander, rola nauczyciela w sytuacji pomocy dziecku i rodzinie, tworzenie programów.

Organizator: E. Jakubowska-Fiuk

Godzin (łącznie): 30

STRATEGIA POSTĘPOWANIA WOBEC PRZEMOCY.

Adresat:

Dla nauczycieli różnych specjalności i wychowawców wszystkich typów szkół

Cel:

Rodzaje i formy agresji oraz przemocy, czynniki wywołujące agresję, poznanie metod radzenia sobie z agresją własną oraz innych, m. in. trening kontroli złości; praca z dzieckiem agresywnym, konstruowanie strategii oddziaływań w sytuacji przekraczania norm i zasad społecznych przez ucznia.

Organizator: A. Kunicka

Godzin (łącznie): 20

WSPÓŁCZESNA PROFILAKTYKA UZALEŻNIEŃ: „ŁATWIEJ ZAPOBIEGAĆ NIŻ LECZYĆ”.

Adresat:

Dla rad pedagogicznych wszystkich typów szkół, przedszkoli i placówek oświatowych

Cel:

Poznanie współczesnych koncepcji oddziaływań profilaktycznych, poszerzanie wiedzy w zakresie ryzyka uzależnień, nowe uzależnienia i ich specyfika, promocja zdrowego stylu życia, konstruowanie scenariuszy zajęć profilaktycznych oraz programów z zakresu profilaktyki uzależnień.

Organizator: A. Kunicka

Godzin (łącznie): 10

Przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole oraz innym zagrożeniom

Formy szkoleniowe w roku szkolnym 2006/2007

CODN 20

śląskie

KATOWICE

Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli "WOM"

40-132 KATOWICE ul. Ks. Kard. Stefana Wyszyńskiego 7

tel: (0-32) 258 22 09; 258 13 97 fax: (0-32) 258 22 09

e-mail: sekr@womkat.edu.pl

STRATEGIA POSTĘPOWANIA WOBEC PRZEMOCY I ZACHOWAŃ AGRESYWNYCH W SZKOLE.

Adresat:

Nauczyciele, pedagodzy

Cel:

Nauczyciele będą potrafili stworzyć strategię systemowego postępowania wobec przemocy i zachowań agresywnych w szkole. Poznanie metod mediacji.

Organizator: Jolanta Nędzyńska-Fudalej

Godzin (łącznie): 20

śląskie

KATOWICE

Regionalny Ośrodek Metodyczno-Edukacyjny "Metis"

40-530 KATOWICE ul. Drozdów 21

tel: (0-32) 209 53 14 fax: (0-32) 209 53 13

e-mail: metis@metis.pl

ABC POMOCY DLA OSÓB PO PRZEMOCY I NADUŻYCIACH SEKSUALNYCH.

Adresat:

Psycholodzy i pedagodzy szkolni

Cel:

Przemoc, jej rodzaje-diagnoza przemocy i nadużycia seksualnego-metody pomocy dla osób, które doświadczyły przemocy

Organizator: Krystyna Pęczkowska

Godzin (łącznie): 10

PROFILAKTYKA PROBLEMOWA - AGRESJA SŁOWNNA, WAGARY - STRATEGIE DZIAŁAŃ.

Adresat:

Pedagodzy szkolni, pracownicy placówek opiekuńczo-wychowawczych, nauczyciele

Cel:

Skuteczne reakcje w sytuacjach agresji słownej, prowokacji, aluzji; co to są tzw. zachowania zapobiegawcze (J. Kounin), minimalizujące ilość czynników zakłócających w trakcie zajęć; przykłady skutecznych konsekwencji z praktyki szkolnej.

Organizator: Wioleta Baraniak

Godzin (łącznie): 20

SKUTECZNE METODY PRACY Z AGRESJĄ.

Adresat:

Psycholodzy i pedagodzy szkolni, nauczyciele, wychowawcy placówek opiekuńczo-wychowawczych

Cel:

Jak przeciwdziałać przemocy w relacjach rówieśniczych na terenie szkoły? Jak przeprowadzać skuteczną interwencję wobec zachowań agresywnych? Jak pracować z dziećmi nad umiejętnościami konstruktywnego radzenia sobie ze złością?

Organizator: Beata Łęcka

Godzin (łącznie): 20

Przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole oraz innym zagrożeniom

Formy szkoleniowe w roku szkolnym 2006/2007

CODN 21

SPÓJNOŚĆ ZESPOŁU NAUCZYCIELSKIEGO A SKUTECZNA INTERWENCJA WOBEC ZACHOWAŃ AGRESYWNYCH UCZNIÓW.

Adresat:

Warsztaty dla nauczycieli wszystkich typów szkół

Cel:

Warsztat wzmacniający zasoby zespołu nauczycielskiego w skutecznej profilaktyce i interwencjach wobec zachowań agresywnych na terenie szkoły.

Organizator: Krystyna Szczęsna-Witkowska

Godzin (łącznie): 4

ZŁOŚĆ, AGRESJA, GNIEW W UJĘCIU M. ERICKSONA.

Adresat:

Wychowawcy, terapeuci, pedagodzy i psychologzy szkolni, pracownicy PPP

Cel:

Maska agresji, agresja modelowana, uzależnienie od złości, co za złością może się stać, gniew zdrowy i niezdrowy, wypracowywanie tekstów metaforycznych.

Organizator: Barbara Spierzak

Godzin (łącznie): 12

śląskie

RYBNIK

Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli "WOM"

44-200 RYBNIK ul. Borki 37 c

tel: (0-32) 424 74 72 fax: (0-32) 424 74 72

e-mail: info@wom.ed.pl

PROBLEMATYKA ZACHOWAŃ AGRESYWNYCH W SZKOLE.

Adresat:

Wychowawcy we wszystkich typach szkół

Organizator: Alicja Krawczyk

Godzin (łącznie): 20

PRZECIWDZIAŁANIE PRZEMOCY W SZKOLE.

Adresat:

Rady pedagogiczne lub grupy zainteresowanych wychowawców

Organizator: Anna Ogrodnik

Godzin (łącznie): 5

TRENING ZASTĘPOWANIA AGRESJI WG. PROGRAMU INSTYTUTU ART.

Adresat:

Zainteresowani nauczyciele i wychowawcy placówek opiekuńczo-wychowawczych

Organizator: Anna Ogrodnik

Godzin (łącznie): 85

Przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole oraz innym zagrożeniom

Formy szkoleniowe w roku szkolnym 2006/2007

CODN 22

świętokrzyskie

KIELCE

Świętokrzyskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli

25-431 KIELCE ul. Marszałka J. Piłsudskiego 42

tel: (0-41) 362 45 48 fax: (0-41) 362 48 99

e-mail: wom@wom.kielce.pl

BEZPIECZEŃSTWO W INTERNECIE.

Adresat:

Nauczyciele

Organizator: Grażyna Pauli

Godzin (łącznie): 4

NIEWŁAŚCIWE ZACHOWANIA DZIECI I MŁODZIEŻY - AGRESJA, PRZEMOC, DOKUCZANIE.

Cel:

Przygotowanie uczestników do radzenia sobie z zachowaniami agresywnymi - skuteczne oddziaływania pedagogiczne.

Organizator: Krystyna Łuczkiwicz

Godzin (łącznie): 24

PROFILAKTYKA UZALEŻNIEŃ.

Adresat:

Wszyscy nauczyciele, pedagodzy, wychowawcy świetlic, pracownicy bibliotek szkolnych, pielęgniarki szkolne

Cel:

Dostarczenie nauczycielom aktualnej wiedzy na temat nowoczesnej profilaktyki uzależnień, zapoznanie z metodami i formami pomocy rodzinom i dzieciom uzależnionym od alkoholu, nikotyny, narkotyków.

Organizator: Marzanna Kostecka- Biskupska

Godzin (łącznie): 30

ZASADY BEZPIECZEŃSTWA W SZKOLE, PODCZAS WYCIECZEK, RAJDÓW ORAZ IMPREZ SZKOLNYCH.

Adresat:

Nauczyciele

Organizator: Jolanta Sabat

Godzin (łącznie): 3

Przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole oraz innym zagrożeniom

Formy szkoleniowe w roku szkolnym 2006/2007

CODN 23

warmińsko-mazurskie

ELBLĄG

Warmińsko - Mazurski Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli

82-300 ELBLĄG ul. Saperów 20

tel: (0-55) 643 52 52 fax: (0-55) 643 52 42

e-mail: sekretariat@wmodn.elblag.pl

JAK RADZIĆ SOBIE Z AGRESYWNYMI ZACHOWANIAMI W SZKOLE?

Adresat:

Nauczyciele religii wszystkich typów szkół

Cel:

Poznanie przyczyn zachowań agresywnych, różnych sposobów pracy z dziećmi i młodzieżą z zachowaniami agresywnymi.

Organizator: Regina Pych

Godzin (łącznie): 5

ROLA NAUCZYCIELA-WYCHOWAWCY W PROFILAKTYCE AGRESJI I PRZEMOCY W SZKOLE.

Adresat:

Nauczyciele wychowania do życia w rodzinie

Cel:

Zrozumienie przyczyn zachowań agresywnych i nabycie umiejętności radzenia sobie z agresją ucznia.

Organizator: Jolanta Jankowska

Godzin (łącznie): 10

ROLA PEDAGOGA I WYCHOWAWCY W PROFILAKTYCE AGRESJI I PRZEMOCY W SZKOLE.

Adresat:

Pedagodzy szkolni, wychowawcy, wychowawcy placówek opiekuńczo-wychowawczych

Cel:

Zrozumienie przyczyn zachowań agresywnych i nabycie umiejętności radzenia sobie z agresją ucznia. Skrócona wersja grantu.

Organizator: Jolanta Jankowska

Godzin (łącznie): 10

ROLA WYCHOWAWCY W PROFILAKTYCE AGRESJI I PRZEMOCY W SZKOLE.

Adresat:

Dyrektorzy i nauczyciele szkół podstawowych

Organizator: Jolanta Jankowska

Godzin (łącznie): 20

ROLA WYCHOWAWCY W PROFILAKTYCE AGRESJI I PRZEMOCY W SZKOLE.

Adresat:

Dyrektorzy i nauczyciele szkół podstawowych

Organizator: Jolanta Jankowska

Godzin (łącznie): 20

ROLA WYCHOWAWCY W PROFILAKTYCE AGRESJI I PRZEMOCY W SZKOLE.

Adresat:

Dyrektorzy i nauczyciele szkół podstawowych i gimnazjów

Cel:

Zrozumienie przyczyn zachowań agresywnych i nabycie umiejętności radzenia sobie z agresją ucznia.

Organizator: Jolanta Jankowska

Godzin (łącznie): 20

Przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole oraz innym zagrożeniom

Formy szkoleniowe w roku szkolnym 2006/2007

CODN 24

TRENING ZASTĘPOWANIA AGRESJI – ART.

Adresat:

Wychowawcy placówek opiekuńczo-wychowawczych, pedagodzy

Cel:

Metody i sposoby zastępowania agresji.

Organizator: Bożena Rokicka

Godzin (łącznie): 10

warmińsko-mazurskie

OLSZTYN

Warmińsko-Mazurski Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli

10-447 OLSZTYN ul. Głowackiego 17

tel: (0-89) 533 09 31, 533 09 10 fax: (0-89) 527 26 05

e-mail: wmodn@wmodn.olsztyn.pl

AGRESJA I PRZEMOC NA LEKCJACH WF I OBIEKTACH SPORTOWYCH SZKOŁY.

Adresat:

Nauczyciele wychowanie fizycznego

Organizator: Zbigniew Bogdan

Godzin (łącznie): 4

AGRESJA W PRZEDSZKOLU - ZAPOBIEGANIE I POMOC.

Adresat:

Zainteresowani nauczyciele

Organizator: Anna Mościcka

Godzin (łącznie): 8

JAK ŻYĆ Z POCZUCIEM BEZPIECZEŃSTWA I WIARY W SIEBIE?

Adresat:

Zainteresowani nauczyciele

Organizator: Jolanta Serewis

Godzin (łącznie): 10

PROFILAKTYKA AGRESJI I PRZEMOCY W ŚRODOWISKU SZKOLNYM.

Adresat:

Nauczyciele wychowania do życia w rodzinie wychowawcy , pedagodzy szkolni, socjoterapeuci

Organizator: Barbara Jabłońska

Godzin (łącznie): 15

Przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole oraz innym zagrożeniom

Formy szkoleniowe w roku szkolnym 2006/2007

CODN 25

wielkopolskie

KALISZ

Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli

62-800 KALISZ ul. Wrocławska 182

tel: (0-62) 767 63 01 fax: (0-62) 766 59 65

e-mail: odn-kalisz@kl.onet.pl

JAK NIWELOWAĆ AGRESJĘ?

Adresat:

Nauczyciele wychowawcy szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, nauczyciele wychowania do życia w rodzinie.

Cel:

Wyposażenie nauczycieli w wiedzę i praktyczne umiejętności radzenia sobie z własną i cudzą agresją.

Nabycie umiejętności prowadzenia rozmów indywidualnych i zajęć grupowych z dziećmi i młodzieżą

zgodnie z metodą Arnolda Goldsteina.

Organizator: Larisa Kocemba
Godzin (łącznie): 30
JAK RADZIĆ SOBIE Z AGRESJĄ WŚRÓD RODZICÓW I UCZNIÓW?
Adresat:
Nauczyciele doradcy wszystkich specjalności
Organizator: Maria Woźniak
Godzin (łącznie): 4

wielkopolskie

KONIN

Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli

62-510 KONIN ul. Przemysłowa 7

tel: (0-63) 242 23 32 fax: (0-63) 245 61 95

e-mail: odnkonin@poczta.inc.pl

JA TUTAJ RZĄDZĘ - AGRESJA. STRATEGIE PRZECIWDZIAŁANIA AGRESJI W SZKOLE.
CZĘŚĆ I.

Adresat:

Osoby pracujące w placówkach oświatowych i wychowawczych

Cel:

Zdobycie umiejętności radzenia sobie w sytuacjach zachowań agresywnych.

Organizator: Dorota Żywica

Godzin (łącznie): 20

JA TUTAJ RZĄDZĘ - AGRESJA. STRATEGIE PRZECIWDZIAŁANIA AGRESJI W SZKOLE.
CZĘŚĆ II.

Adresat:

Osoby pracujące w placówkach oświatowych i wychowawczych

Cel:

Wiedza i umiejętności to droga do samorozwoju i podnoszenia świadomości siebie. Część druga warsztatu jest propozycją głębszego wejścia w siebie.

Organizator: Dorota Żywica

Godzin (łącznie): 20

Przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole oraz innym zagrożeniom

Formy szkoleniowe w roku szkolnym 2006/2007

CODN 26

MŁODZIEŻ I NARKOTYKI - JAK ROZMAWIAĆ O NARKOTYKACH?

Adresat:

Wychowawcy klas, pedagodzy szkolni, zainteresowani nauczyciele

Cel:

Poszerzenie wiedzy oraz rozwijanie umiejętności z zakresu przeciwdziałania narkomanii.

Organizator: Halina Kaczmarek

Godzin (łącznie): 12

wielkopolskie

PIŁA

Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli

64-920 PIŁA ul. Bydgoska 21

tel: (0-67) 351 00 16 fax: (0-67) 351 17 50

e-mail: gbog@pi.onet.pl

MOBBING W SZKOLE - SPECYFICZNA FORMA PRZEMOCY.

Adresat:

Nauczyciele, wychowawcy, pedagodzy szkolni

Cel:

Zapoznanie ze specyfiką zjawiska, jego skutkami i sposobami pomocy, uwrażliwienie na sytuację mobbingu uczniowskiego.

Organizator: Elżbieta Rutkowska

Godzin (łącznie): 8

PRZEMOC I AGRESJA A SPOSOBY SKUTECZNEGO ODDZIAŁYWANIA.

Adresat:

Pedagodzy, nauczyciele, wychowawcy

Cel:

Poznanie mechanizmów zachowania człowieka, interpretacja zachowania oraz sposoby reagowania, diagnozowanie problemu agresji w swojej szkole, sposoby reagowania wobec sprawcy i wobec ofiary.

Organizator: Romualda Kosmatka

Godzin (łącznie): 25

ZROZUMIEĆ PRZEMOC - ZAPOBIEGAĆ AGRESJI.

Adresat:

Pedagodzy, nauczyciele, wychowawcy

Cel:

Dostarczenie odpowiedniego kompendium wiedzy o przemoc, przygotowanie uczestników do podejmowania samodzielnych działań w zakresie zapobiegania przemoc, budowania programów profilaktycznych.

Organizator: Elżbieta Rutkowska

Godzin (łącznie): 16

Przeciwdziałanie agresji i przemoc w szkole oraz innym zagrożeniom

Formy szkoleniowe w roku szkolnym 2006/2007

CODN 27

wielkopolskie

POZNAŃ

Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli

61-714 POZNAŃ Al. Niepodległości 34

tel: (0-61) 853 22 51 fax: (0-61) 852 33 29

e-mail: odn@odn.poznan.pl

JAK SOBIE RADZIĆ Z AGRESJĄ? - MODUŁ I.

Adresat:

Zainteresowani nauczyciele ze wszystkich poziomów edukacyjnych

Cel:

Poszukiwanie metod zapobiegania agresji i skutecznego przeciwdziałania jej poprzez: analizowanie przyczyn i mechanizmów powstawania zachowań agresywnych, diagnozowania osobistych zasobów i ograniczeń w kontaktach z agresywnym uczniem w szczególności, poznanie metod nie agresywnego konfrontowania.

Organizator: Małgorzata Narożna-Szmania

Godzin (łącznie): 20

JAK SOBIE RADZIĆ Z AGRESJĄ?- MODUŁ II.

Adresat:

Zainteresowani nauczyciele ze wszystkich poziomów edukacyjnych

Cel:

Doskonalenie umiejętnego i skutecznego podtrzymywania relacji z agresywnym uczniem, klasą, diagnozowanie potrzeb i planowanie oddziaływań służących profilaktyce agresji wobec własnych uczniów i klasy.

Organizator: Małgorzata Narożna-Szmania

Godzin (łącznie): 20

JAK DOBIE RADZIĆ Z AGRESJĄ? - MODUŁ III.

Adresat:

Zainteresowani nauczyciele

Cel:

Refleksja nad podejmowanymi działaniami wychowawczymi wobec agresywnych uczniów, rozwijanie krytycznego i refleksyjnego podejścia do gotowych scenariuszy i materiałów dotyczących agresji, budowanie w oparciu o diagnozę potrzeb autorskich programów profilaktyki agresji.

Organizator: Małgorzata Narożna-Szmania

Godzin (łącznie): 20

Przeciwdziałanie agresji i przemoc w szkole oraz innym zagrożeniom

Formy szkoleniowe w roku szkolnym 2006/2007

CODN 28

zachodniopomorskie

SZCZECIN

Centrum Doradztwa i Doskonalenia Nauczycieli

71-421 SZCZECIN Al. Wyzwolenia 105

tel: (0-91) 422 52 21 fax: (0-91) 422 52 24

e-mail: sekretariat@cdidn.edu.pl

LEKCJE WYCHOWANIA FIZYCZNEGO ELEMENTEM PRZECIWDZIAŁANIA AGRESJI W SZKOLE.

Adresat:

Nauczyciele wychowawnia fizycznego wszystkich typów szkół

Cel:

Lekcje wychowania fizycznego drogą do odnowy psychicznej. Kreatywne ćwiczenia i zabawy sposobem rozumienia siebie i innych. Trening zastępowania agresji.

Organizator: Jolanta Mizgalska

Godzin (łącznie): 6

NOWOCZESNA PROFILAKTYKA UZALEŻNIEŃ.

Adresat:

Nauczyciele, wychowawcy wszystkich typów szkół i placówek

Cel:

Jak prowadzić zajęcia dotyczące szeroko pojętej profilaktyki i uzależnień w sposób atrakcyjny - przykłady, scenariusze. Strategie działań profilaktycznych. Przegląd programów.

Organizator: Izabela Zajączkowska

Godzin (łącznie): 10

PROFILAKTYKA AGRESJI I PRZEMOCY W GIMNAZJUM I SZKOLE PONADGIMNAZJALNEJ.

Adresat:

Nauczyciele, wychowawcy i pedagodzy gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych

Cel:

Agresja i jej przyczyny. Rozpoznawanie i nazywanie uczuć. Radzenie sobie z gniewem i złością. Metody i techniki pokojowego rozwiązywania konfliktów.

Organizator: Izabela Zajączkowska

Godzin (łącznie): 6

PROFILAKTYKA AGRESJI I PRZEMOCY W PRZEDSZKOLU I SZKOLE PODSTAWOWEJ.

Adresat:

Nauczyciele, wychowawcy i pedagodzy szkół podstawowych i przedszkoli

Cel:

Agresja i jej przyczyny. Rozpoznawanie i nazywanie uczuć. Radzenie sobie z gniewem i złością. Gry i zabawy przeciwko agresji.

Organizator: Izabela Zajączkowska

Godzin (łącznie): 6

PRZEMOC SEKSUALNA WOBEC DZIECKA

Adresat:

Dyrektorzy, wicedyrektorzy, liderzy WDN oraz inni nauczyciele i wychowawcy

Cel:

Typologia przemocy seksualnej wobec dzieci. Rozpoznawanie przemocy seksualnej wobec dzieci.

Klasyfikacja i konsekwencje objawów przemocy seksualnej. Sposoby pomocy stosowane wobec dziecka - ofiary przemocy seksualnej.

Organizator: Jolanta Mizgalska

Godzin (łącznie): 6

AKTY PRAWNE DOTYCZĄCE BEZPIECZEŃSTWA W SZKOLE

USTAWA O SYSTEMIE OŚWIATY z dnia 7 września 1991 r. (tekst jednolity: Dz. U. z 1996 r. Nr 67, poz. 329, z późn. zm.).

Art. 1. System oświaty zapewnia w szczególności:

- 2) wspomaganie przez szkołę wychowawczej roli rodziny.
- 10) utrzymywanie bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania i opieki w szkołach placówkach
- 12) opiekę dzieciom i młodzieży osieroconym, pozbawionym całkowicie lub częściowo opieki rodzicielskiej, a także uczniom pozbawionym całkowicie lub częściowo opieki, rodzicielskiej, a także uczniom pozostającym w trudnej sytuacji materialnej i życiowej,

ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ I SPORTU z dnia 26 marca 2004 r. (Dz. U. z dnia 19 kwietnia 2004 r.)

§ 2.

1. Statut szkoły określa w szczególności:

- 1) cele i zadania szkoły wynikające z przepisów prawa oraz uwzględniające program wychowawczy szkoły, o którym mowa w odrębnych przepisach,
- 2) sposób wykonywania zadań szkoły, z uwzględnieniem optymalnych warunków rozwoju ucznia, zasad bezpieczeństwa oraz zasad promocji i ochrony zdrowia,
- 7) organizację zajęć dodatkowych dla uczniów, z uwzględnieniem w szczególności ich potrzeb rozwojowych,
- 8) formy opieki i pomocy uczniom, którym z przyczyn rozwojowych, rodzinnych lub losowych potrzebna jest pomoc i wsparcie, w tym również pomoc materialna,
- 9) organizację współdziałania z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi oraz innymi instytucjami świadczącymi poradnictwo i specjalistyczną pomoc dzieciom i rodzicom,
- 10) organizację i formy współdziałania szkoły z rodzicami (prawnymi opiekunami) w zakresie nauczania, wychowania i profilaktyki.

2. Program wychowawczy szkoły, o którym mowa w ust. 1 pkt 1, uchwała rada pedagogiczna po zasięgnięciu opinii rady rodziców i samorządu uczniowskiego.

USTAWA z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (Dz. U. z 2006 r. Nr 97, poz. 674, Nr 170, poz. 1218 i Nr 220, poz. 1600)

Art. 6. Nauczyciel obowiązany jest rzetelnie realizować zadania związane z powierzonym mu stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami szkoły: dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą; wspierać każdego ucznia w jego rozwoju oraz dążyć do pełni własnego rozwoju osobowego. Nauczyciel obowiązany jest kształcić i wychowywać młodzież w umiłowaniu Ojczyzny, w poszanowaniu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w atmosferze wolności sumienia i szacunku dla każdego człowieka; dbać o kształtowanie u uczniów postaw

moralnych i obywatelskich zgodnie z ideą demokracji, pokoju i przyjaźni między ludźmi różnych narodów, ras i światopoglądów.

Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z dnia 12 listopada 1982 r.)

Art.1

§1. 1. Przepisy ustawy stosuje się w zakresie:

- 1) zapobiegania i zwalczania demoralizacji,
- 2) postępowania o czyny karalne – w stosunku do osób, które nie ukończyły lat 17,
- 3) wykonywania środków wychowawczych lub poprawczych – w stosunku do osób, względem których środki te zostały orzeczone, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez te osoby lat 21.

Art.4

§1. Każdy, kto stwierdzi istnienie okoliczności świadczących o demoralizacji nieletniego, w szczególności naruszenie zasad współżycia społecznego, popełnienie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawianie nierządu, włóczęgostwo, udział w grupach przestępczych, ma społeczny obowiązek odpowiedniego przeciwdziałania temu, a przede wszystkim zawiadomienia o tym rodziców lub opiekunów nieletniego, szkoły, sądu rodzinnego, Policji lub innego właściwego organu.

§2. Każdy, dowiedziawszy się o popełnieniu czynu karnego przez nieletniego, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym sąd rodzinny lub Policję.

§3. Instytucje państwowe i organizacje społeczne, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przez nieletniego czynu karnego ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym sąd rodzinny lub Policję oraz przedsięwziąć czynności nie cierpiące zwłoki, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu.

Art.6 Wobec nieletnich sąd rodzinny może:

1) Udzielić upomnienia

2) Zobowiązać do określonego postępowania, a zwłaszcza do:

- naprawienia wyrządzonej szkody
- wykonania określonych prac lub świadczeń na rzecz pokrzywdzonego lub społeczności lokalnej
- przeproszenia pokrzywdzonego
- podjęcia nauki lub pracy
- uczestnictwa w odpowiednich zajęciach o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym
- powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach albo do zaniechania używania alkoholu lub innego środka w celu wprowadzenia się w stan odurzenia

3) ustanowić nadzór odpowiedzialny rodziców lub opiekuna,

4) ustanowić nadzór organizacji młodzieżowej lub innej organizacji społecznej, zakładu pracy albo osoby godnej zaufania - udzielających poręczenia za nieletniego,

5) zastosować nadzór kuratora,

6) skierować do ośrodka kuratorskiego, a także do organizacji społecznej lub instytucji zajmujących się pracą z nieletnimi o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, po uprzednim porozumieniu się z tą organizacją lub instytucją,

7) orzec zakaz prowadzenia pojazdów,

- 8) orzec przepadek rzeczy uzyskanych w związku z popełnieniem czynu karalnego,
- 9) orzec umieszczenie w rodzinie zastępczej, w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, w młodzieżowym ośrodku socjoterapii albo w ośrodku szkolno-wychowawczym,
- 10) orzec umieszczenie w zakładzie poprawczym,

Art. 8.

§ 1. W wypadku gdy rodzice lub opiekun nieletniego uchylają się od wykonania obowiązków nałożonych na nich przez sąd rodzinny, sąd ten może wymierzyć im karę pieniężną w wysokości od 50 do 1500 złotych.

Art.7

§ 1 Sąd rodzinny może:

- 1) zobowiązać rodziców lub opiekuna do poprawy warunków wychowawczych, bytowych lub zdrowotnych nieletniego, a także do ścisłej współpracy ze szkołą, do której nieletni uczęszcza, poradnią psychologiczno-pedagogiczną lub inną poradnią specjalistyczną, zakładem pracy lub zakładem leczniczym.

Kodeks Postępowania Cywilnego (Dz. U. z dnia 1 grudnia 1964 r.)

Art.572.

§1. Każdy, komu znane jest zdarzenie uzasadniające wszczęcie postępowania z urzędu, obowiązany jest zawiadomić o nim sąd opiekuńczy.

§2. Obowiązek wymieniony w § 1 ciąży przede wszystkim na urzędach stanu cywilnego, sądach, prokuratorach, notariuszach, komornikach, organach samorządu i administracji rządowej, organach Policji, placówkach oświatowych, opiekunach społecznych oraz organizacjach i zakładach zajmujących się opieką nad dziećmi lub osobami psychicznie chorymi.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu Z dnia 7 stycznia 2003 roku. W sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 2003 r. Nr 11, poz. 114,)

§2. Pomoc psychologiczno-pedagogiczna polega w szczególności na:

- 1) diagnozowaniu środowiska ucznia;
- 2) rozpoznawaniu potencjalnych możliwości oraz indywidualnych potrzeb ucznia i umożliwianiu ich zaspokojenia;
- 3) rozpoznawaniu przyczyn trudności w nauce i niepowodzeń szkolnych;
- 4) wspieraniu ucznia z wybitnymi uzdolnieniami;
- 5) organizowaniu różnych form pomocy psychologiczno-pedagogicznej;
- 6) podejmowaniu działań wychowawczych i profilaktycznych wynikających z programu wychowawczego szkoły i programu profilaktyki, o których mowa w odrębnych przepisach, oraz wspieraniu nauczycieli w tym zakresie;
- 7) prowadzeniu edukacji prozdrowotnej i promocji zdrowia wśród uczniów, nauczycieli i rodziców;
- 8) wspieraniu uczniów, metodami aktywnymi, w dokonywaniu wyboru kierunku dalszego kształcenia, zawodu i planowaniu kariery zawodowej oraz udzielaniu informacji w tym zakresie;
- 9) wspieraniu nauczycieli w organizowaniu wewnątrzszkolnego systemu doradztwa oraz zajęć związanych z wyborem kierunku kształcenia i zawodu;

10)wspieraniu nauczycieli i rodziców w działaniach wyrównujących szanse edukacyjne ucznia;

11)udzielaniu nauczycielom pomocy w dostosowaniu wymagań edukacyjnych wynikających z realizowanych przez nich programów nauczania do indywidualnych potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych ucznia, u którego stwierdzono zaburzenia i odchylenia rozwojowe lub specyficzne trudności w uczeniu się, uniemożliwiające sprostanie tym wymaganiom;

12)wspieraniu rodziców i nauczycieli w rozwiązywaniu problemów wychowawczych;

13)umożliwianiu rozwijania umiejętności wychowawczych rodziców i nauczycieli;

14)podejmowaniu działań mediacyjnych i interwencyjnych w sytuacjach kryzysowych.

Zadania, o których mowa w ust. 1, są realizowane we współpracy z:

1)rodzicami;

2)nauczycielami i innymi pracownikami przedszkola, szkoły lub placówki;

3)poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, w tym poradniami specjalistycznymi;

4)innymi przedszkolami, szkołami i placówkami;

5)podmiotami działającymi na rzecz rodziny, dzieci i młodzieży.

§4. Pomoc psychologiczno-pedagogiczna w przedszkolu, szkole, lub placówce może być udzielana na wniosek:

1)ucznia

2)rodziców

3)nauczyciela

4)pedagoga

5)psychologa

6)logopedy

7)doradcy zawodowego

8)poradni psychologiczno-pedagogiczna

Ustawa z dnia 9 listopada 1995 r. o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych (Dz.U. z 1996r. Nr 10, poz. 55, z1997 r. Nr 88, poz.554, Nr 121, poz.770,z 1999 r. Nr 96, poz.1107, z 2003 r. Nr 229, poz. 2274)

Art. 3.

Ochrona zdrowia przed następstwami używania tytoniu realizowana jest przez kształtowanie polityki zdrowotnej, ekonomicznej i społecznej, do której należy:

2) promocja zdrowia przez propagowanie stylu życia wolnego od nałogu palenia papierosów i używania wyrobów tytoniowych,

2a) działalność wychowawcza i informacyjna,

1. Zabrania się palenia wyrobów tytoniowych poza pomieszczeniami wyodrębnionymi i odpowiednio przystosowanymi:

1) w zakładach opieki zdrowotnej, z zastrzeżeniem ust. 2,

2) w szkołach i placówkach oświatowo-wychowawczych,

3) w pomieszczeniach zakładów pracy oraz innych obiektów użyteczności publicznej,

a w małych, jednoizbowych lokalach gastronomicznych - poza wyraźnie wyodrębnionymi miejscami.

Ustawa z dnia 26 października 1982 r. O wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (tekst jednolity: Dz. U. 2002 r. Nr 147 poz. 1231)

Art.14 Zabrania się sprzedaży, podawania i spożywania napojów alkoholowych:

1)Na terenie szkół oraz innych zakładów i placówek oświatowo-wychowawczych, opiekuńczych i domów studenckich

Art.43 ustęp 1, Kto spożywa napoje alkoholowe wbrew zakazom określonym w art. 14 ust.1 i 2a-6 albo nabywa lub spożywa napoje alkoholowe przyniesione przez siebie lub inną osobę w miejscach wyznaczonych do ich sprzedaży lub podawania, podlega karze grzywny

Ustawa O przeciwdziałaniu narkomanii z dnia 24 kwietnia 1997r. (Dz.U. z 2005 r. Nr 179, poz. 1485)

Art. 9

4. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw zdrowia określi, w drodze rozporządzenia, szczegółowe formy działalności wychowawczej i zapobiegawczej wśród dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniem.

Art. 20.

1. Zabrania się reklamy i promocji substancji psychotropowych lub środków odurzających.

Art. 30.

1. Na wniosek przedstawiciela ustawowego, krewnych w linii prostej, rodzeństwa lub faktycznego opiekuna albo z urzędu sąd rodzinny może skierować niepełnoletnią osobę uzależnioną na przymusowe leczenie i rehabilitację.

2. Czasu przymusowego leczenia i rehabilitacji nie określa się z góry, nie może on być jednak dłuższy niż 2 lata.

3. Jeżeli osoba uzależniona ukończy 18 lat, przed zakończeniem przymusowego leczenia lub rehabilitacji, sąd rodzinny może je przedłużyć na czas niezbędny do osiągnięcia celu leczenia lub rehabilitacji, łącznie nie dłuższy jednak niż określony w ust. 2.

Art. 58.

1. Kto, wbrew przepisom ustawy, udziela innej osobie środka odurzającego lub substancji psychotropowej, ułatwia albo umożliwia ich użycie albo nakłania do użycia takiego środka lub substancji, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

2. Jeżeli sprawca czynu, o którym mowa w ust. 1, udziela środka odurzającego lub substancji psychotropowej małoletniemu lub nakłania go do użycia takiego środka lub substancji albo udziela ich w znacznych ilościach innej osobie, podlega karze pozbawienia wolności do lat 5.

Art. 59.

1. Kto, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej, udziela innej osobie środka odurzającego lub substancji psychotropowej, ułatwia użycie albo nakłania do użycia takiego środka lub substancji, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

2. Jeżeli sprawca czynu, o którym mowa w ust. 1, udziela środka odurzającego lub substancji psychotropowej małoletniemu, ułatwia użycie albo nakłania go do użycia takiego środka lub substancji, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

Art. 60.

Kto, będąc właścicielem lub działającym w jego imieniu zarządcą albo kierownikiem zakładu gastronomicznego, lokalu rozrywkowego lub prowadząc inną działalność usługową, mając wiarygodną wiadomość o popełnieniu przestępstwa określonego w art. 56, 58 lub 59 na terenie tego zakładu lub lokalu, nie powiadamia o tym niezwłocznie organów ścigania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Art. 62.

1. Kto, wbrew przepisom ustawy, posiada środki odurzające lub substancje psychotropowe, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.
2. Jeżeli przedmiotem czynu, o którym mowa w ust. 1, jest znaczna ilość środków odurzających lub substancji psychotropowych, sprawca podlega grzywnie i karze pozbawienia wolności do lat 5.
3. W wypadku mniejszej wagi, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

Art. 68.

Kto, wbrew przepisom art. 20 ust. 1, prowadzi reklamę lub promuje substancję psychotropową lub środek odurzający, w celach innych niż medyczne, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 stycznia 2003 r. w sprawie szczegółowych form działalności wychowawczej i zapobiegawczej wśród dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniem (Dz. U. z 2003 r. Nr 26, poz. 226)

§9. Szkoły i placówki podejmują działania interwencyjne polegające na powiadomieniu rodziców i Policji w sytuacjach kryzysowych, w szczególności gdy dzieci lub młodzież używają, posiadają lub rozprowadzają środki lub substancje psychoaktywne

§10. Szkoły i placówki opracowują, zgodnie ze statutem, strategię działań wychowawczych i zapobiegawczych oraz interwencyjnych wobec dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniem, która uwzględnia w szczególności:

4. Procedury postępowania w sytuacjach szczególnych zagrożeń związanych z ze środkami odurzającymi i psychotropowymi i uwzględnieniem zadań osób podejmujących interwencję
5. Współpracę z rodzicami w za-kresie działań wychowawczych i zapobiegawczych, prozdrowotnych oraz interwencyjnych
9. Sposób współdziałania pracowników szkoły ze służbą zdrowia i Policji w sytuacjach wymagających interwencji

Zarządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 25 marca 2002 roku nr 37 w sprawie powołania Zespołu do Spraw Opracowania Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przestępczości wśród Dzieci i Młodzieży. Na podstawie art. 12 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 8 sierpnia 1996 r. o Radzie Ministrów (Dz. U. z 1999 r. Nr 82, poz. 929, z 2000 r. Nr 120, poz. 1268 oraz z 2001 r. nr 102, poz. 1116 i Nr 154, poz. 1799 i 1800)

§ 1. 1, Powołuje się Zespół do Spraw Opracowania Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży, zwany dalej "Zespołem".

§2. W skład Zespołu wchodzi:

- 1) przewodniczący - podsekretarz stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji,
- 2) członkowie -przedstawiciele:
 - a)Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji,
 - b)Komendanta Głównego Policji,
 - c) Ministra Sprawiedliwości,
 - d) Ministra Zdrowia,
 - e) Ministra Pracy i Polityki Społecznej,
 - f)Ministra Edukacji Narodowej i Sportu.

§ 3. Do zadań Zespołu należy:

Opracowanie Programu Zapobiegającego Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży, w tym:

- 2) Opracowanie procedur postępowania nauczycieli i metod współpracy szkół z Policją w sytuacjach zagrożenia dzieci i młodzieży przystępczością i demoralizacją, w szczególności: narkomanią, prostytutką,

Kodeks Karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z dnia 2 sierpnia 1997 r.; sprostowanie: z 1997 r. Dz. U. Nr 128, poz. 840; zm.: z 1999 r. Nr 64, poz. 729 i Nr 83, poz. 931, z 2000 r. Nr 48, poz. 548 i Nr 93, poz. 1027)

Art. 207.

§ 1. Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Art. 208. Kto rozpija małoletniego, dostarczając mu napoju alkoholowego, ułatwiając jego spożycie lub nakłaniając go do spożycia takiego napoju, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Art. 210.

§1. Kto wbrew obowiązkowi troszczenia się o małoletniego poniżej lat 15 albo o osobę nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny osobę tę porzuca, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z dnia 4 sierpnia 1997 r.; zm. z 1999 r. Nr 83, poz. 931, z 2000 r. Nr 50, poz. 580, Nr 62, poz. 717, Nr 73, poz. 852 i Nr 93, poz. 1027)

Art. 304

§1. Każdy dowiedziawszy się o po-pełnieniu przystępstwa ściganego z urzędu ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub Policję.

§2. Instytucje Państwowe i samorządowe, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przystępstwa ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora lub Policję oraz przedsięwziąć niezbędne czynności do czasu przybycia organu powołanego do ścigania przystępstw lub do czasu wydania przez ten organ stosownego zarządzenia, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów przystępstwa

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (Dz. U. z 2003 r. Nr 6, poz. 69)

§ 40. Pracownik szkoły lub placówki, który powziął wiadomość o wypadku, niezwłocznie zapewnia poszkodowanemu opiekę, w szczególności sprowadzając fachową pomoc medyczną, a w miarę możliwości udzielając poszkodowanemu pierwszej pomocy.

§ 41. O każdym wypadku zawiadamia się niezwłocznie:

- 1) rodziców (opiekunów) poszkodowanego;
- 4) organ prowadzący szkołę lub placówkę;

Zarządzenie nr 590 komendanta Głównego Policji z dnia 24 października 2003 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich. Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji Dz. U. z 2002 r. Nr 7, poz. 58, Nr 19, poz. 185, Nr 74, poz. 676, Nr 81, poz. 731, Nr 113, poz. 984, Nr 115, poz. 996, Nr 153, poz. 1271, Nr 176 poz. 1457, Nr 200, poz. 1688 oraz z 2003 r. Nr 90, poz. 844, Nr 113, poz. 1070, Nr 130, poz. 1188 i 1190, Nr 137, poz. 1302 i Nr 166, poz. 1609)

§6 W zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich Policja zobowiązana jest w szczególności do:

- 1) wykrywania popełnionych przez nieletnich czynów karalnych oraz wykonywania czynności w postępowaniu wyjaśniającym;
- 2) ścigania sprawców przestępstw i wykroczeń popełnionych na szkodę nieletnich lub wspólnie z nimi;
- 3) ujawniania źródeł demoralizacji i przestępczości nieletnich;
- 4) ujawniania i rozpoznawania przypadków braku opieki nad nieletnimi bądź zaniedbań opiekuńczo-wychowawczych i podejmowania właściwych działań;
- 5) przekazywania do sądu rodzinnego informacji i materiałów w sprawach nieletnich, wskazujących na potrzebę wszczęcia postępowania przewidzianego w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich lub kodeksie rodzinnym i opiekuńczym;
- 6) inicjowania i prowadzenia wspólnie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi działań profilaktycznych zmierzających do minimalizacji zagrożeń wśród nieletnich;
- 7) prowadzenia działań prewencyjnych ukierunkowanych na zapobieganie demoralizacji i przestępczości nieletnich.

§7 Wykrywanie popełnionych przez nieletnich czynów karalnych oraz ujawnianie nieletnich zagrożonych demoralizacją realizowane jest poprzez:

1) prowadzenie rozpoznania środowisk nieletnich i rodzin dysfunkcyjnych, co do których istnieje podejrzenie występowania między innymi takich zjawisk patologicznych, jak: przestępczość, narkomania, alkoholizm, prostytutka, przemoc domowa, żebractwo, przynależność do subkultur lub grup psychomanipulacyjnych;

2) prowadzenie poszukiwań nieletnich na podstawie obowiązujących przepisów;

3) pobieranie, przetwarzanie i wykorzystywanie informacji, w tym danych osobowych, o nieletnich dopuszczających się czynów zabronionych przez ustawę jako przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego - zgodnie z zasadami określonymi w odrębnych przepisach.

§8 Działania profilaktyczne policjantów w zakresie ograniczania demoralizacji i przestępczości w środowiskach nieletnich realizowane są przez:

1) informowanie samorządów i społeczności lokalnych o występujących na danym terenie zagrożeniach przestępczością nieletnich lub przejawach demoralizacji nieletnich;

2) inspirowanie lokalnych społeczności do działań o charakterze profilaktycznym oraz udział przedstawicieli komórek do spraw nieletnich i patologii w budowaniu lokalnych systemów bezpieczeństwa i programów profilaktycznych;

3) udział policjantów w spotkaniach z młodzieżą, rodzicami, pedagogami oraz przedstawicielami różnych organizacji zajmujących się problematyką nieletnich;

4) uczestnictwo w przedsięwzięciach realizowanych na rzecz bezpieczeństwa nieletnich;

5) promowanie wśród nieletnich bezpiecznych i społecznie pożądanych zachowań;

6) współredagowanie z instytucjami i organami zajmującymi się problematyką nieletnich materiałów informacyjno-edukacyjnych.

§9 Działania prewencyjne policjantów wobec nieletnich i osób wpływających demoralizująco na ich rozwój obejmują:

1) patrolowanie oraz obchód:

a) rejonów szkół i placówek opiekuńczo-wychowawczych,

b) miejsc grupowania się młodzieży,

c) miejsc, w których odbywają się imprezy masowe z udziałem nieletnich;

2) legitymowanie nieletnich pozostających bez opieki, przebywających w porze nocnej w miejscach i okolicznościach, w których mogą stać się ofiarami (sprawcami) przestępstwa lub wykroczenia;

3) ujawnianie przypadków sprzedaży i podawania alkoholu lub sprzedaży wyrobów tytoniowych nieletnim;

4) reagowanie na każdą sytuację przestępczego zachowania lub naruszającą dobro dziecka;

5) inne czynności podejmowane stosownie do występujących zagrożeń.

§12 Policjanci służby prewencyjnej, wykonujący zadania patrolowo-interwencyjne, ruchu drogowego oraz dzielnicowi ujawniają nieletnich zagrożonych demoralizacją

i przestępczością w czasie wykonywania zadań służbowych, a zwłaszcza w przypadkach interwencji dotyczących:

a) popełnianego czynu karalnego,

b) niszczenia mienia,

c) przebywania na wagarach,

d) przebywania bez opieki rodziców lub opiekunów w porze nocnej poza miejscem zamieszkania,

e) zakłócania spokoju i porządku publicznego,

f) posługiwania się nieprzyzwoitym słownictwem,

g) używania alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia,

h) palenia papierosów,

i) uprawiania nierzędu,

j) żebrania,

k) innych zachowań naruszających obowiązujące normy społeczne,

l) sytuacji rodzinnej dziecka stwierdzonej w czasie interwencji domowej.

§18 Do zadań komórki do spraw nieletnich i patologii komendy miejskiej, powiatowej i rejonowej Policji należy:

1) ujawnianie nieletnich:

a) sprawców czynów karalnych,

b) organizatorów i przywódców grup przestępczych o charakterze kryminalnym,

c) wykazujących przejawy demoralizacji;

2) zbieranie i utrwalanie dowodów czynów karalnych popełnionych przez nieletnich w wypadkach nie-cierpiących zwłoki;

3) wykonywanie czynności zleconych przez sędziego rodzinnego według zasad określonych w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich;

4) rozpoznawanie i profilaktyka w środowiskach sprawców czynów karalnych zagrożonych demoralizacją;

5) współdziałanie ze służbą kryminalną w celu rozpoznania osób, środowisk i zdarzeń wpływających demoralizująco na nieletnich;

6) bieżąca współpraca z sądami rodzinnymi, placówkami i instytucjami ustawowo lub statutowo powołanymi do zajmowania się problematyką nieletnich oraz samorządami lokalnymi;

7) udział w budowaniu lokalnych systemów przeciwdziałania demoralizacji, przestępczości i patologii społecznej wśród nieletnich;

8) prowadzenie kart nieletnich, o których mowa w § 19 ust.1. Wzór karty nieletniego określa załącznik nr 1 do zarządzenia;

9) prowadzenie wykazu czynności profilaktycznych podjętych w sprawach nieletnich, według wzoru stanowiącego załącznik nr 2 do zarządzenia;

10) przekazywanie informacji o ujawnieniu nieletniego zagrożonego demoralizacją lub będącego sprawcą czynu karalnego dzielnicowemu odpowiedzialnemu za rejon, w którym nieletni ten zamieszkuje;

11) pisemne powiadamianie rodziców lub opiekunów nieletniego przebywającego w porze nocnej poza miejscem zamieszkania o fakcie i okolicznościach jego legitymowania przez Policję. Wzór zawiadomienia określa załącznik nr 3 do zarządzenia;

Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 1996 r. Nr 67, poz. 329 ze zm.),

Art. 15.

1. Nauka jest obowiązkowa do ukończenia 18 roku życia.

2. Obowiązek szkolny dziecka rozpoczyna się z początkiem roku szkolnego w tym roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 7 lat, oraz trwa do ukończenia gimnazjum, nie dłużej jednak niż do ukończenia 18 roku życia.

Art. 16.

5. Obowiązek szkolny spełnia się przez uczęszczanie do szkoły podstawowej i gimnazjum, publicznych albo niepublicznych.

5a. Po ukończeniu gimnazjum obowiązek nauki spełnia się:

1) przez uczęszczanie do publicznej lub niepublicznej szkoły ponadgimnazjalnej,

2) przez uczęszczanie na zajęcia realizowane w formach pozaszkolnych w placówkach publicznych i niepublicznych

Art. 18.

Rodzice dziecka podlegającego obowiązkowi szkolnemu są obowiązani do:

1) dopełnienia czynności związanych ze zgłoszeniem dziecka do szkoły,

2) zapewnienia regularnego uczęszczania dziecka na zajęcia szkolne,

3) zapewnienia dziecku warunków umożliwiających przygotowanie się do zajęć szkolnych,

- 4) zapewnienia dziecku realizującemu obowiązek szkolny poza szkołą, warunków nauki określonych w zezwoleniu, o którym mowa w art. 16 ust. 8,
- 5) powiadamiania organów gminy o formie spełniania obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki przez młodzież w wieku 16-18 lat i zmianach w tym zakresie.

Art. 20.

Niespełnianie obowiązku, o którym mowa w art. 14 ust. 3, obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki podlega egzekucji w trybie przepisów o postępowaniu egzekucyjnym w administracji.

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r.o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2005 r. Nr 180, poz. 1493)

Art. 87a.

- 1) Wychowawca zatrudniony w placówce opiekuńczo-wychowawczej oskarżony o popełnienie przestępstwa z użyciem przemocy, w przemocy w rodzinie, zostaje z mocy prawa zawieszony w pełnieniu obowiązków służbowych na czas trwania postępowania.
- 2) Dyrektor placówki opiekuńczo-wychowawczej rozwiązuje stosunek pracy z wychowawcą, który został prawomocnie skazany za przestępstwo popełnione z użyciem przemocy.

Opracowała Jagna Niepokólczycka-Gac

Wykaz literatury przedmiotu

I Publikacje książkowe poruszające problematykę agresji i przemocy:

1. Adams C., Butch R.J. Świetny ze mnie dzieciak! O poczuciu własnej wartości, Edycja Św. Pawła 2003.
2. Brańko Z., Mirosław Szymański, Agresja i przemoc w instytucjach wychowawczych, "Text", Kraków 1998.
3. Babich M. Jak współpracować z rodzicami "trudnych" uczniów?, WSiP 2005.
4. Baum H. Z nim się nie bawię. O odrzuceniu i wykluczaniu z grupy. Seria „Wychowanie emocjonalne dzieci”. JEDNOŚĆ, Kielce 2005.
5. Baum H. Prawie pękam ze złości! O radzeniu sobie z agresją i gniewem. Seria „Wychowanie emocjonalne dzieci”, JEDNOŚĆ, Kielce 2005.
6. Berckhan B. Teraz trudno mnie zranić. Sześć strategii suwerennego radzenia sobie ze złością oraz krytyką innych, JEDNOŚĆ, Kielce 2006.
7. Berckhan B. Inteligentny sposób radzenia sobie z głupimi uwagami i docinkami. Samoobrona słowami z programem treningowym JEDNOŚĆ, Kielce 2004.
8. Cenini A. Załogo, co znaczy ta cisza? 35 technik animacji dyskusji w grupie. JEDNOŚĆ, Kielce 2003.
9. Dambach K. Mobbing w szkole. Jak zapobiegać przemocy grupowej. GWP, Gdańsk, 2003.
10. Danielewska J. Agresja u dzieci - szkoła porozumienia, WSiP, 2004.
11. Elliott J., Place M. Dzieci i młodzież w kłopotcie. Poradnik nie tylko dla psychologów, WSiP, 2003.
12. Fisher G., Cummings R. Szkolny przewodnik przetrwania. Jak dzieci z trudnościami w nauce mogą uczyć się łatwiej i przyjemniej, Seria: TA KSIĄŻKA CIĘ ROZUMIE, Wyd. Euro-Edukacja, Warszawa 2006.
13. Goldstein A.P., Glick B., Gibbs J.C ART. Program zastępowania agresji, Instytut Amity, Warszawa 2004.
14. Golden B. Zdrowy gniew, Świat Książki 2004.
15. Guerin S., Hennessy E. Przemoc i prześladowanie w szkole. Skuteczne przeciwdziałanie agresji wśród młodzieży, GWP, Gdańsk 2004.
16. Haug-Schnabel G. Agresja w przedszkolu. Poradnik dla rodziców i wychowawców, JEDNOŚĆ, Kielce 2001.

17. Hauk D. Łagodzenie konfliktów w szkole i w pracy z młodzieżą, Jedność, Kielce 2004.
18. Heyne D., Rollings S. Niechęć do szkoły. Jak pomóc dziecku, które opuszcza lekcje i wagaruje, GWP, Gdańsk 2004.
19. Hollin C.R., Browne D., Palmer E.J. Przystępczość wśród młodzieży. Rozpoznawanie zjawiska, diagnozowanie, profilaktyka, GWP, Gdańsk 2004
20. Nolting H. Jak zachować porządek w klasie, GWP, Gdańsk 2004
21. Karasowska A. Jak wychowywać i uczyć dzieci z zaburzeniami zachowania. Profilaktyka na co dzień, PARPA, Warszawa 2006
22. Katja R. Nie kłóćmy się już! Opowiadania, które pomogą pogodzić się dzieciom, Jedność 2005
23. Kellner M.H. Pod kontrolą. Program nauczania nastolatków metod radzenia sobie ze złością, Firma Szkoleniowo-Konsultingowa Jakub Kołodziejczyk, Kraków 2004
24. Kaufman G., Raphael L., Espeland P. Poznaj sam siebie - bądź sobą. Jak kształtować silną osobowość i pozytywną samoocenę u dzieci. Seria: TA KSIĄŻKA CIĘ ROZUMIE, Wyd. Euro-Edukacja, Warszawa 2006
25. Klus-Stańska D., Nowicka M., Bezpieczeństwo dzieci. Scenariusze zajęć dla rodziców, nauczycieli. Oficyna Wyd. Impuls, Kraków 1999
26. Kołodziejczyk A., Czemerowska E., Kołodziejczyk T., Spójrz inaczej na agresję. Wyd. ATE s.c., Starachowice 1998
27. Kołodziejczyk J. Agresja i przemoc w szkole. Konstruowanie programu przeciwdziałania agresji i przemocy w szkole, NODN SOPHIA, Kraków 2004
28. Kołodziejczyk J. Dyscyplina w klasie. Metody i techniki interwencji, NODN SOPHIA, Kraków 2005
29. Krowatschek D. Jak sobie poradzić z agresją u dzieci. Poradnik dla rodziców, WAM 2005
30. Kuźma J., Szarota Z. "Agresja i przemoc wśród dzieci i młodzieży oraz w instytucjach społeczno-opiekuńczych", "Text", Kraków 1998
31. Lawson S. Jak pomóc zastraszonemu dziecku. Poradnik dla rodziców i wychowawców, JEDNOŚĆ 2006
32. Lemper-Pychlau M. Dzieci potrzebują dyscypliny. Poradnik dla rodziców, JEDNOŚĆ HERDER - Kielce 2004
33. Meyer-Glitzka E. Kiedy pani złość przychodzi z wizytą. Terapeutyczne opowiadania dla impulsywnych dzieci, JEDNOŚĆ, Kielce 2004

34. McGinnis E., Goldstein A. Kształtowanie umiejętności prospołecznych małego dziecka. Profilaktyka agresji i zaburzeń zachowania w przedszkolu i przygotowaniu do szkoły, Instytut Amity, Warszawa 2003
35. Mundy M. Każdy czasem wpada w gniew, Edycja Św. Pawła 2004
36. Mundy M. Szkoła może być fajna! Edycja Św. Pawła 2003
37. Ostrowska K., Tatarowicz J., Agresja i przemoc w szkołach polskich i niemieckich, CMPPP, Warszawa 1998
38. Ostrowska K., Tatarowicz J. (red.), Zanim w szkole będzie źle, CMPPP, Warszawa 1996 r.
39. Olweus Dan. Mobbing - fala przemocy w szkole : jak ją powstrzymać, Jacek Santorski, Warszawa 1998
40. Pacewicz A. Przemoc wobec dzieci. Zajęcia edukacyjne dla uczniów szkół podstawowych. PARPA, Warszawa 1995
41. Pluta T. Profilaktyczno-wychowawczy program przeciwdziałania agresji u dzieci w młodszym wieku szkolnym, Oficyna Wydawnicza IMPULS, Kraków 2004
42. Portman R. Gry i zabawy przeciwko agresji. Wyd. Jedność, Kielce 1999
43. Rashkin R. Poczuj się lepiej. Spokojnie, to tylko terapia. Seria: TA KSIĄŻKA CIĘ ROZUMIE, Wyd. Euro-Edukacja, Warszawa 2006
44. Rogers B. Trudna klasa. Opanować, wychować, nauczyć..., Wyd. Fraszka Edukacyjna, Warszawa 2006
45. Robertson J. Jak zapewnić dyscyplinę i uwagę w klasie szkolnej, WSiP 2005
46. Rosenberg M.B. Porozumienie bez przemocy. O języku serca, Jacek Santorski & Co, Warszawa 2003
47. Ross C., Rob S. Jak naprawdę kochać pełne gniewu dziecko, Oficyna Wyd. Vocatio 2006
48. Rumpf J. Krzyczeć, bić, niszczyć. Agresja u dzieci w wieku do lat 13, GWP, Gdańsk 2003
49. Stein A. Kiedy dzieci są agresywne. Poradnik dla rodziców i wychowawców, JEDNOŚĆ, Kielce 2003
50. Seferyńska A. Uczeń z rodziny dysfunkcyjnej. Przewodnik dla wychowawców i nauczycieli, WSiP 2004
51. Szostak S., Tabaka A. Porozmawiajmy o agresji. Propozycja programu profilaktyczno-wychowawczego dla uczniów klas I-III szkoły podstawowej, Wyd. RUBIKON, Kraków 2004

52. Surzykiewicz J. Agresja i przemoc w szkole – perspektywa socjoekologiczna, CMPPP, Warszawa 2000
53. Surzykiewicz J., Ostrowska K. Zachowania agresywne w szkole. Badania porównawcze 1997 i 2003, CMPPP, Warszawa 2005
54. Szymańska J., Kamińska –Buśko B. (red.), Profilaktyka w szkole, CMPPP, Warszawa 2005
55. Towe W. Porozumienie bez przemocy, czyli język żyrafy w szkole, CMPPP, Warszawa 2005
56. Vopel K. Kreatywne rozwiązywanie konfliktów. Zabawy i ćwiczenia dla grup, Jedność, Kielce 2003
57. Zubrzycka E. Powiedz komuś! Seria: Bezpieczne dziecko, GWP, Gdańsk 2004

II Artykuły dotyczące problematyki agresji i przemocy

1. Brańka Z., Jachym M., "Przemoc w instytucjach opiekuńczo- wychowawczych", Edukacja 1997, nr 1, s. 119-121
2. Chylewska-Barakat L., Barakat M. "Nie ma magicznych recept przeciw przemocy", Edukacja i Dialog 2001, nr 3, s. 51-58
3. Chylewska-Barakat L., Barakat M., "Strategie redukcji agresji w szkole", Edukacja i Dialog 2000, nr 5, s. 35-39
4. Czerenko P., "Problem przemocy w szkole", Edukacja 1996, nr 1, s.96-100
5. Gadomska B., "Problem agresji w szkole raz jeszcze", Kąjet Warmińsko-Mazurski Informator Oświatowy 2001, nr 3(40), s. 14-15
6. Górniewicz J., "Przemoc w szkole"- zarys problemu. Cz. 1. Wychowywanie. Na co Dzień 1995, nr 2, s. 5-7 ; Cz. 2 nr 3 s. 3-5
7. Janowska J., "Błąd wychowawczy nauczyciela a agresja uczniów", Nowa Szkoła 2000, nr 3, s. 41-45
8. Jastrzębska L., "Źródła agresji", Głos Nauczycielski 1997, nr 18, s. 5
9. Karkowska M., "Przemoc w szkole", Edukacja i Dialog 1994, nr 6, s.6-11
10. Kawecki M. J., "Między dyscypliną a przemocą", Edukacja i Dialog 1995, nr 7, s. 13-15
11. Kmiecik-Baran K. "Przemoc i szkoła", Przegląd Oświatowy Solidarność 1998, nr 11, s.1-23
12. Komar W., "Edukacja "uśmiercania" - czyli świat szkoły jako agresja: szanse przeciwdziałania?", Edukacja 1996, nr 1, s. 17-31

13. Kuryś K., "Wyrafinowana przemoc w szkole", Edukacja i Dialog 1999, nr 4, 27-31
14. Lipińska J., "Przemoc i agresja w społeczności uczniów w okresie dorastania". Nowe w Szkole 2000, nr 1, s. 35-38.
15. Rylke H., Płócińska M., "Zmiany w mojej szkole", Remedium 1999, nr 6, s.226
16. Schneider H. J., "Przemoc w szkole", Zdrowie Psychiczne 1992, nr 1 / 2, s. 5-24
17. Sikorski W., "Czy przemoc rodzi się w szkole?", Nowa Szkoła 1998, nr 110, s. 14-18
18. Sikorski W., "Konflikty między nauczycielami a agresywność uczniów", Edukacja i Dialog 2000, nr 5, s. 49-55
19. Socha-Kołodziej K., "Przemoc w szkole - refleksje pedagoga" , Nowa Szkoła 1997, 10, s. 24-26
20. Szymańska J. „Działania profilaktyczne a klimat szkoły”. Remedium nr 2, 2003 r.
21. Szymańska J. „Agresywne zachowania dzieci i młodzieży”. Remedium nr 3, 2004 r.
22. Tatarowicz J. "Przemoc w szkole", Nowa Szkoła 1995, nr 2, s. 26-29
23. Walczak A., Zajęcia na temat przemocy. Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze 1998, 38, 5, s. 35-36
24. Wodnicka E. "Agresja a nauczyciel", Lider 1999, nr 2 , s. 10
25. Wojciechowski M., "Sposób na przemoc w szkole", Edukacja i Dialog 1999, 8, s. 66-70
26. Wojciechowski M., "Sposób na przemoc w szkole - próba budowy koncepcji", Lider 2000, nr 5, s. 6-8

Opracowanie: Anna Borkowska, Pracownia Profilaktyki CMPPP.